

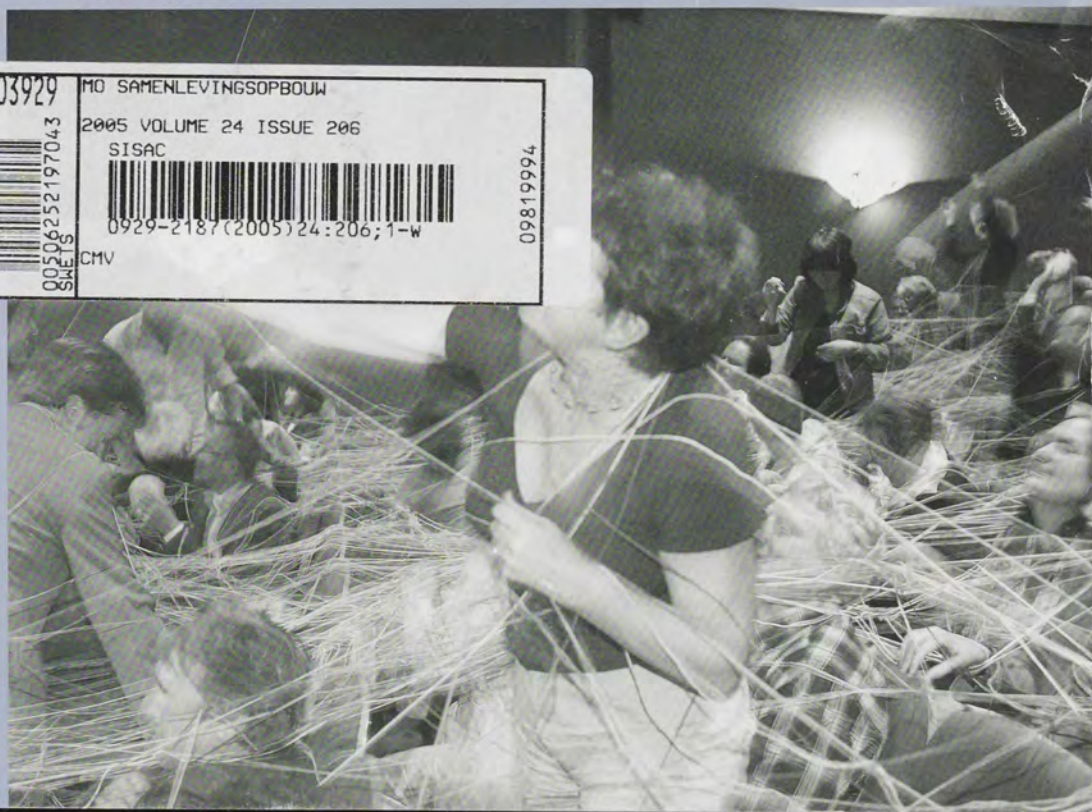

MO

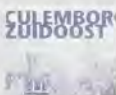
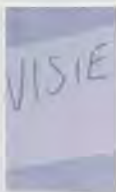
Samenlevingsopbouw Community Art

- *Talja Blokland bespreekt de waarde van functiemenging in woonwijken en waarschuwt voor een te grote nadruk op diversiteit als panacee voor een verbeterde leefbaarheid*
- *Participeren betekent in de eerste plaats een stem verwerven in het kapittel, de eigenheid en het verschil kunnen uitdrukken en duiden, en bereid zijn die eigenheid in beweging te brengen door de interactie met de Ander' (Eric Corijn)*
- *Het congres Kunst, cultuur en gemeenschap geeft een overzicht van de activiteiten van de provincie Zuid-Holland op cultuurgebied, en werd afgesloten met een alternatieve manier van 'netwerken'*

003929	MO SAMENLEVINGSOPBOUW
02506252197043	2005 VOLUME 24 ISSUE 206
SHELS	SISAC
	
	0929-2187(2005)24:206;1-W
CHV	09819994

4. **Burgerparticipatie in Gelderland, door slimme inzet van methodieken meer resultaat**, *Jacqueline van Schoonhoven, Gerrit Kapteijns, Simon Koolwijk en John Smeets*
Met 'slimme' methodieken verzorgde Spectrum de afgelopen maanden de proces- en trajectbegeleiding, niet alleen van een dorpsplatform, maar ook van een vrijwilligerssteunpunt en een stichting sociaal cultureel werk.
8. **Instrumenten voor sturing en verantwoording van maatschappelijke organisaties**, *Gerard Jager*
De Verandering, bureau voor projectbegeleiding en organisatieadvies, ging op zoek naar instrumenten die het opbouwwerk in staat stellen sturing te geven aan het handelen en verantwoording af te leggen.
10. **Een groep apart, ervaringen van jongerenwerkers met allochtone jongeren**
10. **Column, De kerk in het midden**, *Kor Kegel*
12. **Terug naar de toonbankwinkel om de hoek? Functiemenging als voorwaarde voor leefbare wijken**, *Talja Blokland*
Talja Blokland vraagt zich af of functiediversiteit per definitie leidt tot een leefbaarder buurt. Bij herstructureringsplannen in deze richting zouden opbouwwerkers bewoners kunnen ondersteunen hun positie te bepalen, bijvoorbeeld door meer informatie in te winnen over de doelen van die diversiteit.
17. **Gedeelde verantwoordelijkheid voor veiligheid**
18. **Cartoon**, *Marnix Rueb*
20. **www.devraag, Een tuin van heel de buurt**, *Catrinus Egas*
Aandacht voor een sociaal en stedenbouwkundig experiment in Culemborg waar, naast ecologische uitgangspunten, bewonersparticipatie centraal staat.
25. **Aankondiging vakconferentie 2005: Aan de slag met morgen**
26. **In de knel tussen markt en management**, *Bert Middel*
Over het gebrek aan 'vrije' ruimte van de beroepskracht.
29. **Voorlichtingsbijeenkomsten voor ouders van internetende kinderen; Novibkalender 2006**
30. **Hoe rijk is je wijk?** *Fenny Gerrits*
Verslag van de werkconferentie over de theorie en praktijk van internationale samenwerking op wijkniveau.
33. **Goed op weg met bewoners**, *Jantien Landman*
Opbouwwerkers van Compaan in Veendam schreven een boek over bewonersparticipatie in de praktijk.
34. **'Als de sirenes gaan...'**
Kwaliteitspanel Rotterdam toetst de kwaliteit van de alarmering in Rotterdam.
35. **Geef bewoners meer zeggenschap over het groen in hun buurt**
Kwaliteitspanel Rotterdam bepleit een betere samenwerking tussen gemeentelijke diensten en bewoners.
36. **Zes Marokkanen uit Arnhem**

Thema Community Art

37. **Sociaal en Artistiek! Artistiek of Sociaal? Over de grondslagen van sociaal-artistieke projecten**, *Eric Corijn*
Uitgeschreven versie van de inleiding die Eric Corijn hield op de werkconferentie Sociaal-Artistieke Projecten in Deventer enkele jaren geleden.
43. **Uit de kunst in de wijk, Artistieke verbeeldingskracht als antwoord op maatschappelijke vraagstukken**
44. **Kunst, cultuur & gemeenschapszin**, *Fenny Gerrits*
Kunst en cultuur kunnen, in een steeds individualistischer wordende samenleving, een belangrijke bijdrage leveren aan het bevorderen van de gemeenschapszin. Verslag van de gelijknamige conferentie die als doel had de positieve werking van gemeenschapskunst onder de aandacht te brengen van bestuurders.
47. **De cultuur van de lokale economie, de economie van de lokale cultuur**
Signalering van een nieuwe publicatie waarin diverse dimensies en aspecten van de 'cultural turn' in de stedelijke economie aan bod komen.
49. **Gemeenschapskunst in Zuid-Holland**
Bespreking van de gelijknamige jubileumuitgave die een gedegen overzicht geeft van het project Kleurrijke Wijken.
49. **Kunst als samenlevingsopbouw**
50. **Meer dan een uiting van creatief talent, activiteiten op het snijvlak van kunst en welzijn**, *Michaëlla Merkus, X-52*
52. **Grote variëteit van praktijken**, *Anne van Veenen*
Verslag van de derde Internationaal Wijk Theater Festival in Rotterdam. Thema dit jaar was: wat zijn de publieksgroepen van community theater en hoe bereiken we die?
58. **Kunstgebouw-debat in Rijswijkse schouwburg, artistieke potenties in polder en metropool**, *Bea Ros*
Tijdens het debat dat het jubilerende Kunstgebouw organiseerde in de Rijswijkse schouwburg kwamen alle verschillende, tegenstrijdige gezichten van de provincie Zuid-Holland voorbij (metropool versus polder, snel versus traag, vernieuwing versus traditie). De vraag was hoe de artistieke kracht van de provincie te duiden en te vergroten.

In deze najaarseditie treft u een themadeel aan over 'Community Art'. Eric Corijn heeft zijn toespraak, die hij enkele jaren geleden in Deventer hield, uitgeschreven en geactualiseerd, zodat wij de tekst in dit themanummer kunnen presenteren. Verder hebben een aantal vaste auteurs van MO hun bijdrage aan het thema aangepast. Bijvoorbeeld Anne van Veenen, die zich heeft verdiept in het Internationale Wijk Theater Festival in Rotterdam. Maar ook Michaëla Merkus van X-S2 heeft zich voor de gelegenheid gestort op 'kunst in de wijk'. Zuid-Holland is prominent vertegenwoordigd via de verslaglegging van het tienjarig jubileum van Kunstgebouw in de Rijswijkse Schouwburg, begin september. Het Cultuurfonds van de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) heeft zijn eigen veertigjarige jubileum eind september groots gevierd in samenwerking met Kunstgebouw en de VNG. Dit congres geeft een gedegen overzicht van de activiteiten van de provincie Zuid-Holland op cultuurgebied. In deze editie treft u een uitgebreid verslag aan. Verschillende projecten in onder andere Delft, Rotterdam en Dordrecht, Gorinchem en Vlaardingen werden besproken of zijn opgenomen in de jubileumuitgave *Gemeenschapskunst in Zuid-Holland*. Dit overzichtswerkje wordt in deze editie apart besproken.

In het algemene deel van deze editie vindt u onder andere bijdragen van professor Talja Blokland en Bert Middel. Talja Blokland bespreekt de waarde van functiemenging in woonwijken en waarschuwt voor een te grote nadruk op functiemenging als zodanig. Volgens haar moeten bewoners en opbouwwerkers zich eerst meer op de hoogte stellen, alvorens ze voor of tegen functiemenging een standpunt gaan innemen. Bert Middel constateert dat sociale professionals te weinig vrije ruimte hebben: ze zitten in de knel tussen markt en management. Verder de onvolprezen cartoon van Marnix Rueb, is de column deze keer van Kor Kegel, heeft Catrinus Egas van www.devraag.org zich eens heerlijk uitgeleefd, blijkens de omvang van zijn bijdrage en is er ook een artikel over burgerparticipatie in Gelderland. Het Kwaliteitspanel Rotterdam heeft dit jaar al twee toetsingsrapporten uitgebracht, waarvan de laatste 'Als de sirenes gaan ...' door Ivo Opstelten himself in ontvangst is genomen. Het project 'Hoe rijk is je wijk' hield een landelijke conferentie in Tilburg, de redactie doet verslag. Gerard Jager van De Verandering schreef een overzichtsartikel over sturing en verantwoording van maatschappelijke organisaties, mede naar aanleiding van een studiereis naar Engeland. Veel leesplezier toegewenst.

Samenstelling en redactie:

Fenny Gerrits, (hoofdreductie),
Coby van Geffen (eindreductie),
Ed Kooger, Wil van de Leur
en Kees Stuurup.

Administratieve ondersteuning:
Siepie Latuheru, Patty Schellekens en John Struiken.

Cartoon pag.18/19 Marnix Rueb.
Omslag foto: afdeling communicatie BNG.

Vormgeving/DTP: John Struiken.
Druk: Stimio Meteren.

Abonnementen:

De jaarabonnementsprijs bedraagt €44,- voor het eerste en €39,- voor het tweede en verdere abonnementen. Losse nummers kosten €12,50 (Prijzen exclusief portokosten.)

Opzegging van abonnementen dient schriftelijk vóór 1 december te geschieden.

ISSN:0929-2187.

Redactie en administratie:

Prinsegracht 51,
2512 EX Den Haag,
Telefoon: 070-380 4431,
faxnummer: 070- 380 9973.

E-mail: info@opbouwwerk.nl

Advertentie tarieven zijn op aanvraag verkrijgbaar.

Kopijsluitingsdatum volgende nr.:
18-11-'05

Burgerparticipatie

Door inzet van slimme met

Het plan van aanpak is klaar. Medewerkers van instellingen, burgerinitiatieven, lokale ambtenaren, iedereen heeft zijn bijdrage geleverd en alle neuzen staan dezelfde kant op! Creatieve ingevingen volgen elkaar in snel tempo op. Een gevoel van inspiratie en heerlijk praktisch bezig zijn tijdens de middag- of avondbijeenkomst. Formuleringen die niet alleen opgaan voor het Dorpsplatform in Renkum-Heesum, maar ook voor het Vrijwilligerssteunpunt in Lichtenvoorde, het Meldpunt Sociaal Isolement in Bergh en het Stichting Sociaal Cultureel Werk in Wijchen. De afgelopen maanden kregen deze organisaties proces- en trajectbegeleiding van Spectrum, Centrum Maatschappelijke Ontwikkeling in Gelderland.

"Door de invoering van de WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning) in 2006 wordt samenwerking tussen organisaties steeds belangrijker," vertelt Jacqueline van Schoonhoven, beleidsmedewerker bij Spectrum. "Denk aan een samenwerkingsverband tussen woningbouwcoöperaties, zorginstellingen en ouderenwerk. Of een netwerk van politie, sociaal-cultureel werk en scholen." Jacqueline van Schoonhoven houdt zich bij Spectrum onder andere bezig met de WMO. "Een goede samenwerking

start vaak met een interne oriëntatie. Dit zorgt voor een reëel beeld van de eigen organisatie, aanbod en mogelijkheden." Haar ervaring is dat interactieve werkvormen onmisbaar zijn bij zo'n interne positiebepaling en het in gang zetten van samenwerking tussen verschillende partijen.

"Ondersteuning van het opbouwwerk is een belangrijke peiler van ons werk," vult adviseur Gerrit Kapteijns aan. Spectrum faciliteert bijeenkomsten en maakt de baan voor opbouwwerkers vrij om bij elkaar gebrachte partijen in gang te houden. "Tegenwoordig zijn er in veel gemeenten geen opbouwwerkers meer," vertelt Gerrit Kapteijns. "We bieden dan ondersteuning om nieuwe initiatieven in gang te zetten en laten de orga-

nisatorische invulling aan gemeenten en maatschappelijke instellingen over. We merken dat de traditionele aanpak van informatieoverdracht niet meer werkt. Burgers en instellingen willen participeren, ze accepteren criteria en wetgeving van de overheid niet meer als zoete koek. Mensen willen best graag een bijdrage leveren en verantwoordelijkheid nemen, zolang ook rekening met hun wensen wordt gehouden. Daarom zetten we tegenwoordig regelmatig interactieve methodieken in voor het enthousiastmeren van mensen."

Training procesmanagement

Afgelopen seizoen volgden 25 medewerkers van Spectrum de training procesmanagement, verzorgd door Simon Koolwijk van Facilicom. Tijdens de zevendaagse training kregen de beleidsmedewerkers en adviseurs nieuwe vaardigheden in het leiden van interactieve bijeenkomsten bijgebracht. "De training was praktisch en to the point," vertellen Gerrit Kapteijns en Jacqueline van Schoonhoven. "De huiswerkopdrachten gaven ons kans om met de methodieken te oefenen. Het heeft ons nieuwe handvaten gegeven om mensen in beweging te brengen. Met name de 'brainstorm workshopmethode', de 'actieplanning' en de 'carrousel' zijn goed bruikbaar in de praktijk."

Actieplanning in Bergh

"In Bergh pakte de 'actieplanning methode' heel goed uit," vertelt Jacqueline van Schoonhoven. "We waren daar bij elkaar om een Meldpunt Sociaal Isolement in te richten: een initiatief om alle burgers actief mee te laten doen aan de samenleving. Maar hoe ziet zo'n meldpunt er uit? Zijn de verwachtingen van de verschillende partijen gelijk? Met deze vragen begon de middag. De deelnemers werd gevraagd het meldpunt te visualiseren door een beeld te schetsen van het meldpunt zoals het er over twee jaar uit

Spectrum CMO

Onlangs heeft Spectrum de omslag gemaakt van een steunfunctie naar een Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling (CMO) in de provincie Gelderland. Een CMO houdt zich bezig met ondersteuning van het uitvoerend werk, ondersteuning van beleidsontwikkeling en -implementatie en kennis verzamelen, analyseren en verspreiden. Ze weet wat er speelt, maakt thema's bespreekbaar en geeft ondersteuning bij het formuleren en uitvoeren van beleid. Kwaliteit en maatwerk staan voorop.

in Gelderland

ethodieken meer resultaat

Ten aanzicht van de dialoosvorm bijeenkomst in Renkum - Heesum

Facilicom

Trainer Simon Koolwijk deed zijn ervaring op in het buurtwerk in Oost-Europa en Afrika, waar hij onder ander leerde werken met methodieken als Community Mobilization & Technology of Participation. Deze ervaring inspireerde Simon in 1997 het bureau Facilicom Consult te starten. Facilicom richt zich vooral op het trainen en coachen van mensen die zich inzetten in het betrekken van bewoners bij hun leefomgeving of medewerkers bij hun organisatie. Maatschappelijke organisaties in Nederland, Hogeschool De Horst (de opleiding Post HBO Samenlevingsopbouw) en een aantal internationale projecten in Afrika en Oost-Europa behoren tot Simon Koolwijk's klantenkring.

zou zien. Daar kwamen vele ideeën uit en dit leverde een verhelderende discussie op. Daarna volgde een SWOT analyse. Wat waren de kansen dan wel bedreigingen en wat de sterkten en zwakten? Toen de partijen het eens waren over de invulling van het meldpunt, was de volgende stap de activiteitenplanning. Zo werd meteen duidelijk welke activiteiten nodig zijn om het meldpunt te kunnen realiseren. De taken werden vervolgens verdeeld en afspraken gemaakt. In één middag was het actieplan klaar!" Jacqueline van Schoonhoven vindt de methode lekker concreet. "Het brengt energie in een groep en het geeft mensen handvaten om verantwoordelijkheid voor uitvoering van beleid te nemen. Een gezamenlijke start werkt enthousiasmerend en voorkomt

vlnr. Gerrit Kapteijns,
Jacqueline van
Schoonhoven en Simon
Koolwijk

SPECTRUM

SOCIALE THEMA'S RENKUM

- * HOUDING JEUGD ^{HEEL}
- * JONGEREN OVERLAST ^{VERBURGEN GE}
- * GEBREK AAN TOEGANG
- * RESPECTLOOSHEID
- * WITTE STAD "PROBLEEM" ^{SIJK}
- * HEELSUM → VEEL ONDER
- * RENKUM → VEELIG SAMEN
- * IDENTITEIT ^{LEVE MENSEN}
- * WEINIG ^{LEVEN}
- * ARMDEDE ^{ALGEMEEN VOORZIENING}
- * EENZAAMHEID (VERLIND)
- * VISIE OP RENKUM-HEELSUM

THEMA-AVOND
SOCIALE AGENDA

Uitkomsten van de workshop in Renkum - Heelsum

veel misverstanden en teleurstelling tijdens een traject."

Workshopmethode in Renkum-Heelsum

In Renkum-Heelsum is Gerrit Kapteijns net met het Dorpsplatform aan de slag gegaan. Dat bestaat uit vrijwilligers die zich bezighouden met de leefbaarheid van hun eigen dorp. In de zeven jaar die ze nu bestaan, hebben ze vooral successen geboekt op de grijze en groene thema's: verkeersveiligheid, plantsoenonderhoud en het schoonhouden van groenvoorzieningen. Kortgeleden gaf de voorzitter aan dat ze graag ook de sociale kant van leefbaarheid aan zouden willen aanpakken. "Vanavond ga ik daarbij de

workshopmethode gebruiken", vertelt Gerrit Kapteijns enthousiast. "Een methodiek waarmee je draagvlak en éénsgezindheid kunt realiseren. Deelnemers brainstormen over het onderwerp en schrijven de ideeën op kaartjes. Deze worden vervolgens geclusterd en uitkomsten worden benoemd. Daarop stickeren de deelnemers die kaarten, waaraan zij verder willen gaan werken. Het werkt krachtig! Net alsof de mensen een transformatie hebben ondergaan en plots het licht zien." Kortgeleden heeft Gerrit Kapteijns de methode ook gebruikt in Lichtenvoorde waar de vrijwilligers samen met de gemeente een vrijwilligerssteunpunt aan het inrichten zijn. De focusvraag

tijdens deze bijeenkomst was: wat voor functies moet het steunpunt vervullen? "De bijeenkomst werkte heel verhelderend", aldus de adviseur. "In het begin was er nog scepsis, maar op het eind was iedereen enthousiast. Deelnemers gaven aan dat er ondersteuning nodig is bij het besturen van een vereniging of stichting. Hoe stel je statuten op? Welke verantwoordelijkheden heeft een penningmeester? Hoe hou je een financiële administratie bij? Allemaal vragen waar de gemeente niet direct bij stil had gestaan. Dezelfde club mensen kan als klankbordgroep fungeren als het Steunpunt eenmaal in de lucht is. De kwaliteit van een workshop wordt vooral bepaald door de deelnemers die je betreft. Dit is een belangrijke voorwaarde waar je rekening mee

Instrumenten voor sturing maatschappelijke organisaties

De kwaliteit en de zin van het opbouwwerk staan ter discussie, ook bij het opbouwwerk zelf. Het opbouwwerk zou weinig actief zijn om op zinvolle wijze verantwoording af te leggen aan de gemeente en burgers, maar ook onderling (Kremer & Verplanke, 2004). De Verandering, een bureau voor projectbegeleiding en organisatie-advies, is op zoek gegaan naar instrumenten die het opbouwwerk in staat stellen om sturing te geven aan het handelen en verantwoording af te leggen over de eigen inspanningen.

Deze zoektocht heeft vier soorten instrumenten opgeleverd die in de praktijk gebruikt worden om de maatschappelijke prestaties van organisaties in kaart te brengen en te sturen: instrumenten die het functioneren van een gehele organisatie evalueren; instrumenten die een set indicatoren gebruiken om de prestaties van een organisatie te vergelijken met een bredere groep organisaties; instrumenten die een monetaire of kwantitatieve waarde aan een sociale of milieuwaarde verbinden; en management-kwaliteitssystemen.

Evaluatie-instrumenten

Het doel van evaluatie-instrumenten is het functioneren van de gehele organisatie in kaart te brengen en te waarderen. Voorbeelden hiervan zijn de Balanced Scorecard (Kaplan & Norton, 1996) en Social Accounting en Auditing (Pearce & Kay, 2005). Meer informatie hierover staat verderop in dit artikel.

Vergelijkingsinstrumenten

Deze instrumenten gaan uit van een groep organisaties die gebruik maakt van een gemeenschappelijke set indicatoren om het presteren van de eigen organisatie mee te vergelijken. In veel gevallen maakt een koepel

van een organisatie voor de aangesloten leden een voorstel voor een over te nemen set indicatoren. Soms zijn deze indicatoren ook bruikbaar voor organisaties die zich willen vergelijken met degenen die bij de groep zijn aangesloten. De 'Key Social and Co-operative Performance Indicators' biedt zo een externe vergelijkingsmogelijkheid (Sanfillipo, 2005). Een ander voorbeeld is het op dit moment nog lopende project Welzijn Informatievoorziening Lokaal en Landelijk (WILL). Het doel van dit project is dat gemeenten en lokale welzijnsinstellingen samen een landelijk geaccepteerd instrument ontwikkelen voor het definiëren, meten, waarden en vergelijkbaar maken van de prestaties van het welzijnswerk en de opdrachten die gemeenten daarvoor geven, zie ook www.willweb.nl.

Kwantificerende instrumenten

Dit zijn instrumenten die aan de impact van prestaties van een organisatie een kwantitatieve of financiële waarde toekennen. Een van die instrumenten is de 'Social Return on Investment'. Een criminele drugsverslaafde kost bijvoorbeeld de gemeenschap jaarlijks een bepaalde hoeveelheid geld aan opvang, schade door criminaliteit, politie-inzet, justitie-inzet et cetera. Een programma dat hem van zijn criminaliteit afhelpt leidt tot een besparing op deze uitgaven. De investering in dit programma levert een bepaalde opbrengst op. Met dit instrument kan een organisatie zijn resultaten zichtbaar en waardeerbaar maken. (Scholten, 2003)

Een ander instrument is de 'Local Multiplier 3'. Dit instrument is gebaseerd op het multiplier-effect. Een eenmaal besteed bedrag wordt door de ontvangers van dat bedrag opnieuw uitgegeven en wordt op die manier vaker geïnvesteerd. Organisaties kunnen met dit instrument hun economische impact weergeven in een lokale economie, bijvoorbeeld een wijk (Sanfillipo, 2005).

Management-kwaliteitssystemen

Dit zijn instrumenten die modellen bevatten over hoe processen in een organisatie optimaal georganiseerd kunnen worden. Een voorbeeld is ISO 9000 van de International

Organisation for Standardisation. Een ander voorbeeld is het INK-managementmodel.

Accountability

In Nederland behoort accountability steeds meer tot de alledaagse praktijk (Duyvendak, van der Laan & Veldboer, 2003). Dit leidt er echter niet toe dat het tot een publieke verantwoording komt. Tegelijkertijd is er behoefte aan dat de werkwijze van bijvoorbeeld opbouwwerkers transparant wordt voor beleidsmakers, politici en burgers. Bij accountability is het wenselijk dat er bij de invulling van de items waarover accountability plaatsvindt ook ruimte is voor politici en burgers (Kremer & Verplanke, 2004).

De Verandering denkt dat de onderstaande wijze van social accounting en audit een geschikt instrument vormt voor het opbouwwerk om de transparantie en de communicatie te bevorderen en alle betrokkenen een plek te geven in de cyclus van beleidsvorming en uitvoering.

De 'social accounting' bestaat uit een aantal stappen. De eerste stap bestaat uit het vaststellen van de missie, de visie en de doelstellingen van de organisatie. De doelstellingen volgen uit de visie. Goede doelstellingen zijn realistisch en uitdagend.

De tweede stap bestaat uit het opzetten van een dialoog met degenen die de organisatie beïnvloeden en degenen die door de organisatie beïnvloed worden. Voor het opbouwwerk zijn dat bijvoorbeeld de opbouwwerkers zelf, gemeenten, beleidsmakers, burgers en organisaties waarmee samengewerkt wordt. Het gaat om vragen als: wat zijn de verwachtingen van hen, wat gaat goed en wat kan beter? Aan de hand van de resultaten van deze gesprekken kunnen de doelstellingen worden bijgesteld.

De volgende stap is dat de doelstellingen meetbaar gemaakt worden. Aan de doelen worden prestatie-indicatoren verbonden. De indicatoren kunnen kwalitatief en kwantitatief zijn. Er zijn drie factoren die bepalen welke informatie je kunt gebruiken voor de indicatoren: welke informatie is belangrijk, is het haalbaar om die te verzamelen en hoe plan je het verzamelen van de informatie effectief in

en verantwoording van es

Goede doelstellingen zijn realistisch en uitdagend

(Pearce & Kay, 2005). Er is inmiddels veel ervaring opgedaan met het verzamelen van indicatoren.

Aan het eind van de periode waarover gerapporteerd wordt, bijvoorbeeld aan het eind van het jaar, wordt bekeken in hoeverre de doelstellingen behaald zijn. Over de resultaten wordt gerapporteerd. Wat ging goed en wat ging niet goed. Dit rapport vormt een goede basis voor het maatschappelijk jaarverslag. Door externe auditoren vindt een controle plaats of het jaarverslag op een juiste wijze is samengesteld en of de gerapporteerde gegevens uit de bijgehouden boekhouding volgen. Dit is het audit-gedeelte van het social accounting en auditing-proces.

Aan de hand van de resultaten van het accounting-proces kunnen de doelstellingen worden bijgesteld of de middelen anders worden ingezet. De social accounting en audit is daarmee een management-instrument. Aan degenen die bij de organisatie zijn betrokken kan met het rapport getoond worden welke inspanningen de organisatie verricht heeft en welke doelstellingen behaald zijn. Het vormt daarmee een communicatie-instrument. Met degenen die bij de organisatie betrokken zijn kan aan de hand van de resultaten en de eventueel bijgestelde doelstellingen wederom een dialoog gevoerd worden over in hoeverre de organisatie aan de verwachtingen voldaan heeft, en wat er in het komende jaar staat te gebeuren. De social accounting en audit is daarmee onderdeel geworden van een jaarlijkse cyclus die de organisatie in staat stelt om te laten zien waar ze mee bezig is en zich te verbeteren.

Het voordeel aan de bovenstaande wijze van accounting is dat degenen die bij het

opbouwwerk betrokken zijn een centrale plaats krijgen in de cyclus van accounting en auditing. Accounting is dan niet alleen een kwestie van afspraken tussen het management van het opbouwwerk en de gemeente. Het bovenstaande model volgt voorwaarden die door Meinzema (2000) zijn omschreven voor een vorm van accounting die niet tot onteigening leidt: 'een doelgerichte aanpak van gezamenlijk geformuleerde doelstellingen, waarbij de verantwoordelijkheid voor benadering en inzet gezamenlijk worden gedragen, de besluiten zo veel mogelijk op het lokale niveau worden genomen en de effectiviteit van de inzet wordt vastgesteld aan de hand van concrete en meetbare indicatoren'.

Social accounting en audit in praktijk

De social accounting en audit volgens bovenstaande methode wordt in de praktijk gebruikt in een aantal Europese landen waaronder Engeland, Schotland, België, Duitsland en Zweden en daarbuiten in onder meer India, Australië en Nieuw-Zeeland. Het aantal gebruikers van dit model wordt niet centraal bijgehouden, maar naar schatting bedraagt het aantal gebruikers alleen in Groot Brittannië al honderd (Bruyninckx & Peeters, 2002).

Website

Hieronder volgen enkele verwijzingen naar websites met informatie over instrumenten voor de sturing van maatschappelijke organisaties.

www.deverandering.com - site van bureau voor projectbegeleiding en organisatieadvies
www.ink.nl - site van het INK met informatie over het INK-managementmodel

www.iso.ch - site in het Engels en Frans over ISO 9000 and ISO 14000 kwaliteitsmanagementsystemen.

www.proveandimprove.org - Engelstalige site met de beschrijving van een groot aantal instrumenten

www.sroi.nl - Nederlandstalige site met informatie over social return on investment

www.willweb.nl - site van het project Welzijn Informatievoorziening Lokaal en Landelijk (WILL)

Literatuur

Bruyninckx, H., & Peeters, H. (2002). Social audit en maatschappelijk verantwoord ondernemen in Vlaanderen; een beleidsvoorbereidende studie. Katholieke Universiteit Leuven; Leuven.

Duyvendak, J.W., Laan, G. van der, & Veldboer, L. (2003). 'Onteigening' in tijden van vraagsturing en accountability. Dr. Gradus Hendriksstichting, Den Haag

Kaplan, R.S., & Norton, D.P. (1996). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Harvard Business School Press, Boston

Kremer, M. & Verplanke, L. (2004). Opbouwwerk als mondige professionals; de praktijk van accountability, marktwerking en vraaggericht werken op het lokale niveau. Dr. Gradus Hendriks Stichting, Den Haag
Meinzema, T. (2000). Waar resultaten tellen; Results-Based Accountability in de Verenigde Staten. NIZW; Utrecht.

Pearce, J. & Kay, A. (2005) Social accounting and audit; the manual. CBS Network; Edinburgh

Sanfilippo, L., et al. (2005). Proving and improving - a quality & impact toolkit for social enterprise. New Economics Foundation; London.

Scholten, P. (2003). Maatschappelijk rendement meten; Social Return On Investment. Uitgeverij SWP; Amsterdam

De Verandering is een bureau voor projectbegeleiding en organisatieadvies op het gebied van wonen en werken. Het bureau heeft het project 'Weven aan Samenleven' uitgevoerd, een traject naar het stimuleren van kleinschalige burgerinitiatieven door het opbouwwerk. Het bureau was coördinator van een Europees onderzoek naar de maatschappelijke onderneming.

<

Een groep apart

Ervaringen van jongerenwerkers met allochtone jongeren

Bij NIWZ Jeugd is de publicatie *Een groep apart? Jongerenwerk en etniciteit verschenen*. Het boek is een weergave van interviews met jongerenwerkers en gaat over de manier waarop het jongerenwerk in de praktijk omgaat met allochtone jongeren en wat mogelijk de beste aanpak is.

Door de jaren heen zijn allochtone jongens en meiden een steeds groter deel gaan uitmaken van de doelgroep van het jongerenwerk. Toch is er maar weinig bekend over de manieren waarop het jongerenwerk het beste met deze groep kan omgaan. Her en der zijn initiatieven of projecten gestart maar uitgangspunten en gevolgde aanpak lopen sterk uiteen. Wel lijkt de onderliggende intentie dezelfde, namelijk het vervullen van een brugfunctie tussen de leefwereld van allochtone jongeren en de (overwegend blanke) Nederlandse samenleving. Hoe dat in de praktijk gedaan wordt en wat mogelijk de beste aanpak is, daarover gaat *Een groep apart?*

Eerlijk

Een groep apart? is een weergave van interviews met jongerenwerkers, die in hun werk met allochtone jongeren worden geconfronteerd met verontrustende actualiteiten in de media. Op een open en eerlijke wijze vertellen ze over jongerenwerk met allochtone jongeren. De onderwerpen die daarbij aan bod komen, variëren van recruiterspogingen voor de jihad, verharding, discriminatie, Lonsdale-jongeren tot de voors en tegens van intercultureel werken en de succesverhalen. Deze publicatie is bedoeld voor jongerenwerkers, hun bazen, hun collega's bij de jeugdzorg, de politie, het onderwijs en natuurlijk de politiek.

Bestellen

Een groep apart? Jongerenwerk en etniciteit is geschreven door Hellen Kooijman. De publicatie is verschenen bij uitgeverij SWP/NIWZ Jeugd. ISBN 90 8560 027 8, prijs: 9,70. Ook te bestellen via de website www.nizwjeugd.nl/publicaties.

Hellen Kooijman is freelance journaliste en heeft al menige publicatie op haar naam staan over het jongerenwerk. Zij heeft onder meer gewerkt in opdracht van 0|25, vaktijdschrift over jeugdwelzijn, jeugdzorg en jeugdbeleid. <

D e k e r k

Het gebeurt niet veel meer, dat in een gewone volkswijk in de stad acties worden ontkend om een kerk te redden. De kerk is voor velen toch iets van eergisteren, zoals moskeeën morgen van gisteren zullen zijn, dus er moet iets bijzonders aan de hand zijn, wil een wijk uitlopen om de bisschop te vermurwen. En het is nog gelukt ook, want mgr. Ad van Luyn, bisschop van Rotterdam, toonde zich onder de indruk van de saamhorigheid en groepsverbondenheid in de wijk. Daar is de samenlevingsopbouw cruciaal in geweest.

De nu niet meer bedreigde kerk is de Heilig Hartkerk in de Gorzen, van oorsprong een arbeiderswijk met scheepswerven en distilleerderijen in het zuidelijk stadsdeel van Schiedam. Door de jaren heen is de parochie van het Heilig Hart van Jezus aanzienlijk geslonken, de ontzuiling ging ook niet aan de Gorzen voorbij. In feite is de kerk veel te groot voor het wekelijkse groepje rooms-katholieken dat de kerkgang in traditie houdt. Dat maakt het opmerkelijk dat toch zoveel andere groepen in de wijk op de barricaden klommen toen het dekenaat Rijnmond met een saneringsplan kwam. In de Rijnmond zie je over de hele linie een afname van het kerkbezoek en het dekenaat had twijfels over het bestaansrecht van een stuk of tien kerken in Rotterdam en wijde omgeving. De Heilig Hartkerk was er een van. In de aangrenzende wijken zijn nog twee RK-kerken die met krimp te maken hebben en de gelovigen kunnen daar wel mee uit de voeten, meende het dekenaat, dat hierover een jaar geleden advies uitbracht aan het bisdom Rotterdam.

Dat jaar is in de Gorzen benut om de kerk een nieuwe betekenis in de wijk te geven. In nood komt menig sociaal initiatief tot stand en het kostte het kerkbestuur weinig moeite om 'de wijk' aan tafel te krijgen. De middenstand, de bewonersvereniging Schiedam-Zuid, grotere ondernemers zoals distillateur Carel Nolet en burgemeester Reinier Scheeres zagen een gezamenlijk belang. De kerk, die op en aan de oude waterkering langs de Nieuwe Maas is gebouwd, steekt boven alles uit, is beeldbepalend - niet alleen in de Gorzen, maar ook vanuit vele gezichtspunten in de Rotterdamse haven, Schiedam, Heijplaat en Pernis. Het is een gemeentelijk monument. Leegstand (mocht de bisschop negatief beslissen) zou een probleem opleveren. Puur uit financiële overwegingen zou sloop ten behoeve van een stevig wooncomplex de meest logische conclusie zijn.

Maar er bestaat in de Gorzen, in alle lagen van de bevolking, een sterk besef dat de fysieke structuur van de wijk duidelijk waarde toevoegt aan de sociale kwaliteit. De wijk kent vijftien tot twintig straatteams, die er goed van doordrongen zijn dat het mede te danken is aan het bochtige stratenpatroon en de laagbouw, dat de

i n h e t m i d d e n

sociale controle door de decennia heen als vanzelfsprekend in de hand werd gewerkt. Het is in die straatjes niet eenvoudig om anoniem te blijven. Hoe de gemeente en de woningcorporatie ook toelieten dat niet de sociaal sterksten de wijk in stroomden, de wijk kon steeds de dips in de sociale cohesie overwinnen. En wie echt onverschillig bleef, woonde er nooit lang.

Die veerkracht ligt uiteraard niet alleen aan de stenen. De bewonersvereniging is sinds de oprichting in 1972 een actieve club geweest, daadwerkelijk een vereniging van bewoners en niet zomaar een zwijke gestaalde kaders. Consequent is robuust invloed uitgeoefend op het gemeentelijke beleid en het doen en laten van de politie, de nutsbedrijven, het welzijnswerk en de corporatie. De bewonersvereniging levert niet alleen kritiek, maar draagt bij voortdurend oplossingen aan en wordt daarom hogelijk gewaardeerd, ook door winkeliers, ambtenaren en andere beroepskrachten die met de wijk te maken hebben. En door de politiek. Het is aan de gezamenlijke inspanningen van de bewonersverenigingen en het opbouwwerk toe te schrijven, dat straat na straat de bewoners zich in kleine collectieven verenigden, de straatteams, die het 'Rotterdamse' opzooieren al ruim tien jaar in praktijk brengen.

Dat maakt de betrokkenheid bij de wijk heel manifest. Voor vele honderden Gorzenaren is het wijkgevoel exact hetzelfde als het wijkgevoel. Wanneer er dan ook een bedreiging is - een plan voor woontorens, de vestiging van een bedrijf met hinderrisico of de sloop van karakteristieke blokken -, dan klinkt het protest uit alle hoeken en gaten. Het verzet tegen ongewenste ontwikkelingen wordt breed gedragen. 'Dat willen we niet!' Een groep bewoners kan er over beginnen, de rest sluit cooperatief aan. Die eigenschap vraagt wel blijvende investeringen in aandacht geven aan de wijkbevolking. In het wijkoverleg bestaat een goede gewoonte om buurtactiviteiten te belonen met budgetten op maat. Het opbouwwerk begeleidt vrijwel alle initiatieven. Het opbouwwerk en de bewonersvereniging zijn het cement van de wijk en tegelijk de katalysator, de plek die de boel aan de gang houdt en waarop je kunt terugvallen.

Die cultuur verklaart dat het groepje katholieken niet alleen stond in de smeekbeden aan bisschop Van Luyn om de kerk te behouden. De burgemeester schreef een brief, de bewonersvereniging schreef, het bedrijfsleven en individuen kwamen met donaties aan de opgerichte Club van Honderd om een bedrag voor noodzakelijk onderhoud bijeen te brengen - maar de kerk kwam zelf ook in beweging.

De kerk keerde zich nadrukkelijk naar buiten, keek welke verenigingen een accommodatieprobleem hebben (een 'huiskamertje' van ouderen was onlangs opgehouden te bestaan) en het kerkbestuur zocht voor zichzelf een nieuwe missie.

Vertegenwoordigers van de kerk nemen nu deel aan het wijkoverleg en denken actief mee over de sociale en economische problemen in de wijk, een wijk die nog altijd veel laaggeschoolde en werkloze bewoners kent en een vrij hoog echtscheidingspercentage laat zien met alle gevolgen van dien voor het gemiddelde inkomen. De kerk is bepaald van plan haar geestelijke bijstand te verruimen naar niet-katholieken. Bovendien is contact opgenomen met de stichting Welzijn Schiedam en gemeentelijke afdelingen om uiteindelijk te komen tot een intensief gebruik van de enorme kelderruimte. De catacomben van de kerk staan er verlaten en nutteloos bij, maar een fikse renovatie zou veel instellingen aan onderdak helpen. Studenten van de Hogeschool Rotterdam hebben er onderzoek naar gedaan en ze eindigen hun rapport met redelijk optimisme.

Het doet veel Gorzenaren terugdenken aan de jaren zeventig, toen in een deel van de kelder de Dukdalf was gevestigd, een sociëteit van jongeren, waar het sociaal-cultureel werk succesvol energie in stak. Ook toen bood de kerk ruimte aan ontmoeting en ontspanning en die traditie wil men weer nieuw leven inblazen. Ook dat is een belangrijke factor in de solidariteit tussen kerk en wijk.

De reacties, nadat bisschop Van Luyn begin september liet weten dat de kerk mag blijven bestaan, verraden een collectieve trots op wat de wijk nu weer voor elkaar gekregen heeft. Het bisdom heeft het kerkbestuur gecompimenteerd voor de blijken van bijval uit niet-katholieke milieus. Er was geen andere parochie in de Rijnmond waar zoveel eensgezindheid en enthousiasme werd opgebracht om monseigneur te overtuigen. Die complimenten van het bisdom stralen af op de bewoners die hun trots en blijdschap meteen omzetten in nieuwe activiteiten. Halloween, met steeds meer kinderen en ouders die deelnemen. Kerstmis, met in steeds meer straten een kerstboom met straatborrel en cadeautjes. De Gorzenaren hebben de kerk in hun midden gehouden en ook al gaan ze er niet naar toe - of wellicht straks wel, 'als er wat te doen valt' - het lijkt toch een beetje alsof ze iets van de Heilige Geest over zich heen hebben gekregen.

<

Terug naar de toonban

Funciemenging als voorwaarde voor leefbare wijken

Funciemenging, vooral de aanwezigheid van bedrijfes in woonwijken, is een van de doelstellingen van het stedelijk vernieuwingsbeleid. De algemene gedachte is, dat de wijken uit de jaren vijftig en zestig te homogeen alleen op wonen en, later, op een scheiding van functies waren gericht.

Een nu vaak aftands winkelcentrumpje en mogelijk een wijkgebouw, voor elke zuil een basisschool en groen vormden de primaire ingrediënten van veel naoorlogse wijken. Wijken als de (oude) Bijlmer zijn vervolgens prototypes geworden van hoe het niet moet; al enige jaren is men daarom van zulke planning teruggekomen. Recentelijk heeft funciemenging opnieuw aan belangstelling gewonnen, wellicht omdat de huidige herstructureringswijken stammen uit de hoogtijdagen van het geloof in functiescheiding. Herstructurering zelf definieert de minister immers als 'een opgave, gericht op vergroting van de differentiatie van woon- en werkmilieus, daar waar woonkwaliteit en leefbaarheid onder druk staan' (VROM 1997: 51, gecit. in Van Kempen & Priemus 1999: 13). De minister heeft in de *Nota Stedelijke Vernieuwing* (1997) gesteld dat menging van woon- en werkmilieus de levendigheid en werkgelegenheid in de woonomgeving zullen bevorderen, de gemeente Amsterdam heeft menging tot uitgangspunt gemaakt van de Structuurnota 2003 ter verbetering van de leefbaarheid (Dienst Ruimtelijke Ordening 2003:5) omdat 'levendiger' ook 'prettiger' is,

en ook mensen uit de praktijk noemen leefbaarheid, levendigheid en stedelijke dynamiek als belangrijke doelstellingen van funciemenging (Storteboom & Den Uyl 2003: 9).

Diversiteit in functies, met de bijna spreekwoordelijke winkel op de hoek, lijkt nu de remedie bij uitsteking om, naast woningdifferentiatie, een veelheid aan problemen in buurten en wijken aan te pakken: goed tegen onveiligheid en anonimiteit en isolement en voor burenccontacten en zelfs integratie, goed voor de 'wijkconomie' en werkgelegenheid, goed voor wijkbinding en tegen verhuismobiliteit, en al met al goed voor 'cohesie'. Men zou geneigd kunnen zijn daarom te volstaan met het simpelweg bouwen van bedrijfsruimten – maar er is meer werk aan de winkel. Ik zal betogen dat niet functiediversiteit op zichzelf wijken leefbaar maakt, maar dat de *invulling* van diversiteit daaraan kan bijdragen (of juist niet). Mijs inziens kunnen opbouwwerkers die bewoners in herstructureringsgebieden ter zijde staan met dit inzicht scherper in kaart brengen wat bewoners precies wensen, en kritisch blijven staan tegenover de stelling dat functiediversiteit per definitie wenselijk is voor een leefbare buurt.

Ik ga als volgt te werk: eerst breng ik nuancering aan in het beeld dat alle mensen functioneel gemengde woonomgevingen wensen, en dat die zonder meer de toegeschreven effecten sorteren. Dan schets ik historisch twee veranderingen van lokale bedrijvigheid, te weten *divergentie van economisch en sociaal stedelijk burgerschap en schaalvergroting*, aan de hand van de Rotterdamse wijk Hillesluis. Daarna komt aan de orde welke gevolgen die veranderingen hebben voor de eisen die de huidige tijd stelt aan lokale bedrijvigheid die positief voor leefbaarheid is – en waarom ondanks de nuancering men daarvan dus toch een voorstander kan zijn.

Nuancering: zijn gemengde wijken de prettigste wijken?

Is funciemenging zonder meer geweldig? Bestaande rapporten en onderzoeken brengen al enige nuancering aan. Zo vragen Schutjens en Wever (1999: 74) zich af of de combinatie van wonen en werken in naoorlogse wijken wel zal lukken omdat het profiel van de bewoners niet past bij dat van de startende ondernemer (1999: 81) en omdat voor detailhandel in de stedelijke economie al gauw het brood voor de een de dood voor de ander inhoudt (idem). Van Kempen (1999: 38) betwijfelt of diversiteit in de woonomgeving wel tot positieve contacten

kwinkel om de hoek?

Diversiteit in functies, met de bijna spreekwoordelijke winkel op de hoek, lijkt nu de remedie bij uitstek om een veelheid aan problemen in buurten en wijken aan te pakken

tussen uiteenlopende bewoners zal leiden. Bovendien zijn 'overlast' en 'levendigheid' twee kanten van dezelfde medaille (Storteboom & Den Uyl 2003: 9) zodat de relatie tussen bedrijvigheid (als middel) en leefbaarheid (als doel) bepaald niet altijd helder is.

Ook bij VROM zelf lijkt men inmiddels aanleiding te zien de roep om functiemenging af te zwakken (VROM 2004: 8, 24). Met het Woning Behoeftte Onderzoek (WBO) gaat VROM aan de hand van een indeling van alle wijken in Nederland in 'woonmilieus' via enquêtes onder meer na, wat mensen zeg-

gen te vinden van hun woonomgeving. Een paar opmerkelijke tegenstrijdigheden, die ongetwijfeld ook met onderzoeksmethoden kunnen samenhangen, geven in ieder geval indicaties dat of mensen hun woonomgeving *prettig* vinden niet onomstotelijk van functiemenging afhangt.

Vergelijkt men waar mensen willen wonen met waar ze feitelijk wonen, dan blijkt het woonmilieu 'stedelijk buiten centrum' het meest populair (VROM 2003: 13-4). Het woonmilieu 'stedelijk buiten centrum' is *tegelijk* de omgeving waarover mensen die er wonen het *minst* tevreden zijn. Maar over

hun winkelvoorzieningen zijn zij juist met bewoners van de stadscentra *het meest* tevreden. Bewoners van landelijke gebieden zijn veel ontevredener over winkels en andere voorzieningen, maar *buitengewoon* tevreden over hun woonmilieu in het algemeen. Steden, dorpen en plattelandsgebieden laten zich moeilijk zo algemeen vergelijken. Wie in een stadswijk zonder voorzieningen woont krijgt daar wellicht niets positiefs voor terug. Wie op het platteland van de grazende schapen kan genieten en met de fluitende vogels wakker wordt ziet ontbrekende voorzieningen gecompenseerd door alternatieve waardevolle dingen. Dat neemt niet weg, dat de stelling dat functiemenging met bedrijvigheid zonder meer is wat mensen wensen geen hout snijdt. De meest tevreden bewoners wonen juist in wijken waar het met de winkels droevig is gesteld!

Niet functie-
diversiteit op
zichzelf maakt
wijken leefbaar,
maar de invulling
van diversiteit
kan daaraan bij-
dragen (of juist
niet!)

Of mensen hun woon- omgeving prettig vinden hangt niet onomstotelijk van functiemenging af

wat extra's te doen. Er ontwikkelde zich steeds meer een commerciële massacultuur van vermaak – zodat men naar de bioscoop ging of ijs ging eten bij 'Broadway' op de hoofdstraat, bijvoorbeeld.

De functiemenging had twee kenmerken die mijns inziens relevant waren voor de leefbaarheid. In de eerste plaats woonden ondernemers veelal in de buurt. In termen van Douglas Rae (2004), die een mooi boek over *the end of urbanism* in Amerikaanse steden heeft geschreven, vielen daarom hun economisch stedelijk burgerschap en sociaal en politiek burgerschap samen. Waar men als ondernemer belangen had lagen ook de persoonlijke belangen als bewoner, en nam men deel aan het maatschappelijk leven. Ondernemers vulden voortrekkerrollen in de besturen van clubs en verenigingen, de politieke participatiekanalen en allerlei andere vormen van 'maatschappelijk middenveld' – als participerende burgers en als ondernemers hadden zij hun belangen stevig in buurt en stad verankerd. Voor de bedrijfsleider van een franchise McDonalds die 's morgens in de file staat onder de rook van Rotterdam op weg naar zijn fast food restaurant is het samenvallen van deze uiteenlopende vormen van burgerschap veel minder vanzelfsprekend; dat geldt ook voor de internist op weg naar het ziekenhuis waar zijn historische collega's vanaf het Gouden Randje van Hillesluis nog naar toe wandelden, en zelfs voor de opbouwwerker die 's morgens met de trein uit Helmond arriveert om in een Rotterdamse achterstandswijk aan de slag te gaan. Uiteraard staat het een ieder vrij te wonen en te werken waar men wil. De constatering dat de uiteenlopende invullingen van wat het betekent 'burger' te zijn uiteen zijn gaan

Echter, de gevolgtrekking dat functiemenging daarom weinig zinvol is, gaat weer te snel veel te ver. Voor ik dat verder uitwerk, bekijken we eerst wat er historisch zo specifiek aan gemengde buurtfuncties was.

Stedelijkheid in de hoogtijdagen van de industrie: functiediversiteit in de wijk Hoewel velen zich thans een 'homogene' arbeidersbuurt herinneren, waren wijken als het Rotterdamse Hillesluis, gebouwd om de migratie op te vangen die met de industrialisering van de laat negentiende eeuw op gang kwam, van meet af aan behoorlijk divers. Mensen kwamen vanuit diverse regio's, met verschillende religieuze achtergronden, en varieerden ook in sociale klasse en status. De Rotterdamse archieven bevatten weinig informatie over de precieze beroepen van bewoners van de goedkoopste 'weekwoningen' (waar de huur per week betaald moest worden). Maar we kunnen uit de *Adresboeken Algemene Beroepen en Bedrijven* van 1920 tot 1940 wel afleiden, dat in heel Hillesluis functiediversiteit bestond: elke straat had tenminste een spreekwoordelijk winkeltje op de hoek. Zo woonde de scheepsbeschieter naast een boekbinderij,

de bankwerker naast een kleermaker en de havenarbeider naast een schoenlapper. De Beverstraat bij voorbeeld, destijds een straat van 'rauwdoouwers' in weekwoningen, nu gerenoveerd met huur- en koopwoningen maar zonder winkels, had in 1924 een tabakszaak, een furniturenwinkeltje, twee waterstokers, een kaashandel, een kruidenier en een groentezaak. Deze diversiteit is niet toevallig. De industrialisering bracht voor het eerst enorme aantallen mensen bijeen die geld verdienen om met dat geld vervolgens hun levensbehoeften te kopen. Rotterdam, bij voorbeeld, groeide van 148.000 inwoners in 1880 naar 472.000 in 1915 (Van Dijk 1976: 439). Veelal werkzaam in de industrie moesten al deze mensen en hun gezinnen gevoed, gekleed, vervoerd, en soms vermaakt worden. Dat bracht een enorme potentie voor nieuwe bedrijvigheid. Ondernemingen hadden daarom een duidelijke lokale markt van klanten uit de directe omgeving, die -zonder auto en koelkast en met algemeen meer lokaal gerichte levenswijzen - veel meer dan nu op hun buurt waren aangewezen. Sommigen begonnen te beschikken over inkomen om

De vraag is niet of er winkels en bedrijfjes zijn, maar welke bijdrage zij leveren aan de sociale structuur

lopen bevat geen waardeoordeel over individuen, maar, zoals we zullen zien, heeft wel implicaties voor de betekenis van bedrijven in wijken – ook waar die wel bestaan of worden nagestreefd.

Het tweede kenmerk betreft de aard van de ondernemingen zelf. De spreekwoordelijke winkel op de hoek was er niet voor het vergeten pak melk even voor sluitingstijd, maar voorzag met andere winkels in alle belangrijkste levensbehoeften, voor iedereen in de buurt. In tijden dat levenswijzen al meer synchroon liepen en het buurtgebruik in het algemeen hoger was (zie mijn bijdrage in het vorige nummer van MO) waren buurtwinkels en buurtkroegen publieke ruimten waar men familiair werd met elkaar. In hun alledaagse routines kwamen mensen elkaar vanzelfsprekend tegen en anders dan vandaag de dag vervulden winkels in de buurt bijna per definitie de functie van vanzelfsprekende ontmoetingsruimten. Maar zo bleef het niet. Ook in buurten waar functiediversiteit nog bestaat zijn deze twee kenmerken van lokale bedrijven veelal verdwenen – al vormen sommige etnische winkels in concentratiewijken uitzonderingen.

Veranderende betekenissen van lokale bedrijvigheid

Rae laat in zijn studie van het Amerikaanse New Haven in detail zien dat de hoeveelheden winkels in de eerste decennia van de vorige eeuw groeide, hoewel onderlinge concurrentie ertoe leidde dat veel winkels geen lang leven waren beschoren, maar dat de klad erin kwam toen de eerste winkelketens gingen ontstaan (Rae 2003: 236 e.v.). Vermoedelijk geldt ook in onze steden dat, naast verbeterd transport en bij voorbeeld ook nu zo gewone zaken als badkamers en warmwaterkranen in woningen, de winkelketens geleidelijk in staat waren grotere marktaandeelen te verwerven en scherpere prijzen te bieden, zodat kleine zelfstandige ondernemers het loodje moesten leggen. Vooral vanaf de Tweede Wereldoorlog verdween meer en meer bedrijvigheid uit buurten als Hillesluis. Met de Winkelboulevard Zuid wist de wijk nog een behoorlijk niveau aan winkels te handhaven, maar ook daar liggen de hoogtijdagen in het verleden. Toonbankwinkels in de binnenstraten konden aanvankelijk alleen overleven door naar zelfbediening over te schakelen, zoals Meneer Van Vliet dat deed in 1966:

"Zeker in die tijd vonden klanten dat veel aantrekkelijker (...) Ik was de eerste in de buurt die tot zelfbediening overging. Dat trok enorm veel klanten."

Maar de relaties met de klanten veranderden, en de winkel was weliswaar nog op de hoek, maar bood niet meer hetzelfde kader voor contacten:

"[de relatie met klanten] werd afstandelijker (...) je kan natuurlijk veel meer omzet verwerven met veel minder mensen (...). Minder tijd voor een praatje. Je had nu nog wel eens, op gewone dagen had je dat best wel hoor, dat je een praatje met de klanten maakte. Maar eh... als er een rijtje, een stuk of vier, vijf mensen staan te wachten dan gaat dat niet meer. Dan moet je echt doorgaan. En dat had je niet zo in een bedieningswinkel."

Hoewel de betekenis van het spreekwoordelijke winkelkje op de hoek in de collectieve herinnering van de buurt groot is, moeten we ons afvragen of gezien de grote maatschappelijke transformaties die deze veranderingen hebben veroorzaakt een roep om het herstel van de buurtwinkel haalbaar is: schaalvergroting behelst immers veel meer dan de grutter die het groot gaat zoeken. Kunnen nieuwe winkels dus wel hetzelfde gaan betekenen?

De afgelopen jaren hebben sommige winkelketens weer wat kleinere 'buurtwinkels' geopend in buurten die zij eerder de rug hadden toegekeerd. Op zichzelf is dat prijszwaartje: een oudere kan toch weer met de rollator een halfje brood kopen, en voor de vergeten boodschap van de tweeverdieners biedt zo'n winkel, mits niet om zes uur dicht, ook uitkomst. Maar alleen wie helemaal op de buurt is aangewezen, en zulke mensen zijn er weinig en steeds minder, gaat voor alle levensbehoeften naar de buurtwinkel. Daarvoor is het assortiment van een buurtwinkel nu we roerbakken, tafelgrillen of mediterraan zijn gaan koken te gering.

Anders dan voorheen kan die buurtwinkel nooit, ook niet samen met andere buurtwinkels, efficiënt in al die behoeften voorzien. Kleine winkeltes voor elke productgroep betekent deur in, deur uit in plaats van 'Stop & Shop' – dat kost tijd, is economisch voor zowel consument als detailhandelaar onvoordelig en met prijsconcurrentie zelfs onhaalbaar.

Daarnaast dienen we ons vooral af te vragen of eerherstel van de kleine buurtwinkel hetzelfde effect zal sorteren: zal functiemenging aan kleine bedrijven dezelfde betekenis kunnen geven voor leefbaarheid als de winkels van vroeger? Vermoedelijk niet, omdat precies de twee kenmerken die maakten dat kleine bedrijven zo'n bijdrage leverden, ook gewijzigd zijn.

Ten eerste zijn winkels met de grote keuzevrijheid aan consumptiemogelijkheden, mobiliteit en het niet langer synchroon lopen van leefwijzen niet meer vanzelfsprekend ontmoetingsruimten waar zich publieke familiariteit kan ontwikkelen. Terecht stellen Flap en Völker (twee gerenommeerde sociaal-wetenschappelijke onderzoekers op het gebied van buurten, sociale netwerken en sociaal kapitaal) dat in geografisch onderzoek winkels en andere voorzieningen te smal alleen als factoren worden gezien die woontevredenheid beïnvloeden maar ook ontmoetingsplaatsen zijn (2005: 43).¹ In die zin doet het WBO er niet zoveel toe.

Zij laten echter niet onduidelijk zien dat winkels die functie vervullen, of althans niet dat zij tot herhaalde ontmoeting leiden en dus tot publieke familiariteit. In dit licht is het niet verbazingwekkend dat in wijken waar relatief veel diversiteit bestaat, toch de sociale controle gering, de residentiële stabiliteit beperkt, en de 'fysieke en sociale wanorde' groot kan zijn (Flap & Völker 2005: 57). Het gaat voor de bijdrage van winkels aan de publieke familiariteit van een buurt en het vertrouwen van zelfs de 'cohesie' die daarmee samenhangt blijkbaar niet om de vraag of er winkels en bedrijfjes zijn, maar welke bijdrage zij leveren aan de sociale structuur – en zij zullen niet zonder meer per definitie aan het sociaal kapitaal van de

De vraag is nu, hoe we bedrijvigheid in wijken kunnen stimuleren die wederom een bijdrage aan leefbaarheid levert

buurt bijdragen (Livermore (2004), wiens artikel in MO 24/204 werd samengevat, lijkt op dit punt wel erg optimistisch). Ook de stelling dat ondernemers zonder meer zullen bijdragen aan de buurt via betrokkenheid en de waarde van hun sociale relaties moet kritisch worden bekeken. Deze empirische claim gaat ervan uit dat economisch burgerschap en andere vormen van burgerschap wel samenvallen, terwijl de verandering van de aard van bedrijven (meer ketens en franchise, minder kleine zelfstandigen) en de geografische mobiliteit eerder op het tegendeel wijzen. Ondernemers hebben wellicht relevante netwerkcontacten, maar als zij enkel ondernemen in de buurt komen die niet vanzelf tot beschikking van 'de buurt':

Conclusie: niet alle bedrijvigheid brengt leefbaarheid

Woning behoefte onderzoek nuanceert, zo hebben we gezien, functiemenging als oplossing voor veel problemen van hedendaagse monotone stadswijken. Hoewel functiemenging niet direct bijdraagt aan woontevredenheid, zijn er andere mogelijke effecten. Maar we hebben ook gezien, dat het historisch afnemend belang van bedrijfsjes in wijken vooral ligt in twee specifieke betekenissen die samenhangen met bijzondere kenmerken: de bijdrage die winkels leverden aan publieke familiariteit en het samenvallen van economisch met andere vormen van burgerschap, zodat detailhandelaren ook aan het maatschappelijk middenveld van wijk en stad bijdroegen. De vraag is nu, hoe we bedrijvigheid in wijken kunnen stimuleren die op deze twee punten wederom een bijdrage aan leefbaarheid levert. We weten daar betrekkelijk weinig van; bestaand onderzoek richt zich veelal op de economische haalbaarheid van voorzieningen, en bijvoorbeeld op de mate van acceptatie van bewoners van bedrijven, overlast en dergelijke. Hoewel we dit daarom eigenlijk in meer detail zouden moeten onderzoeken, kunnen we er hypothetisch wel wat over zeggen.

Ten eerste zou het moeten gaan om bedrijven die vanzelfsprekende ontmoetingsruimten kunnen zijn, omdat daar publieke familiariteit tot stand kan komen. Een voorbeeld daarvan is wellicht eerder een zelfstandige automonteur met autowasserij dan een supermarkt. In een demografisch gemengde wijk sleutelen middenklassers immers niet zelf, en kan zo'n bedrijfje voor andere groepen werkgelegenheid en werkervar-

ingsplaatsen bieden. Specialistische winkels die een bepaalde etnische groep bedienen kunnen er ook een voorbeeld van zijn, maar het zou nog beter zijn wanneer zij nadrukkelijke pogingen deden hun markt-aandeel ook onder autochtonen te vergroten. Hoogwaardige winkelinrichting, het duidelijk prijzen van producten en een goed openingstijdenbeleid kunnen daaraan wellicht bijdragen, zo is mijn indruk. Voorts hebben combinaties van horeca en detailhandel potenties om ontmoetingsruimten te worden: bakkerijen waar je ook koffie met gebak kunt nuttigen, bijvoorbeeld. En winkels met dichte rolluiken dragen na sluitingstijd eerder aan minder dan aan meer leefbaarheid bij.

Ten tweede zouden we moeten zoeken naar manieren om bedrijven te stimuleren die eigendom zijn van burgers in de stad, of zelfs in de wijk, zodat hun economisch burgerschap met andere vormen van burgerschap samenvalt en, wellicht, hun rol als 'bruggebouwer' met sociaal kapitaal ten goede komt aan de wijk en stad - niet alleen of niet per se door hun directe contacten met bewoners, maar ook of juist door hun algemene inzet voor leefbaarheidsproblemen. Zij hebben daarbij dan immers ook persoonlijk belang.

Opbouwwerkers die te maken hebben met herstructureringsplannen waarin functiediversiteit bepleit wordt zouden er, denk ik, goed aan doen, niet bij voorbaat voor of tegen die diversiteit te werken. Zij zouden bewoners kunnen ondersteunen in een positiebepaling ten aanzien van zulke plannen door duidelijkheid te eisen over de doelen van die diversiteit - en dus over de precieze betekenissen van bedrijvigheid voor het alom gehoorde 'leefbaarheid' of 'levendigheid'. Als die doelen liggen in de sfeer van sociale controle en publieke familiariteit of maatschappelijke bijdragen aan sociaal kapitaal kan het inzicht in de historische betekenissenveranderingen van bedrijven bijdragen aan het preciseren van de wegen waarlangs die doelen te bereiken zijn: alleen maar bedrijven faciliteren zal daarbij, vermoed ik, onvoldoende blijken.

Referenties

- Blokland, T.V. (2005) *Goeie burens houden zich op d'r eigen* Den Haag: Dr Gradus Hendriks Stichting.
- Flap, H. en B. Völker (2005) *Gemeenschap, informele controle en collectieve kwaden*. In: B. Völker (2005) (red) *Burgers in de buurt: Samenleven in school, wijk en vereniging* Amsterdam: Amsterdam University Press. http://www.kei-centrum.nl/index.cfm?fullid=dps_dir_6&thema=3435, accessed op 6/9/2005
- Livermore, M.M. (2004) *Business owners and social development: Exploring their communitarian and network social capital*. *Social development issues* 28 (2&3): 39-53.
- H. Priemus, & R. van Kempen (1999) (red) *Stadswijken en herstructurering: Naar economisch vitale steden* Assen: Van Gorcum.
- Rae, D. (2003) *The city: Urbanism and its ends* New Haven: Yale U. Press.
- Schütjens & Wever (1999) *Probleemwijken en startende ondernemers*. In H. Priemus & R. van Kempen (1999) (red) *Stadswijken en herstructurering: Naar economisch vitale steden* Assen: Van Gorcum.
- Storteboom, J. en J. den Uyl (2003) *Functiemenging in vooroorlogse wijken*, Rotterdam: KEI Kenniscentrum Stedelijke Vernieuwing / IPSV - VROM.
- Van Dijk, (1976) *Rotterdam 1810-1880: Aspecten van een stedelijke samenleving* Rotterdam: Faculteit Sociale Wetenschappen.
- van Kempen (1999) *Herstructurering van stadswijken: vraagtekens bij de aanpak van segregatie*. In H. Priemus, & R. van Kempen (1999) (red) *Stadswijken en herstructurering: Naar economisch vitale steden* Assen: Van Gorcum.
- VROM (1997) *Nota Stedelijke Vernieuwing* Den Haag: VROM.
- VROM (2003) *Cijfers over Wonen* Den Haag: VROM.
- VROM (2004) *Cijfers over Wonen* Den Haag: VROM.
- Wonen tussen de bedrijven door: Een onderzoek van de werkgroep MIX naar de mogelijkheden woningen en bedrijven te mengen in transformatiegebieden* Amsterdam:

Gedeelde verantwoordelijkheid voor veiligheid

Gemeente Amsterdam, Dienst Ruimtelijke Ordening.

Talja Blokland is buitengewoon hoogleraar samenlevingsopbouw aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en senior onderzoeker bij het OTB, Technische Universiteit Delft. Dank aan Frank Wassenberg en Janneke van Bemmel bij het traceren van relevante nota's en empirische gegevens, de historische schets van Hillesluis is gebaseerd op Goeie Buren Houden Zich op d'r Eigen, uitgegeven en verkrijgbaar bij LCO, Den Haag.

Noten

- 1) Zie bijvoorbeeld http://www.kei-centrum.nl/index.cfm?fullidps_dir_6&thema=3435
- 2) In dit artikel ga ik niet in op buurtvoorzieningen als wijkgebouwen, gezondheidscentra en scholen, maar op commerciële bedrijvigheid. Immers, in tijden van meer nadruk op 'de markt' en een slechts 'faciliterende' overheid wordt van marktpartijen meer en meer verwacht.
- 3) Storteboom en Den Uyl constateren vanuit een ander perspectief dat 'functiemenging (is) gekidnapped door de woonlobby' en pleiten voor meer aandacht voor de werkelijke economische effecten van functiemenging: om de economische poot van de stedelijke vernieuwing maken de betrokken partijen zich naar hun inzicht te weinig druk (2003: 21).

De Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie (SMVP) reikt om de twee jaar een prijs uit bestemd voor een bijzondere publicatie op het terrein van de veiligheidszorg. Op 24 november wordt deze Publicatieprijs SMVP voor de zevende keer uitgereikt. Winnaar is de publicatie *Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg van Jan Terpstra en Roderik Kouwenhoven*¹. Traditiegetrouw wordt diezelfde dag een conferentie georganiseerd met het thema van de winnende publicatie als uitgangspunt.

In de zorg voor veiligheid doet men steeds meer een beroep op de inzet van andere partijen dan de politie. Deze nieuwe verdeling van verantwoordelijkheden in de veiligheidszorg heeft vooral op lokaal niveau geleid tot allerlei vormen van samenwerking en netwerken. In het bekroonde boek proberen Terpstra en Kouwenhoven antwoord te geven op de vraag hoe lokale veiligheidsnetwerken in de praktijk werken. Met welke fundamentele en praktische problemen hebben deze netwerken te maken en op welke punten is verbetering wenselijk? Met dit onderzoek hebben Terpstra en Kouwenhoven een eerste stap gezet om systematische kennis op te bouwen over het thema samen werken aan veiligheid op lokaal niveau. De auteurs gunnen ons een blik achter de schermen van de lokale veiligheidsnetwerken. Zij beschrijven in detail hoe lokale veiligheidsnetwerken in uiteenlopende situaties functioneren, zoals in een horecagebied, een woonbuurt, op een bedrijventerrein, rond een school of de aanpak van jeugdproblemen of drugsoverlast. Op grond hiervan ontstaat inzicht in sterke en zwakke

kanten van de lokale samenwerking. Daarnaast maakt het onderzoek duidelijk op welke wijze vooral gemeenten en politie invulling geven aan hun rol.

Vraagstelling

Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling de bekroonde publicatie ter discussie te stellen. De conferentie is juist bedoeld om voort te bouwen op fundamenten die in het boek zijn gelegd. Welke vormen van samenwerking bestaan er op het gebied van veiligheid? Hoe werken relevante actoren in de praktijk samen? Wat is daarbij de rol van burgers, bedrijven, overheid en politie? Welke onderlinge machtsverhoudingen kan men onderscheiden? Welke strategie is effectief: top down of juist bottom up? Wie regisseert wie? Welke leiderschap is wenselijk? Deze en soortgelijke vragen zullen op de conferentie aan de orde komen.

Waar en wanneer

24 november 2005 vanaf 13.00 uur in de **Rode Hoed, Keizersgracht 102 te Amsterdam**. Aanmelden voor 17 november 2005.

Kosten

De kosten voor deelname bedragen €59,50 (incl. BTW). In deze kosten zijn inbegrepen:

- * het verslag van de conferentie; (Deze bundel met inleidingen komt snel na de conferentie beschikbaar. Deelnemers aan de conferentie krijgen de bundel toegestuurd.)
- * koffie en thee;
- * aperitief.

Informatie

Stichting Maatschappij en Veiligheid en Politie (SMVP) Postbus 239, 3300 Dordrecht, Tel: 078 - 61 44 362, Fax: 078 - 63 13 580 e-mail: smvp@smvp.nl website: www.smvp.nl

1) Jan Terpstra en Roderik Kouwenhoven (2004), *Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg*, Apeldoorn/Zeist: Politie & Wetenschap/Kerckebosch

<

Keuken als kloppend

De liefde gaat vaak door de maag. Maar ook bij integratie doet eten wonderen. Daarom is in het Enschedese Zuid op de eerste verdieping van de pannenkoekenboerderij, een wijkkeuken ingericht. Bedoeld voor kookcursussen en -workshops. Maar vooral om in een ontspannen sfeer contact te hebben en van elkaars recepten te proeven.

hart van de wijk

Zelf houdt ze van een schone keuken. Het nieuwe project in Zuid waarvoor Jenny Egberts als coördinator is aangetrokken, is dan ook in goede handen. Al zou ze zelf liever wat meer dan zestien uur per week op de betaalrol van de Stichting Wijkwelzijn Zuid staan. Want een wijkkeuken plaatsen is één, een dergelijk initiatief tot een succes maken is een ander verhaal. En in elk geval een zaak van een lange adem.

"Het is ondermeer mijn taak om de diverse buitenlandse groepen in de zuidwijken warm te maken voor dit project. De aandacht er op vestigen en vertellen wat er allemaal mogelijk is. Het moet voor een gedreven Turkse mevrouw die van koken houdt toch heel leuk zijn om in deze keuken haar culinaire geheimen prijs te geven en te delen met wijkbewoners. En om na afloop van de kookles gezamenlijk de maaltijd te nuttigen."

Jenny Egberts is er klaar voor. De coördinator van de wijkkeuken, sinds 1 augustus in functie, zoekt nu nog een aantal vrijwilligers die het project bemannen. Want het is uiteindelijk de bedoeling dat de wijkbewoners zelf alles gaan runnen en dat de inwoner van Markelo alleen de regierol vervult.

"De vrijwilligers moeten op den duur de planning gaan doen, evenals de pr. Ze moeten inkooplijsten invullen, assisteren met koken, opruimen en keukens en eetkamer weer schoonmaken. Het wordt echt een activiteit voor en door de mensen van Zuid."

De moderne, gloednieuwe keuken met een groot kookeiland in het midden, moet het kloppend hart worden van een natuurlijk integratieproces. Want juist aan tafel verdwijnen verschillen, vooroordelen en dergelijke op een natuurlijke manier. Zo worden er behalve kookcursussen en workshops ook eetavonden gehouden die door groepjes wijkbewoners worden ingevuld. Het is de bedoeling om zo veel mogelijk verschillende soorten eten te serveren. Bijvoorbeeld een driegang menu uit Turkije of iets lekkers uit Syrië. Per slot van rekening wonen er in de Wesselerbrink veel bewoners met een Suryoye-achtergrond.

Andere bewoners borduren voort op het thema vis. De voorbeelden zijn legio. Voor deze eetavonden kunnen zich maximaal veertig belangstellenden opgeven. De menu's worden tegen een gereduceerd tarief gereserveerd.

De keuken staat de bewoners alle dagen van de week, overdag en 's avonds ter beschikking, verklaart Jenny Egberts. Zo kunnen de vier keer vier gaspitten ook worden gebruikt voor de wijkcatering. Staat er een wijkfeest op het programma, een buurtbarbecue, het Suikerfeest, Sinterklaas (pepernoot bakken), Oud en Nieuw (oliebollen maken), voor al die activiteiten en festiviteiten kan de professionele keuken worden gebruikt.

Ofschoon de keuken nog niet officieel in dienst is genomen, staan de eerste afspraken al wel in de agenda. Zo wordt eind volgende maand begonnen met een kookcursus voor scholieren in het kader van de naschoolse opvang. Dat gebeurt vijf of zes weken lang op de maandagmiddag, daarvoor kunnen zich maximaal acht tot tien kinderen opgeven.

Ook heeft Jenny Egberts contact gehad met iemand die een kookcursus voor 55-plussers wil geven. Alles is goed, mits de activiteiten maar in het teken staan van culinaire ontmoetingsplek. Het woord sociaal wordt in de keuken immers met een hoofdletter geschreven. Per slot van rekening heeft de woningstichting Domijn, de eigenaar van de boerderij, dat als eis gesteld.

Mocht er nog tijd over zijn, dan bestaat de gelegenheid om een commerciële workshop te volgen. Robert Jimenez, de professionele kok van de Koperen Koekenpan, zoals de pannenkoekenboerderij heet, stelt zijn kwaliteiten dan in dienst van bijvoorbeeld een bedrijf dat als uitje voor gezamenlijk koken heeft gekozen. Er zijn diverse groepsarrangementen mogelijk. Zo kan het koken bijvoorbeeld met een wijnproeverij worden gecombineerd.

(Uit: De Twentsche Courant Tubantia 8 september 2005)

Www.devraag.org, het organiseren van de vraag in het publieke domein, is een initiatief van Catrinus Egas (bureau AanZ). Het is een netwerk van personen en organisaties, gericht op het in kaart brengen en ontsluiten van praktijkvormen. Verder willen we het inzicht vestigen dat een actieve vraagzijde alleen kan worden bereikt als er stevig wordt geïnvesteerd in het organiseren van de vraag. Partners in dit project zijn het LCO, het Verwey Jonker Instituut en X-S2.

In MO verzorgen wij een vaste rubriek. Deze keer besteden we uitgebreid aandacht aan een sociaal en stedenbouwkundig experiment in Culemborg waar, naast ecologische uitgangspunten, bewonersparticipatie centraal staat. Het is een initiatief dat is ontstaan op basis van een maatschappelijke en individuele vraag en die op unieke wijze werd georganiseerd.

Een tuin van heel

Bewoners aan zet in hun eigen wijk; sociaal en stedenbouwkundig experiment in Culemborg

Het project EVA-Lanxmeer in Culemborg is een uniek voorbeeld van grensverleggende duurzame en ecologische stedenbouw. Het is echter ook een sociaal experiment, uitgaande van maximale participatie van (toekomstige) bewoners. Volgens initiatiefnemer Stichting E.V.A. (Ecologische centrum voor Educatie, Voorlichting en Advies) en de gemeente is de persoonlijke betrokkenheid van mensen een van de belangrijkste voorwaarden voor het realiseren van een duurzame leefomgeving. Een sleutelrol in het sociale ontwikkelingsproces is weggelegd voor het gemeenschappelijk eigendom en beheer van 'hoftuinen'. Ook na de bouwfase bekleden bewoners een actieve rol. Zo hebben de bewoners een rol bij het beheer van de openbare ruimte. Deze bewonersgerichte aanpak leidt tot een grote betrokkenheid. Catrinus Egas bezocht twee pioniers van de wijk: Marleen Kaptein (Stichting E.V.A.) en Lambik Swinkels (lid bewonersvereniging BEL en de beheersstichting openbaar groen Terra Bella). Centraal stonden de vragen: hoe is het participatieproces vormgegeven en hoe wordt de betrokkenheid na de eerste jaren vastgehouden en voortgezet?

Participatie als voorwaarde

Marleen Kaptein: "Toen we begin jaren negentig op zoek waren naar een locatie waar we op de schaal van een wijk ecologische uitgangspunten zouden kunnen realiseren, hadden we al een groep van tachtig

huishoudens met belangstelling voor het project. In 1995 kwamen we bij de gemeente Culemborg terecht en daar bleek men niet alleen belangstelling te hebben voor duurzaam bouwen, maar ook voor bewonersparticipatie. In 1996 hebben we samen met de gemeente een projectteam op poten gezet met als doel een voorbeeldproject te realiseren volgens het EVA-concept."

Je kunt dus zeggen dat jullie, als particulier initiatief in de gemeente Culemborg een enthousiaste en goede partner hebben gevonden?

"Ja, absoluut! Het is toch geweldig dat de gemeente niet alleen op die manier in het project is gestapt, maar er ook na al die jaren in is blijven geloven. Ze hebben alle ruimte genomen en gegeven aan het ontwikkelingsproces, terwijl dat toch voor een groot deel experimenteler was met inbegrip van tussentijdse bijstellingen. We hebben tijdens het proces geleerd dat alleen al de interdisciplinaire benadering, die nodig is voor de gewenste kwaliteit, veel tijd vraagt. Maar die tijd moet je nemen ook al leidt dat tot relatieve vertraging. Gelukkig heeft ook de gemeente dat ingezien."

Bewonersparticipatie speelde dus van meet af aan een belangrijke rol?

"Dat was niet alleen een van de uitgangspunten, een vertegenwoordiging van de grote groep belangstellenden heeft infor-

meel vanaf het begin deel uitgemaakt van het projectteam. In 1998 is de Bewonersvereniging EVA Lanxmeer (BEL) opgericht en kon de participatie worden geformaliseerd. Maar ondertussen waren toekomstige bewoners al stevig betrokken bij het totale ontwerp van de wijk. Daar hebben we onder andere workshops voor gehouden."

Je kunt dus stellen dat met de wijk Lanxmeer niet alleen een maatschappelijke vraag maar ook de individuele vraag van tal van burgers werd geformuleerd en gehonoreerd?

"Inderdaad kun je stellen dat het een goed voorbeeld is van het organiseren van de vraag, waar u zich zo mee bezig houdt. Terecht, overigens."

De participatie richtte zich toch niet alleen op het stedenbouwkundige plan?

"Nee, maar in het ontwerp werden voor de participatie in de latere fasen, de bouw, de inrichting en het beheer, wel belangrijke voorwaarden gecreëerd. Er zijn bewust verschillende zaken bedacht die in elkaar overlappen. Dat loopt van eigen erf, via half-openbare hoftuinen naar de publieke ruimte. Die hoftuinen zijn mandelig, dat wil zeggen gezamenlijk bezit van de omwonenden. Van begin af aan is het de bedoeling geweest dat die gebieden door de bewoners gezamenlijk worden ingericht

en beheerd. Die participatie is ook een voorwaarde voor het kunnen huren of kopen. Bij de openbare ruimte gaat het niet alleen om de verharde delen maar ook om parkachtige gebieden. Verder vind je er onder andere de ecologische stadsboerderij, de retentievijvers voor het bergen van het hemelwater en de vijf grote helofytenfilters (de natuurlijke zuiveringsinstallaties voor het afvalwater uit gootsteen, douche en wasmachine – CE). In al die zones vindt bewonersparticipatie plaats met betrekking tot het ontwerp, het gebruik en het beheer.”

De wijk wordt stukje bij beetje ontwikkeld. Waar lag aanvankelijk de horizon voor de bewonersparticipatie?

“De wijk zou in vier fasen van elk ongeveer vijftig woningen worden gerealiseerd. In de plan fase hebben toekomstige bewoners al geparticipeerd. Daarna we een intensief participatietraject opgezet voor de eerste en tweede bouwfase van ongeveer honderd woningen, gegroepeerd rond vier hoven. In de tweede bouwfase hebben de bewoners veel gehad aan de ervaringen in de eerste

fase. Dat is dus ook al een ander traject geworden.”

Ging het daarbij om die oorspronkelijke tachtig geïnteresseerden?

“Voor een deel, niet iedereen is in de wijk terechtgekomen. Een aantal is afgehaakt, bijvoorbeeld omdat het te lang ging duren. Een deel was vooral geïnteresseerd in specifieke projecten, zoals een woongroep voor ouderen. Dat project is door de betrokkenen afzonderlijk ontwikkeld met een kavel in eigen beheer. Vanaf het begin hebben we

nieuwe 'instromers' gehad. In feite is er een wachtlijst, maar dat lag van begin af aan ook wel besloten in de aanpak.

Nog lang voordat er een spade de grond in gingen hebben we de bewoners betrokken bij het ontwerp van de huizen en de hoftuinen. In de eerste fase leverde dat uiteindelijk zeven verschillende woningtypen op. Dat is heel veel op een totaal van zo'n vijftig woningen. Dat aantal is het in de tweede fase niet geworden, maar het geeft wel aan dat er is gezocht naar vorm en functie die zo nauw mogelijk aansluit bij de behoefte van de bewoners.

In de huidige bouwfase zijn het vaak architecten die rond een basisontwerp toekomstige bewoners zoeken en dan samen met een bouwer zo'n project realiseren. Maar ook daar geldt dat de bewoners vooraf worden betrokken bij het ontwerp van het project en ook daar is sprake van mandelig gebied dat de bewoners met elkaar moeten inrichten en beheren."

Dus niet alle bewoners van de eerste twee bouwfasen zijn vanaf het begin bij het project betrokken geweest. Leverde dat geen verschillen op in betrokkenheid?

Lambik Swinkels: "Nee, ik ben zelf een voorbeeld van een bewoner die pas in de tweede fase betrokken is geraakt. Je mist dan wel een stuk historie, maar ik vond het wel voordeel hebben om in te kunnen stappen.

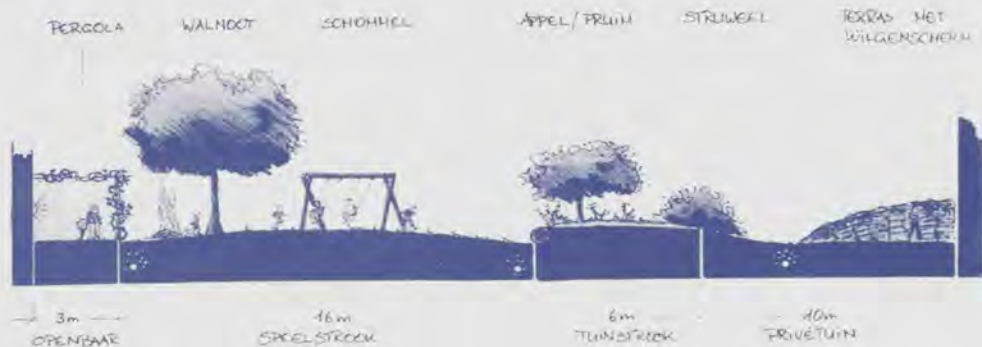
Je hebt dan niet de ballast van het geworstel en geknok in de eerste fase. Bovendien werd de betrokkenheid van die nieuwe bewoners vooral gevormd door het voorbereidingstraject rond hun eigen hoven. Dan heb je het al gauw over een periode van anderhalf tot twee jaar. Dat betekende workshops, seminars, vergaderingen en andere vormen van communicatie. Op die manier leren de mensen elkaar al kennen en raken ze steeds meer betrokken bij het ontstaan van hun eigen woning en de hof-tuin. Dan gaat het niet alleen een fysiek en juridisch eigendom, je bent ook met elkaar eigenaar van het hele proces. Verder hebben we als bewoners van de tweede fase veel gesproken met die van de eerste fase en is er gezorgd dat iedereen werd geïnformeerd over het ontstaan van de wijk. Tegenwoordig wordt elke nieuwe bewoner daar uitvoerig over geïnformeerd. Maar de grootste betrokkenheid ligt voor de meeste mensen toch bij het eigen hof. Ik denk dat maar weinig mensen gericht zijn op de hele wijk, al heeft iedereen natuurlijk wel het besef van de unieke waarde daarvan en kiest ook iedereen bewust voor een duurzame leefomgeving."

De wijk is opgezet op basis van strenge uitgangspunten van ecologische duurzaamheid. Aan bewoners worden daarom hoge eisen gesteld om dat in stand te houden en

te investeren in het gezamenlijke onderhoud van de binnenhoven. Laat iedereen zich daar wel op aanspreken?

Lambik Swinkels: "Om te beginnen heb je hier niet te maken met een bestaande wijk waar bewoners zich opeens een heel ander leefpatroon moeten aanmeten. Wie hier komt wonen kiest bewust voor deze wijk en deze uitgangspunten en omstandigheden. Bij het aangaan van de huur of de koop teken je daar ook voor. Kopers hebben bovendien het mandelig gebied in gezamenlijk eigendom. Als je dat niet wilt, kom je hier niet wonen. Verder moet je, wil je in aanmerking komen voor een woning, eerst lid worden van de bewonersvereniging. De toewijzing van woningen gebeurt op volgorde van aanmelding. Dat geldt voor de hele wijk maar ook binnen deelprojecten. Bij huurwoningen komt de kandidatenlijst overigens voor 50 procent uit het normale bestand van woningzoekenden en voor de andere helft uit leden van de bewonersvereniging. Maar voor iedereen geldt dat men bewust kiest voor deze wijk, met alles wat dat met zich meebrengt. Voordat bewoners het koopcontract tekenen, moeten ze een formele overeenkomst aangaan met de bewonersvereniging. In deze overeenkomst staan collectieve afspraken opgenomen die nodig zijn om de duurzaamheid in de wijk te kunnen realiseren. Dus, ja er is een formele basis om bewoners aan te spreken, maar veel belangrijker is de bewuste eigen keuze van bewoners en het feit dat ze van begin af aan betrokken worden bij het sociale proces rond de ontwikkeling van hun hof en de wijk."

Marleen Kaptein: "Er zijn ook veel algemener redenen waarom mensen in deze wijk willen komen wonen en er ook blijven wonen. Er is nauwelijks doorstroming. Het blijkt dat veel bewoners kiezen voor de sociale binding die ze verwachten en ook zelf willen aangaan. Veel mensen vinden dat gewoon 'gezellig', maar ze vinden het ook belangrijk voor de kinderen. Het biedt ze een goede sociale omgeving. En de wijk is veilig door speelgelegenheid in de besloten hoven, maar ook doordat de auto's aan de rand van de wijk blijven. Er is een lagere school in de wijk en dat is voor veel mensen belangrijk. Bovendien ligt Culemborg midden in het land, grenst de wijk aan het station en is de stad Utrecht vlakbij. Met de trein kun je Utrecht vier keer per uur in een kwartiertje

bereiken. Voor veel mensen zijn dat allemaal aantrekkelijke punten. Ik ken wel bewoners die aanvankelijk vooral afkwamen op een duurzaam gebouwde woning in het midden van het land, maar die later toch ook begeistert raakten door het totale concept van de wijk."

Op welke manier is het participatieproces gefaciliteerd?

Marleen Kaptein: "Om te beginnen ontving elk hof van de gemeente een budget voor de gemeenschappelijke tuin. Dat was bestemd voor de inrichting maar ook voor het participatieproces. Het inhuren van deskundigheid was een voorwaarde. Er waren vier deskundigen bij betrokken. In de eerste plaats de praktische ondersteuning van een hovenier en van de landschapsarchitect die ook de hele wijk had ontworpen. Maar belangrijk waren ook de procesbegeleiders, een voor de regie en een voor de meer de technisch inhoudelijke zaken. Je kunt wel stellen dat de helft van wat je wilt creëren het product zelf is en de andere helft is het proces waardoor mensen elkaar leren kennen."

Lambik Swinkels: "In de tweede bouwfase zag je dat de bewoners al veel meer zelf deden dan in de eerste fase. Wij hebben de deskundigen ook wel ingehuurd, maar al veel minder intensief. Wij konden al gebruik maken van de ervaringen uit de eerste fase. Toen is ook besloten om het proces te laten beschrijven door de wetenschapswinkel van Wageningen. Dat rapport krijgen alle nieuwe bewoners tegenwoordig. Zo worden de leerervaringen doorgegeven. Na tuurlijk niet

alleen op papier maar ook doordat Marleen en vertegenwoordigers van de bewonersvereniging informatie en advies komen geven als men daar om vraagt."

Kon iedereen het een beetje eens worden of leidde het tot conflicten?

Lambik Swinkels: "Natuurlijk had je wel uitersten in de verwachtingen en opvattingen. Maar er is veel vergaderd. Dat is nodig om elkaar af te tasten en de verwachtingen en opvattingen goed in beeld te krijgen. Op die manier groei je ook naar elkaar toe. Je moet uiteindelijk op één lijn komen. Dat sociale proces is belangrijk omdat je een afwijkend standpunt makkelijker accepteert als je iemand een beetje kent. Zo wordt iedereen meer flexibel. Wat ook belangrijk is, is dat je tussendoor op alle mogelijke manieren blijft communiceren. Van vergaderingen worden wel notulen gemaakt, maar daar staat niet alles in. Je hebt dan mensen die zich alleen baseren op wat in de notulen staat en dat verstart de boel. Kijk, die deskundigen waren bij ons in de tweede fase wat meer op de achtergrond. Als je ze om praktische redenen nodig hebt, dan huur je ze in. De rol van procesleider, die de regie voert, is dan vaak niet zo helder. Als het goed gaat, merk je niet zoveel van zo iemand. Maar hij moet er wel zijn, als het mis gaat. Hij houdt de grote lijn van het proces in de gaten."

Marleen Kaptein: "De schaal speelt hier ook een rol. In de eerste twee bouwfasen hebben we het steeds over zo'n 25 woningen per hof. Dan gaat het over een groep bewoners die voldoende volume heeft om voor

een dempend effect te zorgen als er conflicten dreigen. We merken dat bij kleinere projecten van projecten waarvan nog maar een deel wordt gerealiseerd, dat effect veel kleiner is. Bij een groepje van zes huizen zal een sterk afwijkende opstelling van een van de bewoners veel zwaarder doorwegen. Dat leidt veel gemakkelijker tot conflicten."

Lambik Swinkels: "Je merkt het ook nu we er wonen. Je wordt niet met iedereen in de hof even bevriend. De meeste bewoners zijn kennissen en burens van elkaar. Als er nu conflicten ontstaan zie je dat we een beroep doen op de sociale infrastructuur. Dan ga je bijvoorbeeld niet zelf op iemand af, maar vraag je iemand die bevriend is met de desbetreffende persoon om eens te gaan praten. Het gaat niet altijd om conflicten, maar vaak om dagelijkse irritaties omdat niet iedereen op dezelfde manier op een situatie reageert of dezelfde werkwijze heeft. De een is een Pietje-precies, de ander niet, dat soort dingen. Zo worden bewoners op heel verschillende dingen aangesproken en dat geeft iedereen een eigen rol."

Hoe zit het met de inzet van bewoners. Komt het niet vaak neer op dezelfde mensen en op kartrekkers?

Lambik Swinkels: "In grote lijnen is dat niet zo, al zijn er natuurlijk wel verschillen. Ik heb zelf bijvoorbeeld veel tijd en energie gestoken in de voorbereidingsfase. Organiseren van bijeenkomsten en vergaderingen, rondsturen van verslagen en notulen, onderhouden van contacten en dergelijke. Toen we er eenmaal woonden ontstonden er andere vormen van communicatie. Je zag

Filosofie

Het project EVA-Lanxmeer in Culemborg is een grensverleggend voorbeeld van duurzame en ecologische stedenbouw. Het betreft een publiek-private samenwerking tussen de gemeente Culemborg (26.000 inwoners) en de Stichting E.V.A (Ecologisch centrum voor Educatie, Voorlichting en Advies) die het concept voor de wijk heeft ontwikkeld. Er zijn vaak onorthodoxe keuzes gemaakt om landschap, water en groen in hun waarde te laten en elkaar te versterken.

EVA-Lanxmeer is een breed gedragen voorbeeldproject voor een integrale aanpak van een ecologische woon- en werkwijk waarbij het accent ligt op duurzaamheid, landschapontwikkeling, de ermee samenhangende stedenbouwkundige opzet, vernieuwing in techniek en 'last but not least' bewonersinvloed gedurende het gehele traject. In de wijk Lanxmeer van in totaal zo'n 24 hectare komen ongeveer tweehonderd woningen en appartementen, een aantal bedrijven en kantoren, een stadsboerderij, een Living Machine en een Centrum voor Integrale Ecologie, het EVA Centrum. De woningen bestaan uit huur- en koopwoningen, waarvan 30 procent uit de sociale sector, 20 procent uit de middenklasse en 50 procent uit de duurdere vrije sectorwoningen.

Historisch perspectief

In de loop van 1993 raakte Marleen Kaptein, initiatiefnemer van Stichting E.V.A, ervan doordrongen dat er in Nederland voor een breed publiek amper mogelijkheden waren om kennis te maken met nieuwe ontwikkelingen op het gebied van integrale en duurzame stedenbouw. Plannen waarin de aspecten energie- en waterhuishouding worden gecombineerd met ecologische architectuur en een natuurlijke leefomgeving, waarin duidelijk wordt dat juist de combinatie, het integrale geheel van die verschillende elementen een overtuigende meer waarde oplevert voor bewoners. Gezocht werd naar een voorbeeld dat - anders dan de tot nu toe 'gangbare' projecten van duurzaam bouwen - toont dat een fundamentele en integrale aanpak noodzakelijk is om te komen tot een werkelijke duurzame leefomgeving. Bij zo'n aanpak hoort een creatief, open denkproces en de moed om buiten gebaande paden te treden. De noodzakelijk geachte cultuuromslag dient hierbij te komen vanuit de samenleving zelf, door innerlijke motivatie van individuele mensen. Dit kan niet van bovenaf worden opgelegd of gearrangeerd.

Meer informatie:

- Een beschrijving van de participatie in de eerste twee bouwfasen is te vinden in een rapport van de Wetenschapswinkel Wageningen 'Een tuin van de hele buurt'. Dit rapport is nog op te vragen bij de stichting E.V.A. en is ook te downloaden van de site www.wur.nl/wewi
- Stichting EVA-Lanxmeer, stichting.eva@wxs.nl, www.eva-lanxmeer.nl
- Bewonersvereniging Lanxmeer, www.bel-lanxmeer.nl

elkaar op straat en in de hoftuin of bij elkaar thuis. Toen was er ook behoefte aan heel andere inzet, zoals het aanleggen van de hoftuin. Toen heb ik me meer teruggetrokken en hebben anderen het voortouw genomen. En daarna zag je dat weer anderen er veel aardigheid in hadden om de aangelegde tuin te onderhouden. Die vinden het leuk om in de grond te wroeten en met plantjes bezig te zijn, terwijl anderen meer van het grove werk houden. Zo zie je dat iedereen wel aan zijn trekken komt. Ik hou me nu meer bezig met het beheer van de openbare ruimte. Daar hebben we vanuit de bewonersvereniging een stichting voor opgericht (Terra Bella) en vorig jaar een overeenkomst over gesloten met de gemeente. Voor dat beheer krijgen we jaarlijks op basis van een beheerplan een eigen budget."

Vaak zie je dat de samenwerking van mensen goed gaat zolang ze nog hetzelfde doel nastreven. Maar als dat eenmaal is bereikt, zakt het vaak in. Dan komt het op een paar mensen neer om de boel aan de gang te houden. Hoe zorg je dat het sociale proces in de wijk aan de gang blijft?

Marleen Kaptein: "Voorlopig lukt dat nog heel goed. We moeten natuurlijk nog zien hoe dat over tien jaar gaat, maar er zijn wel voorwaarden aanwezig om dat vol te houden. Denk maar aan de hoftuinen. Die moeten niet alleen met elkaar worden onderhouden, maar over enige tijd ontstaat er misschien aanleiding om de inrichting te wijzigen omdat de behoefte is veranderd. Bijvoorbeeld omdat er geen kleine kinderen meer zijn in de hof of omdat bepaalde elementen minder bevallen dan dat men eerst dacht. Verder zie je dat de wijk nog in ontwikkeling is. Dat geldt niet alleen voor de bouw, maar ook voor zaken als energiegebruik en de waterhuishouding. Alle bewoners maken toch min of meer deel uit van dat soort processen. Nog maar kort geleden is er een waterspeelplaats aangelegd en ook daar zijn weer bewoners bij betrokken geweest. Binnenkort zal de stadsboerderij van start gaan. Daar is een deel van de wijk voor gereserveerd, waar bovendien al vier jaar een ecologische proeftuin draait. Daar kun je niet alleen ecologische producten krijgen, maar bewoners van de wijk kunnen er mee helpen. Het is de bedoeling dat de stadsboerderij ook weer een rol gaat spelen bij het groenonderhoud van de wijk. Je kunt zeggen dat op die manier het proces voortdurend nieuwe impulsen krijgt en op gang wordt gehouden."

* *Catrinus Egas, AanZ, (www.aanz.org)*

Organisatie- en adviesbureau voor sociale projectontwikkeling, vraagsturing en participatie

<

...donderdag 24 november in de Jaarbeurs te Utrecht...

vakconferentie opbouwwerk 2005

AAN DE SLAG MET MORGEN opbouwwerk 2006 - 2010

De samenleving heeft er wel eens beter voorgestaan dan anno heden:

- * de maatschappelijke uitdagingen liggen voor het oprapen
- * het opbouwwerk kan vandaag aan de slag met morgen

Deze vakconferentie is de toekomstwerkplaats van het opbouwwerk:

- * de centrale thema's: inspiratie, kennis en ambitie
- * de uitkomst: een stuwingslijn voor het opbouwwerk

don't look back now!

programma in kijik:

- **wat zijn de werkpatronen in het opbouwwerk**
een quick scan van de BON, de Beroepsvereniging Opbouwwerkers Nederland naar feitelijke en gewenste werkinvesteringen van opbouwwerkers in Nederland
- **het belang van kennis in het opbouwwerk**
de resultaten van het onderzoek van Thijs van Mierlo, Rijks Universiteit Utrecht naar de vraag welk belang opbouwwerkers hechten aan wetenschappelijke, onder-zoeksmatige en praktijkkennis
- **in essentie opbouwwerk, opbouwwerk in essentie**
presentatie van het 'compacte boekje' waarin het Statuut Opbouwwerk, Competenties opbouwwerker, en de Condities voor Opbouwwerk helder bij elkaar staan voor burgers, bewoners, opdrachtgevers, financiers, opleiders én voor de vakgenoten zelf
- **samenlevingsopbouw morgen: kansen en risico's**
inleiding van prof. dr. Talja Blokland, hoogleraar opbouwwerk aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, waarin zij het spectrum schetst waarbinnen opbouwwerkers opereren, stuwende én belemmerende factoren en condities schetst.
- **drie inspirerende workshops**
hiervoor tekenen in ieder geval drs. ing Jaap Draaisma: de kleine schaal, zelforganisatie en coöperatie in het perspectief van de terugtrekkende overheid; drs. Leida Schuringa: het intrigerende perspectief van 'spiral dynamics' als analyse- én werk-'tool'; drs. Sikko Cleveringa: het samenspel van kunstenaar en opbouwwerker in 'community art'.

En in de conferentiemap onder meer het nieuwe Opbouwcahier 11:

OPBOUWERK 2006 - 2010

een kansenschets

geschreven door drs. ing. Jaap Draaisma en drs. Martha van der Meer.

Voorzitter van de Vakconferentie Opbouwwerk 2005 is:

drs. Bert Middel

lector sociale interventiekunde en Eerste Kamerlid Bert Middel zal niet alleen kundig voorzitter, maar door de conferentiedag heen met de conferentiedeelnemers toewerken naar die stuwingslijn voor de komende jaren.

In de knel tussen ma Het gebrek aan 'vrije' ruimte

Sinds de intrede van het 'marktdenken' raken sociaal werkers steeds meer in hun professionele activiteiten beknelde. Daarom, en met het oog op toekomstige ontwikkelingen, is het van belang het professionalisme in het sociaal werk te verstevigen, aldus Bert Middel in onderstaand artikel. Sociaal werkers mogen best wat meer zelfbewustzijn uitstralen.

Sociaal werkers krijgen steeds minder mogelijkheden om op een verantwoorde manier hun beroep uit te kunnen oefenen. De oorzaak daarvan is enerzijds dat instellingen voor sociaal werk en hulpverlening door externe factoren (zoals overheidsbeleid en marktwerking) gedwongen zijn zich primair op die doelgroepen te richten waarmee geld valt binnen te halen. Daarbij lijkt 'de cliënt of doelgroep van weleer' steeds meer een kostenpost te worden. Investeren in cliënten en doelgroepen kost nu eenmaal veel tijd en lijkt daarmee onrendabel te zijn. Aan de andere kant onderwerpen (wel-zijns-)managers zich meer en meer aan een 'afrekenregime', waarin niet langer de cliënt centraal staat, maar de financieringslijnen naar zorgverzekeraars en overheden. Instellingen en hun beroepskrachten lijken zich daarbij meer te richten op een technisch-instrumentele verantwoording aan de bureaucratie dan op een moreel-normatieve verantwoording aan de samenleving. Intussen wordt de beroepskracht in de zorg- en welzijnssector wel geacht cliëntgericht te werken. Daarbij lijken de professionele kwaliteits-eisen te moeten wijken voor bedrijfsmatige en financiële eisen van de instellingen. Het

primaat ligt al met al bij het 'managementisme'. Wellicht kan enig tegenwicht worden geboden door de ontwikkeling van 'evidence-based practises' en eigentijdse standaarden in de sociale hulp- en dienstverlening. Daarbij komt wel de vraag naar voren hoe resultaten van het werk, competenties van de beroepskracht en professionele kwaliteit meetbaar zijn te maken. Deze vraagstelling is echter met zoveel steeds weer wisselende factoren omgeven, dat er wellicht nooit een eenduidig antwoord op zal kunnen worden geformuleerd.

Maatschappelijke behoefte

Hoe dan ook, de beroepskracht raakt steeds meer in zijn professionele activiteit beknelde. Als je in de zorg werkt heb je het trouwens gemakkelijker dan wanneer je 'gewoon' welzijnswerker bent, laat staan opbouwwerker. In de zorg gaat het om het aanpakken van deels zichtbare ellende, er gaat veel geld in om, honderdduizenden verdienen er hun brood en sommigen van hen meer dan dat alleen, er zijn vaak conflicten in de zorg en ruzie betekent nu eenmaal aandacht. Desalniettemin is de beeldvorming van de sector nog altijd verwrongen en hardnekkig. Zo stelt de in welzijnskringen roemruchte filosoof Hans Achterhuis: "Je hebt pas echt een probleem als een hulpverlener je pad kruist!" Maar op de een of andere manier staat de welzijnssector na alle achtereenvolgende aanslagen altijd weer op. De maatschappelijke behoefte aan zorg en welzijn is zo groot, dat deze sector allerlei bezuinigingen en reorganisaties weet te doorstaan. Het kost steeds wel veel energie, ergernis, ellende en verdriet, maar het lukt telkens weer. Een beroepskracht in de zorg- en welzijnssector is blijkbaar veerkrachtig en zou dit ook meer naar buiten toe kunnen uitstralen en uitdragen. Temeer omdat het actuele beeld van de professionele sociaal werker niet florissant is.

Sociaal werkers zouden weer trots moeten (kunnen) zijn op hun professe. Parafaserend op de goeroe van het professionalisme, Freidson, kunnen de vijf dimensies van professionaliteit versterkt worden'. Daarmee wordt de positie van het sociaal werk steviger. Het gaat in dit verband om:

- Het ontwikkelen van meer kennis, mede door een sterkere relatie met de wetenschap (vergelijk de medische sector). Zoek contacten met de wetenschap om van daaruit gevoed en gestimuleerd te worden. Sluit kennissallianties met opleidingen en denktanks;
- Het versterken van de status van het sociaal werk en van het zelfvertrouwen van de sociaal werker. Ook in een dienend beroep hoef je jezelf niet weg te cijferen;
- Het beschermen van de arbeidsmarkt voor sociaal werkers door eisen te stellen aan opleiding, vaardigheden, ervaring en betrokkenheid. Breng dwarsverbanden aan met beroepsopleidingen, want deze doen dit niet zo gauw uit zichzelf. Hierdoor wordt het huidige imago van 'een soft allegaartje' bijgesteld;
- Het besteden van meer aandacht aan permanente bij- en nascholing, om zo de ontwikkelingen binnen zowel het vak als in de omringende sociale omgeving bij te kunnen houden. Versterk je zelf door je te organiseren in vakbonden en beroepsverenigingen, laat je niet mangelen door het 'managementisme' van de zorgbureaucratie, maar biedt tegenwicht via de medezeggenschapsorganen;
- Het versterken van de beroepsideologie (dus het samenhangend geheel van opvattingen en denkbeelden met betrekking tot het eigen beroep). Vooral in tijden dat het economisch slechter gaat moet de sector duidelijk maken – zeker in de richting van de politiek – dat men met zijn vingers van

Markt en management voor de beroepskracht

de zorg en het welzijn moeten afblijven. Een 'fatsoenlijke samenleving' (met dank aan Avishai Margalit) kan niet bestaan zonder een toereikend stelsel van zorg, sociaal werk en sociale dienstverlening.¹

Positie en profilering

De les voor sociaal werkers is dat ze zelfbewuster moeten worden, zonder arrogant te lijken. Dit zelfbewustzijn mag best getoond worden. Daarbij zouden de volgende zaken in acht genomen kunnen worden:

- Maak aan de samenleving duidelijk wat je doet, waarom je dat doet en hoe je dat doet. Zo versterk je het maatschappelijk draagvlak van de professie. Zoek de bevestiging van je professie dus niet in de professie zelf, maar in de samenleving. Wees betrokken op die samenleving, want dan raakt de samenleving ook meer betrokken op jou en je professie.
- Maak ook duidelijk dat je een missie vervult. Dat je bezig bent om anderen zo menswaardig mogelijk in de samenleving te laten functioneren. Breng de vraag naar voren wat er zou gebeuren als het werk niet meer gedaan zou worden. Maak het politieke circuit en de publieke opinie duidelijk dat een beschaafd land niet zonder jouw professie kan bestaan. Daarmee versterk je de politieke rechtvaardiging van je werk, hetgeen betekent dat geen politieke partij en geen kabinet (links, rechts of er tussenin) om jouw professie heen kan.
- Versterk je eigen professionaliteit. Scherp je beroepsprofiel aan. Dit betekent dat je een visie moet vormen, oftewel dat je weet wat je wilt. Dat je vervolgens een strategie bepaalt ofwel dat je aangeeft hoe je dat wilt. Dat je tenslotte je competenties formuleert, ofwel de instrumenten waarmee je kunt doen wat je wilt doen. Ontwikkel je beroepsidentiteit en zorg dat je meer

gewaardeerd wordt, zowel letterlijk als figuurlijk.

- Kijk uit voor de valkuil van de fragmentatie en methodisering. Professionalisering moet niet verward worden met verdergaande specialisering in sub- en deelprofessies, want dat leidt – zoals Andries Baart ons toont – tot zelfuitputting². Zoek het evenmin in een verdergaande methodisering, want daarmee verlies je uiteindelijk het contact met de bronnen van je professie en daarmee dus ook met het leven van alledag van de cliënten en doelgroepen (in de zin van Habermas' 'leefstelsel').

De conclusie is dat het maatschappelijk draagvlak, de politieke legitimatie en de professionalisering tezamen bijdragen aan een sterkere positie en profilering van het beroepswerker. Dat is niet alleen van belang voor de beroepskrachten, maar nog meer voor hun cliënten en doelgroepen.

Beroepskrachten moeten niet lastiggevallen worden met de markt en de bureaucratie. Zij hebben ruimte nodig om hun werk goed te kunnen doen³. Het professionalisme is de derde weg tussen markt en management⁴. Beroepskrachten moeten hun eigen kennis en vaardigheden serieus nemen. Zij hebben namelijk iets te bieden.

Professionalisme

Ook met het oog op toekomstige ontwikkelingen en te voorziene trends is het des te meer van belang het professionalisme in het sociaal werk te verstevigen⁵. Inmiddels is een viertal bewegingen zichtbaar. Elk voor zich en zeker alle vier tezamen zullen gevolgen hebben voor de beroepskracht en zijn professie⁶. Samengevat gaat het om de volgende ontwikkelingen:

- In de richting van de cliënt en doelgroep gaat het om een verdere professionalisering, de emancipatie van cliënt- en doel-

groepen, een multiculturele samenstelling van cliënt- en doelgroepen, alsmede veranderende eisen die aan professionals worden gesteld (vraagsturing, 'empowerment', kleinschaligheid);

- Naar de samenleving toe zijn dat het korset van het budgettair kader (bezuinigingen); een veranderende besturingsfilosofie (gericht op output en resultaten in plaats van het proces zelf), alsmede een kritische houding ten opzichte van normen en waarden in de beroepsuitoefening;
- Ten opzichte van de eigen arbeidsorganisatie betreft het doelmatigheid en kostenbeheersing, nieuwe organisatorische verbanden en maatschappelijk ondernemerschap;
- In de sfeer van de beroepsgroepen zien we nieuwe beroepen, een vergaande kennisexplosie, de doorwerking van (informatie-)technologie, een veranderende samenstelling van beroepsgroepen, maar ook tekorten aan beroepskrachten in met name de zorg.

**Beroepskrachten
moeten niet
lastiggevallen
worden met de
markt en de
bureaucratie**

Door schaalvergroting en bureaucrativering zijn beleid en uitvoering uit elkaar gegroeid

Mede door de schaalvergroting en bureaucrativering zijn het beleid en de uitvoering binnen het sociaal werk uit elkaar gegroeid. De overheid kan hier weinig aan veranderen, omdat zij nauwelijks zicht heeft op de uitvoering van het werk. Door de tijden heen hebben overheden zich op alle niveaus meer gericht op de vormgeving van sociaal werk dan op de inhoud. Het sociaal werk was daarbij voortdurend voorwerp van bestuurlijke experimenten. In wezen vormde het beleidsterrein van het sociaal werk een bestuurlijke speeltuin voor de overheden.¹ Daar komt bij dat de combinatie van publieke opdrachtgevers (de overheid casu quo de samenleving) en private uitvoerders (de instellingen) geen versterkende factor vormt voor de professionaliteit van het sociaal werk².

Al met al heeft dit geresulteerd in:

- het teloorgaan van kennis en inzicht op beleids- en uitvoerend niveau;
- het ontstaan van een 'afrekencultuur' bij instellingen, die leidt tot risicobeperking en het ontmoedigen van ambities om het beter te doen;
- de illusie van de 'soevereine cliënt', die niet bleek te bestaan. Juist de cliënten en doelgroepen van sociaal werkers verkeren doorgaans niet in de positie om vrijelijk te kiezen. Zij zijn onderdeel van het hulpverleningssysteem en kunnen er dan ook niet los van worden gezien;
- het ontbreken van een politiek-normatief debat over de sociale doelstellingen van sociaal werk. De aandacht was eenzijdig gericht op beheren en beheersen. Dit leidde er toe dat op de werkvloer beslissingen werden genomen die instrumenteel leken, maar in feite een ethisch en ideologisch karakter hadden;
- het ontbreken van effectief toezicht op het sociaal werk, onder meer via het meten en evalueren van prestaties. Toezicht is een doel op zich geworden in plaats van een

instrument om instellingen en sociaal werkers te stimuleren in de beroepsbeoefening.

Tenslotte

Om zelfvertrouwen te herwinnen en vertrouwen naar de samenleving uit te kunnen stralen, moet het sociaal werk streven naar:

- meer kennisuitwisseling tussen beleid en praktijk;
- meer experimenten en innovatieve praktijken;
- meer toegankelijkheid tot en transparantie binnen het werk. Het is in dit verband van belang je eigen 'kritiek' te organiseren, onder meer door cliënten en doelgroepen een volwaardige positie te verschaffen in zowel de instelling als het beleid;
- een heldere maatschappelijke verantwoording;
- een effectieve controle en toezicht, met openbaarmaking van de resultaten daarvan.

Ten slotte kan geconstateerd worden dat de overheid nooit in staat zal zijn om precies aan te geven wat optimaal sociaal werk is. Dus kan zij evenmin eenduidige normatieve doelstellingen opleggen. Zo blijft het primaat liggen bij de instellingen en de beroepskrachten, die in de uitoefening van hun werk steeds weer het bewijs van goede dienstverlening moeten leveren. Een probleem hierbij is dat het neoliberale marktdenken het sociaal werk in termen van producten heeft gedefinieerd. Producten zijn doorgaans tastbaar, homogeen en aantrekkelijk onvergaelijk. Dit geldt niet voor sociaal werk. Sociaal werk is geen product. Het is evenmin een dienst, want een dienst ontbeert doorgaans een normatief kader³.

Juist als je als sociaal werker werkt aan (veranderingen in) de samenleving kun je niet handelen zonder betrokkenheid en normativiteit, waarmee waarden en doelen verhelderd kunnen worden. Dit versterkt mijn regelmatig afgestoken pleidooi voor de 'betrokken professionaliteit'. Deze betrokken professionaliteit ('involved professionalism') impliceert het zelfstandig kunnen analyseren en beoordelen van situaties, ontwikkelingen en omstandigheden in zowel de samenleving als binnen kleinere sociale verbanden. Betrokken professionaliteit houdt tevens in, analoog aan het beginsel van het (betrokken) burgerschap, dat in de beroepsuitoefening gelijkheid en gelijke behandeling een richtsnoer is⁴. Betrokken beroepskrachten zijn niet alleen van onschatbare waarde voor de samenleving

in het algemeen en voor bijzondere groepen daarbinnen. Ook kunnen zij als geen ander bijdragen aan de revitalisering van het sociaal werk.

Bert Middel is lector Zorg en Welzijn aan de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, senator voor de PvdA en lid van het College van Advies en Toezicht Opbouwwerk. Dit artikel is een bewerking van een inleiding op de Conferentie 'Social Work and Social Policy' aan de Universiteit van Gdansk, Polen, augustus 2005.

Noten

- 1) Houten, Douwe van: *De gevarieerde samenleving*, Utrecht, 2004
- 2) Duyvendak, Jan-Willem en Nico de Boer: *WRR-voorstudie*, Den Haag, 2004
- 3) Margalit, Avishai: *De fatsoenlijke samenleving*. Van Gennip, Amsterdam, 2000
- 4) Baart, Andries: Ongemakkelijk – zoals het hoort in: *Sociale Interventie*, 12/2 (2003), p. 76-94.
- 5) Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling: rapport 2003, Den Haag, 2003
- 6) Tonkens, Evelien: *Mondige Burgers, getemde professionals. Marktwerking, vraagstukken en professionaliteit in de publieke sector*, NIZW, Utrecht, 2003
- 7) Raad voor de Volksgezondheid: *Professionals in de gezondheidszorg*, Den Haag, 2000
- 8) Verweij-Jonker Instituut: *Toekomstverkenning ten behoeve van een beroepensstructuur zorg en welzijn*, Utrecht, 2004
- 9) Middel, Bert: *Het belang van Vlaams-Nederlandse uitwisseling*, CVN, Brussel, 2005
- 10) Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid: *Bewijzen van goede dienstverlening*, 2004
- 11) Middel, Bert: *Het belang van beroepsontwikkeling*. Tekst van een inleiding op de 'invitational conference' 'Bruggen slaan. Een estafette van consultatie' van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, Utrecht, 11 februari 2005; zie ook noot 2.
- 12) Middel, Bert: Zonder passie zijn professionals niet professioneel, in: Slagter, M. e.a. (red., 2004). *De gepassioneerde professional*, Van Gorcum, Assen, 2004, pag. 74-93
- 13) Middel, Bert: 'Involved professionals': Weapons in the fight against social exclusion, in: *Social Work and Society*, Tissa/University of St. Petersburg, St. Petersburg, Russia, 2004, pag. 25-27

<

Voor ouders van internettende kinderen verzorgt Technika 10 Nederland speciale voorlichtingsbijeenkomsten over veilig internetten. Op basis van deze informatie kunnen ouders hun kinderen beter begeleiden en ze op een verstandige manier leren surfen, chatten en e-mailen.

De voorlichtingsbijeenkomsten vinden plaats tijdens ouderavonden op scholen en tijdens trainingen in het land waar individueel opgeschreven kan worden. In Nederland is 98 procent van de kinderen on-line. Thuis en op school wordt er druk

gebruik gemaakt van internet. Kinderen surfen, spelen spelletjes, halen muziek of nieuwe programma's binnen, chatten, msn-en en e-mailen. Veel volwassenen weten niet precies wat kinderen doen en wat ze daarbij allemaal tegenkomen.

Internet is een prachtig medium, maar je moet het wel goed weten te gebruiken. Het heeft een heleboel goede kanten, maar ook schaduwzijden.

Tijdens de veilig-internetbijeenkomsten verdiepen ouders zich in de belevingswereld van hun internettende kinderen. Wat doen kinderen op internet? Wat vinden ze leuk, wat niet? Waarom vinden ze het leuk? Wat zijn valkuilen? Hoe ga je om met digitaal pesten? Hoe gaan kinderen om met het verstrekken van privé-gegevens?

Ouders zullen ervaren dat er helemaal niet zoveel voor nodig is om opeens een porno-

grafische afbeelding tegen te komen. Of om ineens op een racistische website verzeild te raken. Ook zullen ze merken dat pestgedrag zich verplaatst van het schoolplein naar msn en e-mail en dat er via chatboxen ontmoetingen tot stand kunnen komen die niet altijd zo bedoeld zijn.

Naast de voorlichtingsbijeenkomsten voor ouders biedt Technika 10 Nederland over hetzelfde onderwerp ook uitgebreidere trainingen 'Internet oké' voor leerkrachten en ouders.

Kijk voor alle informatie over de veilig-internetbijeenkomsten voor ouders en de trainingen Internet oké op www.technika10.nl/internetoke of bel met Sacha de Ruiter van Technika 10 Nederland: 030 - 262 59 80.

De 2006-uitgave van de Novib-kalender is wederom een prachtige verzameling van twaalf schitterende kleurenfoto's op panorama-formaat.

Top-fotografen nemen de kijker mee naar alle hoeken van de wereld: van Nieuw-Zeeland tot Groenland en van Brazilië tot Birma. Op de achterzijden van de platen worden het leven, de gewoonten, het werk, het geloof, de cultuur en de dagelijkse omstandigheden van de geportretteerde mannen, vrouwen en kinderen beschreven.

Het thema van de kalender is dit jaar symbolen. Met symbolen communiceren we en communicatie is van levensbelang voor de mensheid. Alleen communicatie zorgt voor onderling begrip. Communicatie zorgt ervoor dat mensen elkaar beter leren kennen en respecteren. Begrip en respect voor elkaar brengen vrede dichterbij.

De Novib-kalender opent in de wildernis van Ethiopië. Het Surma-volk, dat leeft van de veehouderij, wordt voorgesteld. Hun kinderen leren al op jonge leeftijd hoe zij hun lichaam moeten beschrijven. De laatste foto laat zien hoe de Inuit in Noordwest-Groenland met gevaar voor eigen leven op het poolijs vechten voor hun levensbehoeften.

Gratis mini-kalender

Omdat Novib in 2006 vijftig jaar bestaat, hebben we als extra verrassing voor elke koper een fraai mini-exemplaar van de kalender. Handig voor bij de telefoon of op kantoor.

Bestellen

De kalender 2006 (21.95) en alle andere kalenderproducten, zoals de wenskaarten (8.95) en de Novib-agenda's, zijn te bestellen bij: Novib, Informatie & Service, telefoon: 070-3421777, of via email: info@novib.nl, via www.novib.nl/webwinkel of schriftelijk: Novib, Antwoordnummer 10720, 2501 WB Den Haag. <

Hoe rijk is je wijk?

Een werkconferentie over de theorie en praktijk v

Wat hebben steden als Tilburg & Leko Vaal (Zuid-Afrika), Zwolle & Addis Abbeba (Ethiopië), Haarlem & Mutare (Zimbabwe), Den Bosch & Lublin (Litouwen), Maastricht & Ambon Stad (Indonesië), Nijmegen & Masaya (Nicaragua), Emmeloord & Bistrita (Roemenië) gemeenschappelijk? In deze steden zijn de afgelopen jaren activiteiten uitgevoerd en ontwikkeld om door middel van internationale uitwisseling en samenwerking op wijkniveau elkaar een spiegel voor te houden, en van elkaar te leren hoe je de leefbaarheid in de directe woonomgeving van mensen kunt verbeteren

Sinds eind 2004 wordt in vijf Nederlandse steden in deze projecten samenwerking gezocht tussen twee werksorten: COS (Centrum voor internationale samenwerking) en opbouwwerk Wetten COSsen en Stedenbanden veel over de problematiek en kansen van wijken in de Derde Wereld, het opbouwwerk is deskundig als het gaat over de leefbaarheid in Nederlandse wijken. Samen, en met andere lokale en buitenlandse partners, ontwikkelen zij activiteiten en projecten onder de noemer 'Hoe rijk is je wijk?' Het project is het resultaat van de samenwerking tussen COS Nederland, LCO, en de St. Habitat Platform.

Onlangs vond in Tilburg een werkconferentie plaats voor alle betrokkenen en belangstellenden, actief in internationale samen-

werking, wijkopbouwwerk en leefbaarheid van de woonomgeving. De bijeenkomst stond open voor professionals, vrijwilligers en belangstellenden.

De conferentie werd gehouden in MFA De Poorten, een prachtig verbouwde kerk in de wijk Goirke-Hasselt/Bouwmeesterbuurt. De dagvoorzitter was Jac van de Ven, journalist bij het Brabants Dagblad en stadsdichter. In de loop van de dag zou hij nog een paar aardige grappen maken over de neiging van Tilburgers om via hennepplantages hun verdiensten wat op te plussen. Tussen de programmaonderdelen door was theatergroep 'De nieuwe koning' uit Enschede actief. Deze groep, die dag bestaande uit een dame en een heer slaagden erin om het gehoor voortreffelijk te amuseren. (zie ook www.theatergoepdenieuwekoning.nl) Ook PvdA-kamerlid Jan Boelhouwer, die deze Tilburgse wijk heeft geadopteerd, was aanwezig. Hij opende de dag officieel. In zijn openingswoorden legde hij uit dat het Grote Stedenbeleid lang niet altijd goed uitwerkt op wijkniveau, vandaar dat er voor Tweede Kamerleden die een wijk adopteren via het LSA nog heel wat te doen is. Voor Kamerleden is het ook interessant omdat je in de wijk allerlei 'grote' problemen op kleine schaal terugvindt. Op die kleine schaal is het iets gemakkelijker om over oplossingen na te denken.

Workshops

Daarna ging het gehoor de ochtendworkshops in. Er waren er twee georganiseerd, waarvan ik er één heb bijgewoond: Hoe sluiten internationale samenwerking en wijkopbouwwerk in Nederland bij elkaar aan? Kunnen zij elkaars doelen versterken? Welke randvoorwaarden stel je aan de samenwerking? Maar ook: welke onvermoeide kansen liggen daar voor beide werksorten?

In deze workshop waren vertegenwoordigers aanwezig uit Haarlem, van de stedenband Haarlem-Mutare, Nijmegen, van de

stedenband Nijmegen-Masaya, Tilburg, van de stedenband Tilburg-Leko Vaal en Maastricht, van de stedenband Maastricht-Ambon Stad. Het gesprek van de aanwezigen richtte zich al spoedig op de vraag wat de meerwaarde is van een uitwisseling met een stad in den vreemde, veelal in de Derde Wereld.

In Nijmegen had men daar een concreet beeld bij. De stedenband van Nijmegen met Masaya wordt gestalte gegeven door twee nieuwbouwwijken, in beide steden één. Die nieuwe wijken, waarvan de Nijmeegse wijk De Waalsprong er één is, hebben een zelfde type uitdaging, problematiek en de stedenband is er op gericht om gemeenschappelijkheden te creëren of bloot te leggen. Bovendien heeft Nijmegen volgens een bepaalde formule meebetaald aan de totstandkoming van de nieuwbouwwijk in Masaya. Er wordt veel gewerkt met sportieve uitwisseling, maar het gegeven dat Nijmegen financieel heeft bijgedragen aan de wijk in Masaya zorgt voor een goed fundament van de uitwisseling.

Door een andere deelnemer werd gesuggered dat wederkerigheid misschien een goede noemer is om de meerwaarde voor mensen in Nederland mee te benoemen. Volgens de aanwezigen was de centrale opgave in Nederland het betrekken van burgers bij de verantwoordelijkheid voor hun eigen leefomgeving. In de zustersteden worden boeiende voorbeelden gevonden van onorthodoxe methoden om dat te doen. Omgekeerd kunnen de buitenlandse steden hun voordeel doen met onze manieren om het een en ander te regelen. Een ander punt van belang is dat het goed werkt als je soortgelijke instellingen met elkaar laat uitwisselen: scholen, bewonersverenigingen, culturele instellingen of sportverenigingen hier en in het buitenland. Volgens Han Janssen van de Tilburgse Twern gaat het erom herkenningen te creëren. In Maastricht werd vooral gewerkt aan een voortdurende verbreding van de uitwisseling en het gebruik van beelden, bijvoor-

Hoe rijk is je wijk?

beeld een videofilm of fotomateriaal. Allen waren het erover eens dat, in de randvoorwaardelijke sfeer, in Nederland wel een opbouwwerker aanwezig moest zijn die open staat voor de mogelijkheden die uitwisseling kan bieden. Zonder de medewerking van het opbouwwerk komt er niets tot stand. In Haarlem richt de uitwisseling zich sterk op de jeugd. Bijvoorbeeld het aan Mutare ontleende model om jonge sporters die aldaar HIV-voorlichting geven aan jongeren, over te planten naar Nederland. Jonge sporters in Haarlem geven SOA-voorlichting aan jongeren in Haarlem. Uit alle bijdragen bleek dat er via uitwisseling goed kon worden gewerkt aan belangrijke doelen in Nederland.

Ook in de middag waren twee workshops gepland, waarvan ik er één heb bijgewoond: Wat merken bewoners en vrijwilligers in de wijk van het project? Wat heeft internationale uitwisseling hen te bieden? Onder andere op basis van persoonlijke ervaringen van verschillende doelgroepen. Als effect van uitwisseling is volgens de deelnemers aan de workshop hier en daar merkbaar dat de bewoners makkelijker leren omgaan met andere culturen en hun vertegenwoordigers in Nederland. Als je bijvoorbeeld samenwerkt aan een videofilm over het leven in Nederland, komen er nauwere contacten tot stand tussen verschillende mensen. Als die film vervolgens wordt getoond, ook aan de buitenlandse coun-

terparts en er komt een dergelijke verslaglegging terug uit de zusterstad, werkt dat verder door. Het vastleggen van wat de vrijwilligers in Nederland hebben bereikt in hun wijk leidt tot bezinning op de eigen bezigheden en voldoening over wat er is bereikt. Dat leidt tot enthousiasme voor de uitwisseling, mensen worden dan trots op hun eigen werk. Het koppelen van een 'Hoe rijk is je eigen wijk'-project aan de formelere stedenband leidt ook tot erkenning van de rest van de stad voor de activiteiten in die ene wijk. Voor Tilburg geldt in ieder geval dat bewoners dankzij het project anders zijn gaan kijken naar allochtonen, naar Surinamers en Antillianen bijvoorbeeld. Uitwisseling blijkt

een manier te zijn waarop je bewoners bewust kunt maken van de waarde van hun eigen activiteiten. Aangezien dat ook een belangrijk opbouwdoel is, lijkt internationale uitwisseling voor opbouwwerkers een uitstekend middel om aan de 'toolkit' van opbouwwerkmethodieken toe te voegen. In de praktijk blijkt dat de centra voor internationale samenwerking, de COS-sen in het algemeen weinig contact hebben met wijkorganisaties. De COS-ser heeft het opbouwwerk dus nodig om zijn werk te kunnen doen. Samenwerking levert voor beiden meerwaarde op, en valt te karakteriseren als een win-win coalitie.

Forumdiscussie

Ter afsluiting werd een forumdiscussie gehouden. De forumleden waren Kamerlid Jan Boelhouwer, Wil Prins van St. Habitat Platform, de Tilburgse wethouder Jan Hamming, Tabe Jorritsma van COS Nederland, Susan Rietveld namens het LCO en Mustafa Ocal van St. Radius te Haarlem. Volgens Jan Hamming hebben Tilburgse opbouwwerkers veel vrijheid in hun werk. De gemeente geeft aan wat ze van het opbouwwerk verwacht via een 'program van eisen' en daar gaat het opbouwwerk dan mee aan de slag. De gemeente Tilburg denkt meer na over het gewenste resultaat van het werk dan over de manier waarop het tot stand komt. De gemeente heeft de benodigde vak- en methodiekkennis niet in huis, de opbouwwerkinstelling wel. Volgens Hamming is Goirke Hasselt een arme wijk, waarvoor het des te belangrijker kan zijn om deel te nemen aan de uitwisseling. Volgens Tabe Jorritsma mag Goirke-Hasselt dan weliswaar een arme wijk zijn, maar is toch veel rijkdom te bespeuren in de vorm van ervaringen, levenskennis. En om die aan te boren en te gebruiken is het doel van de uitwisseling. Mensen moeten zich bewust worden van hun kwaliteiten en daar trots op worden, dat brengt uitwisseling tot stand. Volgens Jorritsma gaan de methodieken van het opbouwwerk en het COS goed samen om de burger bewust te maken van de eigen rijkdom. Volgens Hamming is het zaak om mensen aan te spreken op hun potenties. Hierbij refereerde hij ook nog even aan Elsie, een Zuid-Afrikaanse dame die in het kader van de uitwisseling in Tilburg op bezoek is geweest en daar diepe indruk heeft gemaakt. Toen Elsie rondliep in Goirke-Hasselt constateerde ze dat je kon zien dat het initiatief bij de mensen was wegge-

Elsie Molefakgotla, een Zuid-Afrikaanse dame die in het kader van een de uitwisseling in Tilburg op bezoek is geweest, heeft daar diepe indruk gemaakt

Foto uit: *Hoe rijk is je wijk?* een publicatie van Stichting Habitat Platform met fotografie van NOVIB, Frans Welman e.a.

haald. De mensen hadden geen greep meer op hun eigen leven, ze waren afhankelijk van de overheid. Dat inzicht heeft indruk gemaakt op het Tilburgse bestuur en daarom staat het stadsbestuur vierkant achter de uitwisseling met Lekoa Vaal. Volgens Susan Rietveld heeft de uitwisseling veel effect gehad op de ouderen in Tilburg, die in toenemende mate zelfredzaam werden dankzij de voorbeelden uit Afrika, waar ze via de uitwisseling kennis van konden nemen. Mustafa Ocal uit Haarlem vertelde dat er ook een band bestaat tussen Haarlem en een stad in Turkije, waar circa vijfduizend Turkse inwoners van Haarlem vandaan komen. In het bestuur van de stichting die deze uitwisseling vorm geeft zitten ook veel autochtonen. Dan kun je verschillende achterbanen samen laten werken. Volgens Wil Prins zijn

in de 'Hoe rijk is je wijk'-projecten, de rijkdommen vooral de mensen die participeren. Jan Hamming sloot af met de opmerking dat er merkbaar meer begrip voor elkaar bestaat tussen verschillende bevolkingsgroepen en er sprake is van een respectvollere omgang tussen mensen.

<

Goed op weg met bewoners

Opbouwwerk schrijft boek over bewonersparticipatie in de praktijk

Opbouwwerkers van Compaen in Veendam hebben in het boek *Goed op weg met bewoners* een beschrijving gemaakt van een aantal activiteiten zoals die door het opbouwwerk worden uitgevoerd. Het doel hierbij was te komen tot een overzicht van toepasbare methodieken die praktisch uitvoerbaar zijn en getoetst in de praktijk.

In het kader van de uitvoering van het gezamenlijke gebiedsprogramma 'Samen werken aan sociale duurzaamheid in de regio Veendam, Pekela en Menterwolde 2002-2004' van de provincie en de gemeenten is door Compaen uitvoering gegeven aan het Werkplan Bewonersparticipatie in de gemeenten Veendam en Pekela. Een specifiek onderdeel hiervan was te komen tot een methodiekbeschrijving.

De totstandkoming van deze beschrijvingen is voor de opbouwwerkers een leerproces geweest en heeft meer inzicht gegeven in het eigen werk.

De methodieken zoals ze nu omschreven zijn in deze uitgave zijn niet nieuw, zeker niet voor de ervaren opbouwwerkers, maar geven een goed beeld van de werkmethode van het uitvoerende opbouwwerk en laten duidelijk hun effecten zien.

"We kunnen constateren dat er geen beperkingen zijn in de toepasbaarheid van de methodieken," schrijft

opbouwwerker/auteur Jantien Landman in het voorwoord. "We zijn echter wel van mening dat de randvoorwaarden zoals ook beschreven in deze uitgave, bepalend kunnen zijn voor het resultaat. Op deze wijze kunnen de methodieken als het ware op maat worden aangeboden.

Realistisch als we zijn weten we dat het uitvoeren van deze methodieken ons geen garantie geeft voor een succesvol resultaat, ze geven wel zicht op de problematiek, de doelgroep en de mogelijkheden die we als professionele werkers tot onze beschikking hebben.

Wij hopen met deze uitgave opbouwwerkers, leidinggevend en opdrachtgevers (gemeentes, woningbouwcoöperaties en anderen) inzicht te kunnen bieden in de methodieken van het opbouwwerk, en hen te inspireren om samen met bewoners te komen tot een sociale samenhang in de wijk.

Bewonersparticipatie staat voor samen werken aan verandering en/of verbetering van

een situatie waarbij bewoners individueel respect, erkenning en succes beleven.

Goed op weg met bewoners, Methodiekbeschrijving Bewonersparticipatie in de praktijk is tijdens een korte feestelijke bijeenkomst aangeboden aan de wethouders Coen Oosterveld, Ankie Beenden en Marcus Ploeger van respectievelijk de gemeenten Pekela, Veendam en Menterwolde.

Het boek is bestellen bij:
Stichting De Compaen
Werkonderdeel Compaen
Postbus 300
9640 AH Veendam
tel: 0598 698119
e-mail: info@compaenveendam.nl

Illustratie
boekcover:
Sjoerd de Vries

'Als de sirenes gaan...'

De kwaliteit van de alarmering in Rotterdam getoetst

Het Kwaliteitspanel Rotterdam heeft in de periode van februari tot en met juni 2005 gekeken naar de alarmering bij rampen en in het bijzonder naar de maandelijkse sirenes. De centrale vraag was: Worden de Rotterdammers tijdig en voldoende op de hoogte gebracht en is het duidelijk wat ze moeten doen als zich een ramp voordoet? Is de informatie voor iedereen beschikbaar en duidelijk? De panelleden hebben op straat, in buurthuizen, op scholen, bij zorginstellingen en een huurdervereniging mensen vragen voorgelegd en gesprekken met ze gevoerd.

Uit die gesprekken valt te concluderen dat het op het eerste gezicht best meevalt: de eerste stappen die ze moeten zetten zijn redelijk bekend, mensen zijn er redelijk van op de hoogte dat ze naar binnen moeten, ramen en deuren moeten sluiten en de radio aan moeten doen. En ze vertrouwen er op dat de overheid hen op tijd zal alarmeren als de nood aan de man komt. Maar na enig doorvragen is de situatie toch minder rooskleurig.

Het Kwaliteitspanel Rotterdam is diverse blinde vlekken in de voorlichting tegengekomen. Zo schiet de verspreiding van de informatiefolders behoorlijk tekort. Ze hadden verwacht de gele folders te vinden in het stadhuis en bij de deelgemeentes, bij de bibliotheek, het postkantoor de politie. Immers, het eerste dat je mag verwachten is dat de informatie ruimschoots beschikbaar is. Dat was een misrekening. Een betere verspreiding van de gele informatiefolders. 'Als

de sirenes gaan...' is dus een eerste vereiste.

Een andere tekortkoming in de voorlichting heeft te maken met de vele vragen die onbeantwoord blijven na het lezen van deze folder. Stel je doet de deuren en ramen dicht, moet dan ook de ventilatie uit? Kan het water uit de kraan normaal gebruikt worden? En de elektriciteit? Wat moet bij een eventuele evacuatie beslist meegenomen worden? En zo zijn er tal van andere vragen die naar voren komen. Er zou dan ook hele praktische informatie beschikbaar moeten komen met tips wat mensen zelf kunnen doen bij de diverse soorten rampen. Informatie die mensen na kunnen slaan als vervolg op de slogans in de folders.

Herfoto's over trapveldjes in de stad:

Vijf jaar geleden heeft het Kwaliteitspanel Rotterdam de trapveldjes in de stad onder de loep genomen. Op veldjes en pleinen is aan jongeren en omwonenden naar hun ervaringen gevraagd en is gekeken naar de kwaliteit van voorzieningen als de afrasteringen, de belijning, doelen, zitbankjes, prullenbakken en natuurlijk de ondergrond.

Dit jaar, 2005, mag Rotterdam zich 'Capital of Sport' van Europa noemen en worden overal in de stad nieuwe veldjes aangelegd of krijgen veldjes een metamorfose. Het Kwaliteitspanel is gaan kijken wat er terecht is gekomen van de aanbevelingen van vijf jaar geleden. En concludeert dat het met de verbeteringen op de nieuwe veldjes dik in orde is, maar dat er elders, door de hele stad, nog talloze veldjes zijn waar nog flink wat aan te verbeteren valt. De stad is er volgens het panel nog lang niet met deze eenmalige inhaalslag. En beveelt tot slot aan om over een jaar de gebruikers en omwonenden van vernieuwde veldjes nog eens naar hun ervaringen te vragen.

Over het Kwaliteitspanel:

Het Kwaliteitspanel Rotterdam is een groep vrijwilligers die ieder half jaar de kwaliteit van een openbare voorziening in deze stad onder de loep neemt. Het panel bestaat alweer een kleine 15 jaar. In die periode heeft het stedelijk panel de kwaliteit getoetst van diverse soorten gemeentelijke diensten en (door de gemeente gesubsidieerde) voorzieningen. De panelleden zijn vrijwilligers die in de eerste plaats nagaan hoe voorzieningen door de mensen gebruikt en ervaren worden. Om dat te doen gaan ze op pad, vragen burgers naar hun ervaringen en meningen en nemen als dat kan ook zelf de proef op de som.

Voor meer informatie over het Kwaliteitspanel Rotterdam en over de rapportage kunt u contact opnemen met:

De rapportages van het panel kunnen worden besteld bij:

Aart Martin de Jong, projectleider van het Kwaliteitspanel Rotterdam,
SONOR, Bergsingel 299, telefoonnummer:
2652737

De rapportages van het panel kunnen worden besteld bij: Landelijk Centrum Opbouwwerk, 070-3804431 of info@opbouwwerk.nl.

Prijs per rapport €3,40 ex portokosten.

Geef bewoners meer zeggenschap over het groen in hun buurt

Kwaliteitspanel Rotterdam bepleit betere samenwerking tussen gemeentelijke diensten en bewoners

Bewoners worden nog te weinig betrokken bij het onderhouden en inrichten van het groen in hun woonbuurt. In de rapportage 'Rotterdam natuurlijk!!' (maart 2005) pleit het Kwaliteitspanel Rotterdam voor het zoeken nieuwe vormen van groenbeheer waarbij bewoners afspraken maken met hun deelgemeente en gemeentelijke diensten.

Volgens het Kwaliteitspanel zal dit de kwaliteit van het groen en de leefbaarheid in de buurt ten goede komen. Tijdens de presentatie van het rapport liet wethouder Bolsius weten dit een sympathieke gedachte te vinden, mits er goede en sluitende afspraken gemaakt worden. Ook de aanbeveling voor een themajaar over het stadsgroen vond hij de wethouder een gewillig oor. Het Kwaliteitspanel Rotterdam heeft zich het afgelopen half jaar gebogen over de vraag of de gemeente, deelgemeenten en instanties in Rotterdam zich voldoende inzetten om de stad een groener aanzien te geven. Het Kwaliteitspanel Rotterdam komt aan de hand van een zogeheten kwaliteits-toets tot de conclusie dat er op grote schaal met name aan de randen van de stad veel op stapel staat. Maar dat er in de buurten, in de directe omgeving van de bewoners, nog wel veel te verbeteren valt. Een belangrijk punt dat hier aandacht behoeft, is de samenwerking tussen de gemeente, deelgemeente, gemeentelijke diensten en instanties met bewoners en hun organisaties. Hierin schort het nogal en soms werken die elkaar regelrecht tegen, viel de leden van

het panel op tijdens hun rondgang door de stad.

Gelukkig kwamen de leden van het Kwaliteitspanel ook een aantal goede en hoopvolle initiatieven tegen, waarbij deze partijen wel op een goede manier samenwerken aan een groene buurt. Een mooi voorbeeld hiervan is te vinden in de Provenierssingel in Rotterdam Noord. Daar maakt de bewonersorganisatie op projectbasis afspraken met de deelgemeente over de inrichting en het onderhoud van hun buurt. Een vaste kern van circa acht bewoners, en bij mooi weer een grotere groep, neemt hier een deel van het onderhoud zelf ter hand. Met Gemeentewerken worden afspraken gemaakt over de werkzaamheden die gedaan moeten worden en welke klussen bewoners daarbij voor hun rekening nemen. Een ander voorbeeld van samenwerking tussen een bewonersorganisatie en gemeentelijke diensten kwam het panel tegen in het Oude Westen, waar beide partijen het wijkpark in goed overleg beheren en onderhouden. Aansprekende voorbeelden zijn verder Het Opzoomeren, als aanjager van buurtbewoners om hun straat met plantenbakken, geveltuintjes en dergelijke op te fleuren. De dienst Sport en Recreatie en SONOR hebben met voorbeeldprojecten en een publicatie de belangstelling voor het gezamenlijke beheer van binnentuinen aangewakkerd. En vanuit de natuurorganisaties worden krachten voor meer en beter groen in de stad gebundeld

middels Groenpunten die op diverse plekken in de stad opduiken.

Tijdens hun rondgang kwam het Kwaliteitspanel ook diverse voorbeelden tegen waarbij initiatieven van bewoners stukliepen op bureaucratie, initiatieven die meestal met veel enthousiasme van start gingen maar geen lang leven beschoren was. Of waarbij de plantjes die bewoners op de ene dag in de grond stopten een dag later al weer werden weg geschouffeld door onderhoudswerkers van Gemeentewerken. <

Zes Marokkanen uit Arnhem

Arnhem
Zes Marokkanen uit Arnhem

Ter gelegenheid van de vierhonderdjarige handelsrelatie tussen Marokko en Nederland heeft de gemeente Arnhem het boekje *Zes Marokkanen uit Arnhem* uitgebracht. Het boek is een cadeau voor de Marokkaanse gemeenschap in Arnhem en laat zien hoe er in Arnhem prettig samen geleefd kan worden. Het boek is ook ontstaan vanuit het gemeentelijk samenlevingsbeleid dat onder meer beoogt de banden met de belangrijkste landen van herkomst van allochtone stadsgenoten te versterken.

Het boek gaat over de Marokkaanse gemeenschap in de stad. Zes van de in totaal 2700 Arnhemse Marokkanen vertellen hun eigen verhaal. Han Oomen beschrijft op een toegankelijke manier hun kijk op het leven in Arnhem. Van de man die zo'n veertig jaar geleden als gastarbeider naar Arnhem is gekomen, maar ook van het meisje dat na schooltijd met haar vriendinnen door de stad loopt. Naast de boeiende verhalen biedt het boek leuke en interessante informatie over toen en nu. De maatschappelijke context van toen was anders, aldus wethouder Sjoerd Veenstra in het voorwoord. "De mannen van de eerste generatie vertellen enthousiast en vol vuur over die tijd, waarin ze zich welkom voelden. In 2005 is de situatie in de wereld en in Nederland anders. Arnhem staat daar niet los van. Tegelijkertijd ben ik van mening dat de Arnhemse samenleving over voldoende ruimte en veerkracht beschikt voor verschillen in leefstijl en opvattingen." Die kwaliteit wil de gemeente vasthouden. Door

kennis en ontmoeting te creëren wordt het beeld van de ander vollediger en genuanceerder. *Zes Marokkanen uit Arnhem* is een boek met een positieve uitstraling wat er hopelijk toe bijdraagt dat Arnhemmers met elkaar in gesprek raken en blijven.

Gemeente Arnhem
Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
Postbus 5283
6802 EG Arnhem
e-mail: gemeente@arnhem.nl
www.arnhem.nl <

Sociaal en Artistiek! Artistiek of Sociaal?

Over de grondslagen van sociaal-artistieke projecten

Onderstaand artikel is de uitgeschreven versie van de inleiding van Eric Corijn' op de werkconferentie Sociaal-Artistieke Projecten in Deventer op 30 januari 2003. Ze bouwt voort op andere recente publicaties over sociaal-artistieke projecten (zie bibliografie).

Er woedt vandaag een debat over cultuurparticipatie. Het gaat dan over de vraag of de gesubsidieerde cultuur een voldoende breed publiek bereiken. 'Breed' betekent dan niet alleen voldoende in getal, maar ook voldoende representatief voor de bevolking. Men wil een 'sociale mix'. We zitten nog maar eens in het zoveelste cultuurspreidingdebat. Het draait rond 'democratisering' (wat al een onzorgvuldig gebruik is van die term: meer mensen betekent niet noodzakelijk meer democratie!) dan om spreiding en toeleiding. Het is toch telkens weer een 'top-down' verhaal dat, zonder het misschien zelf te willen, vertrekt van een hiërarchische visie op kunst en cultuur. Men gaat er immers van uit dat het wenselijk en haalbaar is dat de geïnstitutionaliseerde cultuur alle lagen van de bevolking als publiek heeft. Een publiek dat weliswaar via een cultuurmarkt moet worden bereikt, maar dan toch door de cultuurparticipatie tot, ja tot wat, tot één cultuurgemeenschap, tot één volk moet gaan behoren. Zovele onbesproken vooronderstellingen, die in feite een brede cultuurparticipatie in de weg staan. Daarom stellen we voor de gedachtegang van buiten de instellingen, van buiten het beleid en zelfs van buiten de culturele praktijk in te zetten. Laten we eens van onderuit beginnen.

Elk mens is een cultuurparticipatant

We beginnen met ons mensbeeld expliciet te maken: elke mens is een cultuurwezen en participeert dus aan (een) cultuur! De mens, elke mens, is een spreekwezen. Hij wordt – in de meeste gevallen toch – van voor de geboorte opgenomen in een talige relatie. Die intrede in de cultuur brengt met zich mee dat men-

sen geen rechtstreekse, onbemiddelde band hebben met 'de omgevende werkelijkheid'. De 'oceanische verbondenheid' (Freud, 1972) met moeder en omgeving wordt gebroken, door in relatie (in verhouding) te staan met anderen in een symbolische structuur. Die (pijnlijke) scheiding is nodig om met anderen te leren samen leven. Mensen verhouden zich met de buitenwereld via een imaginaire en een symbolische orde (Lacan, 1966). Ze leven met een verbeelding en ze benoemen de dingen. Mensen treden binnen in de cultuur, in een cultuur. Ons lichaam wordt cultureel vormgegeven. Er wordt orde gebracht in de wanorde van het lichaam, binnen en buiten worden gescheiden, drijven en behoeften worden gericht en gestuurd, krijgen regelmaat en structuur. Het lichaam wordt cultuur. De cultuur wordt belichaamd.

De cultuur komt van buiten, van de Ander en leert de structuur van het overleven in de mensenmaatschappij, een mensenmaatschappij. In een wisselwerking tussen het opnemen van impulsen van buiten en het uitdrukken van inwendige toestanden komt men tot een handelingsprofiel. De gewoonte leidt tot een habitus (Bourdieu, 1979). En vanuit die habitus treden we het verschil tegemoet, met min of meer vaardigheid, met min of meer zekerheid. Cultuur betekent de interactie tussen mensen, ze regelt de verhoudingen, ze maakt de maatschappelijke band. En omdat zo iets nooit lukt omdat de communicatie altijd elders terecht komt, is ze ook de scène van het tekort, van de vervreemding, van het gemis dat elk mens tot een uniek en angstig wezen maakt. Het falen van de cultuur onderhoudt het verlangen naar volheid, stimuleert de creatie... ook de creatie van nieuwe cultuur.

Op het eerste gezicht lijken dat stellingen die door elk deelnemer in het debat worden gedeeld. Nochtans worden de implicaties van die uitgangspunten niet altijd meegenomen. Enerzijds is elk mens wezenlijk een cultuurparticipatant. Alleen is elke mens cultuur niet in dezelfde mate zichtbaar, geïnstitutionaliseerd, ondersteund. Anderzijds wordt die participatie ook al heel

1. Eric Corijn is cultuurfilosoof en sociaal wetenschapper, hoogleraar sociale en culturele geografie aan de Vrije Universiteit Brussel, directeur van het VUB-onderzoekscentrum COSMOPOLIS. City, Culture & Society, eacorijn@vub.ac.be

vroeg vorm gegeven en ook lichamelijk vastgelegd. Het milieu van afkomst en de eerste culturele interacties werken erg structurerend. De mate van culturele mobiliteit en flexibiliteit maken ook deel uit van die 'habitus'. Dat geldt zowel voor cultuurconsumptie als cultuurproductie. En tenslotte zijn de economische modellen waarmee de cultuurparticipatie wordt benaderd ontoereikend om het publieksbereik te duiden. Het publiek bestaat immers niet uit cultuurconsumenten die bereid zijn te betalen (de 'willingness to pay') voor een product op de cultuurmarkt. Het publiek bestaat uit mensen waarvoor de deelname aan één of andere activiteit al dan niet betekenis heeft in het raam van een breder cultureel raamwerk. Participeren aan cultuur is nog heel wat anders dan een cultuurproduct kopen. Ook al draait alles vandaag om de cultuurmarkt, participatie mag niet worden herleid tot consumptie. Het debat moet niet gaan over de Homo economicus, maar over de verlangende mens.

Cultuurparticipatie moet ons inziens in de eerste plaats worden bekeken als een praktisch en alledaags gegeven. (En mag dus niet verengd worden tot het publieksbereik van culturele instellingen of producten). Ze is de referentie voor ons dagelijks leven, ze levert een 'structure of feeling' die ons oriënteert in onze omgang met de anderen en de wereld. Wat moet worden bekeken is in de eerste plaats een 'whole way of life' (Williams, 1981).

Alledaags is niet gewoon

Die culturele praktijk is iets van elke dag. Alledaagse cultuur is de cultuur voor dagelijks gebruik (Corijn et al, 2002c). Nu is ook dat niet zo'n voor de hand liggend gegeven. Het dagelijks leven is immers een vrij gecompliceerde aangelegenheid. Het bestaat uit een regelmaat, anders zou het niet dagelijks zijn. Een regelmaat van terugkerende interacties. Het dagelijkse levenspad van de meeste mensen doorloopt een reeks sociale praktijken, elk met een eigen stel regels en rituelen, met een eigen machtsverhouding en verdeling van middelen. Het zijn die sociale praktijken die zich van een specifieke cultuur bedienen. Het zijn die culturen die richtinggevend zijn voor integratie en vaardigheden in het samenleven. Het zijn zij die de mate van functionele, morele en expressieve integratie als het ware 'testen'. Daar komt de 'culturele competentie' aan bod.

Dat alledaagse staat tegenover een cultuurproductie van het alledaagse. Dat expressieve domein zorgt voor de duiding, de zingeving. Het wordt in de meeste gevallen geleverd via een ritmen van het dagelijkse, via een onderbreken van de routines, via een contrapunt dat contrasteert. Het weze de rustdag, het feest, de viening, het verhaal. Nu is die cultuur hoegenaamd geen spiegel van de dagelijkse ervaring. Het gaat wel degelijk om een afzonderlijk register dat effect heeft op de ervaring en vanuit de ervaring wordt beïnvloed, maar geen reflectie is. Het dagelijks leven wordt gescandeerd, geritmeerd, door duidingsmomenten, door vervormende spiegels in een tegentijd. De vita activa en de vita contemplativa spelen zich af op een eigen register, ze verwijzen naar elkaar, zonder elkaar rechtstreeks in beeld te brengen. Het is juist omdat ze niet samenvallen dat ze effect sorteren. Vervreemding is

nodig in elke culturele praktijk. Het is in dat tweede register dat het gemeenschappelijke vorm krijgt, dat de dagelijkse verschillen opgaan in een gemeenschappelijk referentiekader. Het is dus van belang de culturele sfeer waarin het leven zich afspeelt te duiden. Symbolisch-interactionisten richten zich op het begrijpen van de zingevingskaders voor sociale interactie. Bourdieu (1979) spreekt van velden waarin netwerken van relaties actief zijn die zowel cultureel als materieel worden gestructureerd. Anderen gebruiken nog andere modellen.

In het klassieke model dat het samenleven doet samenvallen met de natiestaat denkt men aan een nogal hiërarchisch model van culturele insluiting en uitsluiting. Het dagelijkse leven wordt beschouwd als nogal sterk overeenkomstig en gedocumenteerd in een nogal homogeen cultureel veld. Dat voedt op haar beurt nogal organisch een nationale identiteit die dient als richtsnoer voor cultuurspreiding, volksoptvoeding, repertorium, enzovoort. Vanuit dat gemeenschappelijke canon wordt de verdere ontwikkeling gestuurd.

Tradities lopen af

Dat soort integratiemodel is niet meer van deze tijd. We leven in een periode van detraditionalisering en nogal grondige verbouwing van de samenleving. Het leven wordt niet langer vastgelegd door uit de overlevering stammende zeden en gewoonten. We hebben een beeld over het verleden waarin het dagelijks leven zelf al veel eenvoudiger en eenduidiger was en waarin de uitdrukking ervan traditioneel vastgelegd was. We hebben een beeld waarin het leven van de gewone mens nogal ongecompliceerd verliep en waarin iedereen niet alleen hetzelfde leven ervoer maar het ook in hetzelfde referentiekader betekenis gaf. Laat dat een door de romantiek vereenvoudigd beeld zijn. Mensenlevens zijn nooit zo simpel geweest. Maar we denken wel dat de samenleving er vandaag ingewikkelder op is geworden, dat de dagelijkse regelmaat en de gemeenschappelijke duiding vandaag een ietsje complexer is. Daar zijn enkele argumenten voor:

- De arbeidsdeling is zoveel groter geworden, zodat de gemeenschappelijke werkervaringen veel zeldzamer zijn en een verschillende ervaring juist meer voorkomt.
- Het leven wordt niet alleen door de arbeids sfeer bepaald. Het is nu opgedeeld in modules die elk eigen regels en verbanden kennen, en een eigen stijl. De modularisering van het dagelijks leven (van der Poel, 1993, 1994, 1997) zorgt voor een fragmentering en een segmentering van de gemeenschappelijkheid, van de gedeelde ervaring. Een zelfde sociale positie is niet langer voldoende voor een zelfde levensstijl. Wel is het zo dat de arbeidsethiek en het utilitaristisch productivisme ook richtinggevend wordt voor andere levenssferen.
- De samenleving zelf wordt nu bevolkt door vele culturen, door de migraties met verschillende etnische achtergronden, door de toenemende generatieculturen, door de lokale eigenheden, door de multipel levensstijlen
- De mondialisering en het postmodernisme hebben elk op hun niveau gezorgd voor een deconstructie van de collectieve identiteiten en voor een detraditionalisering. De nationale identiteit vervaagt. De 'grote verhalen' verschrompelen,

Onze culturele integratiepiramide is op verschillende plekken door elkaar gehaald

Het is naar die toegenomen complexiteit dat de cultuursociologen verwijzen wanneer ze het hebben over de individualisering, over de atomisering en de teloorgang van de verbondenheid. Onze culturele integratiepiramide is op verschillende plekken door elkaar gehaald. De vele verschillende leefstijlen worden elk op een verschillende manier en de ene al wat meer dan de andere gedocumenteerd. De culturele selectie gebeurt niet alleen onder invloed van de nationale canon, maar binnen een mondiale context. Kortom de culturele registers zijn dichtgedrukt door elkaar gehaald. Er is een gebrek aan cultuurproductie voor bepaalde leefstijlen en sociale groepen. En er is een tekort aan solidaire heersende cultuur die alle mensen uit een regio kan verbinden. En dat leidt ook tot niet-participatie en tot verzet.

Het lijkt er vandaag op dat de markt de enige plek is waarop al die verschillen samenhangen, waarop een ontzettend gevarieerd aanbod ingaat op een ontzettend gevarieerde vraag, waarop de grootste individuele vrijheid en keuze samengaat met een functionele maatschappelijke integratie. Ook de cultuur heeft zich op die wijze gepostmoderniseerd: een productie van goederen op zoek naar een publiek van consumenten. De consumptiecultuur levert het expressieve domein dat het collectieve bewustzijn en identiteit moet vervangen.

Het bereik van de cultuur

Maar ligt nou net daar niet de belangrijkste afstemmingsvraag? Kan iedereen, kan elke levensvorm of levensstijl in de heersende consumptiecultuur de expressieve elementen vinden om de eigen ervaring te duiden en te plaatsen? Is de cultuurproductie van het alledaagse wel geworteld in de veelheid van levensstijlen? Men kan het betwijfelen. Het is immers niet voldoende te stellen dat het dagelijks leven vandaag veelvormiger is, minder traditioneel en minder routinewerend verloopt om te denken dat die diversiteit zich ook in de cultuur reflecteert.

Het leven is vluchtig en niet reflexief zonder gedocumenteerde cultuur. En het zijn die documenten die de bouwstenen zijn voor het gehele culturele bedrijf, voor de voortdurende verwerking en bewerking in steeds nieuwe creatieve processen, die steeds meer naar elkaar verwijzen en die steeds meer in afzonderlijke professies en instellingen worden gevat. En het is uit die veelheid van artefacten, materieel of immaterieel, dat het eigene wordt geselecteerd in een selectieve traditie die de staat of de belangrijkste instellingen ondersteunen. Er is dus op zijn minste een dubbele selectie aan het werk. Niet alle aspecten van het dagelijks leven worden gedocumenteerd. En niet alle documenten worden geësthetiseerd en blijvend verwerkt tot dominante cultuur.

Hier zijn machtsmiddelen, geld en sociale processen aan het werk. Een markt, ook een cultuurmarkt, produceert maar voor een koopkrachtige vraag. En een cultuurproducent kan in zijn creatief proces uiteindelijk maar beroep doen op een eigen referentiekader en een eigen ervaring. De heersende consumptiecultuur is gemaakt voor en door de nieuwe middenklassen die zowel de productie als de consumptiesfeer bezetten en die dominant zijn in de media die voor de massale verspreiding zorgen. Dat is in laatste instantie de verklaring voor het feit dat de kunstensector een zeer specifiek publieksprofiel heeft. Vooral geschoolde mensen met een goed inkomen komen erop af. Ruim eenderde (36 procent) van de Vlamingen nemen nooit eens deel aan een cultureel evenement. Het getuigt van de dualisering van de samenleving: eenderde van de bevolking neemt nooit deel en bij de tweederde deelnemers stijgt de frequentie. Musea, tentoonstellingen, monumentendagen halen een deelname van 44 procent, populaire muziek bereikt 30 procent van het publiek, klassieke muziek: 20 procent, amateur-theater: 28 procent, professioneel theater: 22 procent, dans 10 procent, enzovoort. Het gaat hier niet alleen om een uitsluiting volgens levensstandaard. Vooral cultureel kapitaal, zeg maar opleidingsniveau, is van belang. Dat wordt duidelijk wanneer we de hoge participatie aan het commerciële uitgaansleven bekijken: restaurant: 81 procent; taverne, snackbar, frituur: 72 procent; cafébezoek: 70 procent; bioscoop 53, beurzen, salon: 51 procent; kermis, circus, stoeten, optochten: 51 procent. Die participatiecijfers vindt men terug in de sportbeoefening (64 procent actief en – slechts – 34 procent als toeschouwer) en in de daguitstappen (91 procent, vooral dagje aan zee: 67 procent; winkelen: 65 procent; stadsbezoek: 54 procent, of natuurwandeling: 50 procent). Dus mensen doen nogal wat dingen en dat kost allemaal geld. Alleen trekt de kunst- en cultuursector relatief minder deelnemers dan ander aanbod. (Corijn, 2002a).

Het gehele participatiedebat krijgt aldus al een eerste omschrijving. We beschikken slechts over weinig gegevens: eens per jaar iets doen vertelt natuurlijk niks over de plaats die de activiteit inneemt in je levenspatroon. Maar in vergelijkende zin kan men zeggen dat er geen enkele activiteit bestaat waaraan iedereen, of omzeggens iedereen, deelneemt. Elke activiteit spreekt dus slechts een gedeelte van de bevolking aan. Maar wel is het zo dat de cultuurparticipatie iets minder scoort dan enkele andere types vrijetijdsbesteding. Hoewel men dat dan opnieuw moet nuanceren. Televisiekijken en bij uitbreiding mediagebruik is even sterk verspreid als het cafébezoek. Het echte populaire vermaak zoals feesten, optochten, filmbezoek, winkelen, daguitstappen naar beurzen bereikt maximaal tussen de helft en tweederde van de bevolking. En sommige activiteiten waarover men dan geen participatiedebat voert – zoals het bijwonen van sportwedstrijden – hebben een veel kleiner publiek dan het culturele uitgaansleven: 34 procent tegen 64 procent.

Het artistieke bedrijf werkt nogal goed voor haar publiek. Het participatiedebat moet zich daarbij niet in de eerste plaats afvragen waarom er niet meer kansarme, ongeschoolde allochtonen in de zalen zitten, maar wel waarom niet alle geschoolde middenklasse Vlamingen met een goed inkomen

worden bereikt. Daar ligt een echte integratievraag te wachten op een antwoord. Daar is een taak van volksoptvoeding en van inburgering weggelegd. Het eigen volk kan ongetwijfeld wat detraditionalisering en wat stedse vervreemding gebruiken.

Meer cultuur produceren

Maar goed: niet elke dagelijksheid vindt een referentie in het bestaande culturele aanbod. Het is een uitdaging op de niet-dagelijkse momenten, in de tegentijd, een cultureel platform te ontwikkelen waarin de reëel bestaande verscheidenheid zichtbaar wordt en waarin artistieke producten worden ontwikkeld die uiteindelijk op hun beurt kunnen worden verwerkt in een interculturele interactie tot culturele producten die weerklinken in de verschillende 'tradities' of referentiepatronen. En dat is nou net waar de meeste projecten in het sociaal-artistieke werk zich op richten. Ze zoeken naar andere referentiekaders. Ze werken allemaal op één of andere manier met een onderbelicht verleden. Ze verwerken dat allemaal tot één of ander toonbaar product. Ze beogen allemaal één of ander effect op een doelpubliek. Idealerweise gaat het om een cyclus. Uit het dagelijkse worden documenten geselecteerd die dan artistiek worden bewerkt, die worden geësthetiseerd en dan weer worden 'teruggegeven'.

Het publiek (de 'unserved audience') is dus de leidraad bij de productie. Daarbij zijn grosso modo twee motieven aan het werk. Met kan een bepaald publiek, in markttermen een 'doelgroep' genoemd, opzoeken voor een artistieke of culturele productie. In de mate dat men hoopt op een effect bij het publiek gebruikt men ook elementen uit het referentiekader van die groep. Met kan ook op zoek zijn naar een bijdrage tot een gedeelde cultuur voor verschillende 'doelgroepen', voor een gemengd publiek (de 'sociale mix'). Dan gaat het om wat in het beleid naar voren komt als 'gemeenschapsvorming'. Beide motieven vallen niet altijd samen.

Een eerste bekommernis van democratisch culturele aard moet zijn dat elkeen in de samenleving de eigen levenservaringen voldoende gedocumenteerd ziet, voldoende deel hebben aan de culturele productie in het algemeen. Op dat vlak bestaat er een ernstig cultureel en ook democratisch deficit. Zoals dat al uitvoerig in onderzoek over de werking van het onderwijs is aangetoond, is ook de institutionele cultuurproductie zwaar getekend door de culturele achtergrond van haar personeel. Men gaat uit van het universele bereik van het geleverde werk en men is blind voor de culturele selectie die eigen is aan de productie. (Hoeveel allochtonen werken er ook weer in de staf of de artistieke ploeg van onze instellingen?). In feite is ook de heersende cultuurproductie sociaal-artistiek werk, gemaakt door en gericht naar de middenklassen. Met geeft die subcultuur een universele of een kosmopolitische status. Maar niet-participatie is dikwijls een vorm van protest tegen de eenzijdigheid van die algemene voorzieningen (Jefferson, 1975).

Het is dus in de eerste plaats zaak om een artistieke productie mogelijk te maken voor elke subcultuur, voor elke levensstijl. Dergelijk voorwaardenscheppend beleid valt nog sterk te

ontwikkelen. Die zal in de aanvang uiting geven aan de 'eigenheid' van de doelgroep. Het probleem van de participatie moet ook hier worden gedacht op het vlak van het samenspel tussen de achtergrond van de productieve consument en het artistiek aanbod en de daarin gebruikte referenties. Elke interactie vereist zowel een zekere herkenbaarheid, een stuk gedeelde cultuur, maar ook een zekere vervreemding, een andere lezing. Het is met dat spanningveld dat sociaal-artistieke projecten bezig zijn. Het is daarbij onvoldoende dat kunst een publiek trekt, de artistieke ervaring moet bijdragen tot een uitdrukken, tot een documenteren, tot het scheppen van een kritische afstand van en met de eigen levenservaring. Het gaat om een verhoogde zeggenschap, eerder dan om een participatie. Het gaat erom elementen te vinden om met een zekere kritische afstand het eigen leven te zeggen, te vertellen, uit te drukken.

En dan is er de vraag naar de vorming van een gedeelde cultuur, van een gemeenschapscultuur, ja zelfs van een volkscultuur die de staatsvorming in de richting van meer zelfstandigheid kan ondersteunen en legitimeren. Dat vergt twee maatschappelijke voorwaarden: a) dat er een reële interactie bestaat tussen verschillende sociale praktijken en bevolkingslagen, dat er een reële synergie optreedt en dat er dus een reële basis van gemeenschappelijkheid bestaat en b) dat er interculturele (en dus ook sociale) mobiliteit bestaat. Beide voorwaarden zijn in een duale samenleving, met een sterke fragmentering en segmentering van levensstijlen, en met een gecultiveerde xenofobie, al te weinig aanwezig.

In de zoektocht naar gemeenschappelijkheid zijn er dan nog twee sporen. Ik laat daarbij het spoor van de verplichte assimilatie even buiten beschouwing. Het ene legt de nadruk op de toegenomen individuele keuzevrijheid en het zelfstandig samenstellen van een stijl via een 'bricolage' in de consumptiecultuur. Uit de veelheid van aanbiedingen kiezen groepen hun representatie met een expressieve consumptie. Consumptie, niet om behoeften te bevredigen, maar om zich maatschappelijk te profileren. Dergelijk ontmoeten kan omzeggens overal (zelfs virtueel) gebeuren en rond vele thema's. Dat proces is ongetwijfeld toegenomen. Hoe kan het ook anders in een samenleving die volkomen door de markt wordt ingepalmd en waarin vrijwel elke andere manier van sociale verbondenheid wordt 'gedeconstrueerd'. Maar niet iedereen wordt 'cultureel omnivoor', niet iedereen heeft de middelen tot relaties over grote afstand en in verschillende netwerken. Het vergt nog enig empirisch onderzoek om het aandeel van die levensstijl eens vast te leggen, hoewel die in de literatuur al wordt voorgesteld als de toekomst.

Het andere spoor gaat over het 'verplichte' samenleven waar nog velen onder ons mee worden geconfronteerd. Hoe verschillend kan de cultuur zijn wanneer men regelmatig met elkaar moet omgaan? Hoe verloopt intercultureel samenleven juist? Mensen die een natiestaat willen opbouwen willen elk burger 'integreren' in de nationale cultuur. Dat gaat lang niet zo makkelijk omdat men natuurlijk niet met de gehele samenleving moet samenleven en dat heel wat comfort wordt gezocht in het isolement of het afscheiden van verschillen.

Het lijkt eerder aangewezen de noodzakelijke gedeelde cultuur te situeren daar waar mensen 'verplicht' worden met elkaar om te gaan en daartoe een 'gemeenschap' moeten vormen. Dat gebeurt natuurlijk op het werk of op school waar men instrumentele verbanden aangaat met anderen, meestal niet zelf gekozen vreemden.

De meest succesvolle projecten in de sociaal-culturele sfeer gaan voor een kunstwerk, een creatie, maar dan wel een creatie in context

Maar dat presenteert zich het duidelijkst in het multiculturele samenleven in stadsbuurten. Vandaar ook dat de sociaal-artistieke werking veelal ook geplaatst wordt in samenlevingsopbouw in een stedelijke context. Men gaat dan uit van wat in eerste instantie gedeeld wordt: de ruimte, een plaats. Men poogt dan de culturele elementen van de plaats, het erfgoed, te duiden voor de dagelijkse levenservaring van de bewoners/gebruikers. Het samengebruik van voorzieningen en publieke ruimten is de sociale praktijk die moet worden geduid. In die werkingen ziet men dat het culturele product niet één cultuur toebehoort, maar intercultureel is, de hybride opzoekt, ambivalent is. Op het meest elementaire vlak is men op zoek naar gedeelde omgangsvormen.

Beide sporen, cultuurproductie voor en met uitgesloten groepen en interculturele gemeenschapsvorming, vergen creatie in context. Het succes hangt hier sterk af van de samenwerking met een artistieke kracht. Zodra de kunstenaar bereid is het gehele proces te begeleiden en zich in te passen in de samenwerkingsverbanden ontstaat er een echte meerwaarde.

Artistiek werk moet met artistieke criteria worden beoordeeld. Het moet nieuwe expressies creëren en uitdrukking geven aan interdisciplinaire of interculturele processen. Het gaat om een echte act van artistieke creatie. Al te veel worden evenementen in de sociaal-culturele sfeer met een educatieve maat gemeten en daarin blijft het artistieke een middel tot het leerdoel. Maar de meest succesvolle projecten gaan voor een kunstwerk, voor een creatie. In tegenstelling tot een educatief proces gaat het dan niet om het begeleiden van onwetenden, om het civiliseren van ongeschoolden. Het gaat om een creatie waarvan het effect niet bekend is, om een nieuwe expressie waarvan men van tevoren niet weet in welke mate ze mensen aanspreekt.

Maar het gaat dan wel om creatie in context. Het publiek, de doelgroep staat in een aantal projecten centraal. Meestal gaat

het dan om wijkprojecten, om samenlevingsopbouw. En hier leren de voorbeelden ons dat de beste resultaten worden bereikt wanneer het publiek ook betrokken is bij de productie, bij de voorbereiding, bij de onderzoeksfase. Zoeken naar nieuwe cultuurproductie van het alledaagse gebeurt het beste met die mensen wier levenservaringen zullen moeten worden beroerd. Meer cultuurparticipatie betekent vooral ook zelf meer cultuur leren maken. De afstand tussen producenten en consumenten moet worden verkleind. (Het moet worden gezegd dat er weinig artiesten zijn die dergelijk creatief proces aankunnen. De artistieke creatie en het aura van de artistieke vrijheid worden meestal vereenzelvigd met een productie in een besloten atelier, waarna het publiek wordt uitgenodigd met het product kennis te maken. Het artistieke proces heeft zelden marktwaarde).

Denkers uit de artistieke sector, zoals Marianne Van Kerkhoven, bepleiten terecht het behoud van kwaliteitsnormen. In de verdere ontwikkeling van sociaal-artistieke projecten, of van artistieke creaties in maatschappelijke contexten, zowel als in de zoektocht van de instellingen naar een verbinding van hun publiek kan de kwaliteitsgarantie op de geëigende manier worden nagestreefd: door een strikte professionele ethiek en door een onafhankelijke kunstcritiek. De echte bedreiging van de kwaliteit komt niet van een popularisering van de kunst, maar van de boekhoudkundige bedrijfslogica en de economische rentabiliteitscriteria die daarbij worden gehanteerd.

Culturen zoeken hun plaats

Dat de bestaande artistieke productie een te beperkt scala bestrijkt om elke levensvorm aan te spreken is duidelijk. Dat moet ook niet de opdracht zijn voor elke culturele instelling. De sociale mix is geen kwaliteitscriterium voor kunst. En tussentijdse slotte gaan er nog altijd meer mensen naar het theater dan naar het voetbal en daarover wordt geen groots participatiedebat gevoerd. Laat staan dat men het eens zou hebben over de ethiek die professionele sportsppektakels in de samenleving verspreiden. De kunstensector mag zich niet in het defensief laten drummen door een nogal beschuldigende en bedreigende discussie.

Maar wat natuurlijk wel aan de orde is, is de vraag naar een gedeelde cultuur omdat verbondenheid in de eerste plaats daarin tot uiting komt. We stellen daarbij vast dat de dominante cultuur, de 'eigen' cultuur, de uit ons verleden geselecteerde traditie, niet noodzakelijk het beste platform is voor die gedeelde cultuur. Onze culturele traditie moet men in het debat betrekken. Onze samenleving is zodanig multi-traditioneel dat nauwelijks enkele door de commercie gedragen campagnes algemeen worden. Andere tradities blijven eigen aan kleinere gemeenschappen waarvan er geen een aanspraak kan maken op hegemonie. Een gedeelde cultuur is dus steeds meer het product van een interactie, van een ontmoeting, een constructie en maakt deel uit van de cultuurproductie.

We hebben het hoger al gehad over het feit dat die ontmoeting vandaag op verschillende plaatsen kan gebeuren, ook

virtueel. Maar ook al is er een echte deterritorialisering aan de gang, mensen brengen nog steeds de meeste tijd door in een reële omgeving, ontmoetingen vergen nog steeds plekken. Waar de gedeelde cultuur in een romantische visie aan de mensen plakt, als het ware bloedeigen is, is ze in een meer moderne visie eerder aan een plaats gebonden. Erfgoed zorgt voor de lijfgewer van een plek. Misschien gaat het vandaag minder om de constructie van een volk, of zelfs om de constructie van een sociale klasse, dan wel om de identiteit van een plaats. Steden, wijken, buurten winnen aan belang. Samenlevingsopbouw zoekt naar de interacties tussen bewoners en gebruikers, tussen gevestigden en nieuwkomers, die elk hun steentje bijdragen tot de identiteit van een plek.

En het is niet voor niets dat de meeste projecten voorkomen in de stad. De stad is de plaats bij uitstek voor sociale en politieke wederopbouw. Ze is groot genoeg om de complexiteit van de wereld te omvatten en ze is klein genoeg om nieuwe vormen van beheersing en democratische controle uit te werken. De stedelijkheid is meer dan ooit de kwaliteit van de mondialisering. De alledaagse cultuur vandaag moet beantwoorden aan de stedelijkheid, aan het samenleven met vreemden, met het verschil, met de Ander. Tradities worden vandaag gemaakt in een interculturele hybride mengvorm. Zo geeft de Zinnekeparade uitdrukking aan het multiculturele Brussel. Niet door de verschillende historische of etnische tradities te laten zien, maar door vanuit de verscheidenheid, door vanuit het verschil op één plaats een nieuwe uitdrukking te creëren. Een mengvorm, een ambivalente hybride, die niet één identiteit uitdrukt, maar die effect heeft op verschillende posities.

Het culturele en het artistieke veld staat voor een grote uitdaging. Geen enkele culturele traditie kan vandaag voldoende kosmopolitisme en universaliteit leveren opdat elkeen zich daarin zou kunnen inburgeren. Zij die vandaag nog uitgaan van

den telkens weer moet worden geconstrueerd om zinvol te zijn voor het heden en de toekomst? En is het niet zo dat de esthetisering van het dagelijks leven juist die afstand tussen ervaring en duiding beoogt, tussen het dagelijkse leven zelf en het verhaal ervan?

Participeren aan cultuur betekent veel meer dan zich als publiek opgeven voor een geïnstitutionaliseerde cultuurproductie. [Participeren betekent in de eerste plaats een stem verwerven in het kapittel, de eigenheid en het verschil kunnen uitdrukken en duiden en bereid zijn die eigenheid in beweging te brengen door de interactie met de Ander]. En daarvoor zal het repertoire moeten verbreden. Zowel het repertoire van de kunst- en cultuursector als dat van de mensengroepen als dat van de individuele burgers. En daartoe moeten productie en consumptie dichter bij elkaar worden gebracht, moet een artistieke 'productie' (productie voor eigen gebruik) kansen krijgen. En dat alles gebeurt in een context en op een plaats, en ook die moeten in beeld blijven.

Bibliografie

- Bourdieu, P. (1979): *La distinction. Critique sociale du jugement*, Paris, Ed. De Minuit: 670p.
- Corijn, E. (2001): Sociaal-artistieke projecten zijn artistieke projecten en vice versa, in: *Etcetera*, vol. 19, nr 79, Brussel, Theaterpublicaties vzw: 27-29
- Corijn, E. (2002a). Cultuur als zeggenschap, dan pas als participatie! In: *Oikos*, nr 21, Brussel: 21-31
- Corijn, E. & B. Van Hoestenbergh (2002 b): Verburen tegen verzuken. Een briefwisseling over vier projecten 'Actuele Volkscultuur' in Antwerpen, in: Vanackere, L.(ed)., 2001. *Cultureel Jaarboek. Stad Antwerpen*, Antwerpen: 53-71
- Corijn, E. et al (2002c): Cultuur voor dagelijks gebruik, in: An. (2002): *Alledaags is niet gewoon. Reflecties over volkscultuur en samenleving*, Brussel, Koning Boudewijnstichting: 11-209
- Corijn, E. (2002d) Cultuur als stem, in *Kunst(s)maken, een sociaal-artistiek parcours*, Ter Zake Cahier, Brussel, VIBOSO/De Wakkere Burger
- Freud, S. (1972): *Civilisation and its discontents*, London, The Hogarth Press, 94p.
- Jefferson, T. (ed) (1975): *Resistance through rituals*, London, Hutchinson.
- Lacan, J. (1966): *Écrits*, Paris, Editions du Seuil, 924p.
- van der Poel, H. (1993), *De modularisering van het dagelijks leven, Vrijetijd in structuurtheoretisch perspectief*, Amsterdam, Thesispublishers.
- van der Poel, H. (1994): The Modularisation of Daily Life, in: Henry, I.(ed): *Leisure: Modernity, Postmodernity and Lifestyles*, Eastbourne, LSA, 355-370
- van der Poel, H. (1997): Leisure and the Modularisation of Daily Life, in: *Time & Society*, vol 6 (2/3), London, Sage: 171-194
- Williams, R. (1981): The Analysis of culture, in: Bennet, T., G. Martin; C. Mercer & J. Woollacott: *Culture, Ideology and Social Process*, London, B.T. Batsford/Open University Press: 43-52.

<

Participeren aan cultuur betekent meer dan zich als publiek opgeven voor een geïnstitutionaliseerde cultuurproductie

heersende culturen en minderheidsculturen en van een participatiedebat in termen van het nastreven van een sociale mix bij elk evenement vertrekken nog steeds van de idee dat mensen samenleven op basis van een gemeenschappelijke identiteit. Maar is het niet evenzeer zo dat mensen samenleven omwille van een falende gemeenschappelijkheid, dat de huidige wereld steeds meer samenhang zoekt tussen onherleidbare verschillen, dat een goede cultuur voor dagelijks gebruik juist de omgang met die verschillen mogelijk maakt? Is het niet zo dat het verle-

Uit de kunst in de wijk

*Artistieke verbeeldingskracht als
antwoord op maatschappelijke
vraagstukken*

Als u een antwoord zoekt op een maatschappelijk vraagstuk denkt u misschien niet direct aan het inzetten van een kunstenaar. Wat hebben problemenjongeren immers met kunst? En zitten de bewoners van een herstructureringswijk nu op een theatervoorstelling te wachten?

En toch kan het. Kunstenaars hebben als geen ander ervaring in het omzetten van emoties en ervaringen in een concreet product, of dat nou muziek, beeldende kunst, theater, dans, rap, breakdance of graffiti is. En juist daarom kunnen ze andere mensen helpen zichzelf te uiten en door anderen gehoord en gezien te worden. Vaak met hele verrassende artistieke uitkomsten. Maar ook met goede sociale resultaten, want een sociaal-artistiek project vormt vaak het beginpunt van betere sociale banden in een buurt of groep. In deze brochure leest u meer over hoe kunstenaars met artistieke verbeeldingskracht een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan het beantwoorden van maatschappelijke vraagstukken. Daarmee zijn niet tegelijk alle problemen de wereld uit. Maar het aanboren van ongekende en onaangesproken bronnen en talenten geeft wel een nieuwe kijk op de werkelijkheid en biedt onverwachte handelingsperspectieven.

Een sociaal-artistiek project is een artistiek project dat zich richt op beter maatschappelijke en culturele participatie van een specifieke groep mensen, met ondersteuning van sociale en artistieke professionals. De projecten bewegen zich op het raakvlak van de sociale en culturele sector. Ze kennen een veelheid aan sociale en artistieke doelen. Succesvolle praktijken laten zien dat dit tot aansprekende artistieke resultaten kan leiden met een opvallende maatschappelijke impact.

Een sociaal-artistiek project kan eigenlijk niet zonder een gespecialiseerde aanjager met de nodige lef, intuïtie, inspiratie en imaginatie. Het is belangrijk om een match te maken tussen een specifieke maatschappelijke vraag en een artistiek antwoord. In een aantal steden is die functie inmiddels ondergebracht bij project-ontwikkelaars zoals cultuurmakelaars, verkenneren en scouts. Deze hebben zich gespecialiseerd in het ontwikkelen van dit type projecten. Maar ook als u zelf geen cultuurmakelaar bent kunt u zich die kennis en attitude eigen maken en het initiatief nemen tot een sociaal-artistiek project.

Deze brochure geeft een eerste indruk wat de mogelijkheden zijn van de diverse soorten sociaal-artistieke projecten. Daarnaast hebben Kunstenaars&CO en het Landelijk Centrum Opbouwwerk een besismodel ontwikkeld met 12 aandachtspunten die de beleidsmatige en strategische besluitvorming rond een sociaal-artistiek project inzichtelijk maken.

Beide brochures kunt u opvragen bij het LCO,
info@opbouwwerk.nl.

<

Kunst, cultuur & g

Kunst en cultuur kunnen, in een steeds individualistischer wordende samenleving, een belangrijke bijdrage leveren aan het bevorderen van de gemeenschapszin. Gemeenschapskunst betreft bewoners op een actieve manier bij culturele projecten met een artistieke invalshoek en geeft een impuls aan de sociale cohesie van buurt, wijk of gemeente.

Paul Schnabel, directeur Sociaal Cultureel Planbureau, tijdens zijn inleiding. Foto: afdeling communicatie BNG.

Het Cultuurfonds van de Bank Nederlandse Gemeenten en Kunstgebouw organiseerden in samenwerking met de VNG onlangs het congres *Kunst, cultuur en gemeenschapszin* met als doel de positieve werking van gemeenschapskunst onder de aandacht te brengen van bestuurders van gemeenten, provincies en woningbouwcorporaties. De aanleiding voor het congres is het 40-jarig jubileum van het Cultuurfonds BNG en het 10-jarig bestaan van Kunstgebouw. In opdracht van de provincie Zuid-Holland voerde Kunstgebouw in zes gemeenten het meerjarige project *Kleurrijke Wijken* uit, waarin verschillende vormen van gemeenschapskunst centraal stonden.

De conferentie werd voorgezeten door Geert Dales, burgemeester van Leeuwarden. Tijdens het ochtendprogramma werden verschillende inleidingen gehouden. Allereerst heette Philip Houben, bestuursvoorzitter van Cultuurfonds BNG de aanwezigen van harte welkom. Daarna volgde een inleiding van Martin Berendse, directeur Kunsten van het ministerie van OCW, die de verhinderde staatssecretaris, Medy van der Laan verving. Toen kwam Paul Schnabel, directeur SCP aan het woord en bij die inleiding wil ik even stil staan.

Paul Schnabel stak van wal met de constatering dat 'gemeenschapskunst' de vertaling is van het Angelsaksische begrip 'community art'. In Amerika heeft het woord 'community' een ietwat lichtere connotatie dan ons woord 'gemeenschap'. Als wij in Nederland over 'gemeenschap' spreken bedoelen we daar nadrukkelijk ook sociaal zwakkeren mee en geven we impliciet uiting aan de wens 'iets' voor hen te betekenen. De term 'sociaal bezig zijn' impliceert meer 'voor anderen' dan 'met anderen' bezig zijn. Gemeenschapskunst werkt gemeenschapsvormend, het is geen uiting van gemeenschap die al bestaat. Via de creatie van kunst kun je gemeenschappelijkheid creëren. De term 'gemeenschapskunst' roept ook associaties op met de 'arbeiderskunst' die in het begin van de twintigste eeuw tot bloei kwam. Kunstenaars als het echtpaar Roland Holst die zich sterk maakten voor de verheffing van de arbeider, maar ook kunstenaars die neogotische gebouwen ontwierpen in het kader van de degentiende-eeuwse emancipatiebeweging van het katholieke volksdeel. Ook ons vormingstheater uit de jaren zeventig is een kunstuiting in de eerste plaats voor mensen en niet met mensen. Echte gemeenschapskunst komt tot stand met mensen. De culturele pijler zou moeten worden toegevoegd aan de drie die op dit

moment al deel uitmaken van het Grote Stedenbeleid. Naast de Sociale, Economische en Fysieke pijlers zou er een Culturele pijler zichtbaar moeten worden als beleidsmatig investeringsobject. Culturele activiteiten met een sociale component die verzorgd moet worden door het welzijnswerk, zodat er sociaal-culturele projecten ontstaan. Welzijnswerk draait om een proces. Dat proces mag ook gewoon leuk zijn. Een groep mensen die hun individuele talenten ontwikkelen onder begeleiding van vaklui. Er bestaat al een keur aan traditionele vormen van culturele activiteiten zoals de jaarlijkse bloemencorso, de carnavalsverenigingen, koren en de fanfare. De sociale meerwaarde van dit soort activiteiten mag niet worden onderschat.

Engagement

Inmiddels is er een nieuw soort engagement ontstaan in de samenleving in de vorm van gemeenschapskunst, ook wel sociaal-artistieke projecten genoemd. In Nederland is kunst altijd erg autonoom geweest en voorzover kunst geëngageerd was, betrof het hier veelal politiek engagement. Gemeenschapskunst is meer sociaal gericht. Men kan zich afvragen of er wel toegezien bestaat voor gemeenschapskunst, gezien de trend van het zich alsmaar door-

emeenschapszin

In de workshop 'Multiculturele wijk werkt aan kunstwerk' brachten de deelnemers al bordu-
rend het project *Dellise Kleden in de praktijk*.
Foto: afdeling communicatie BNG.

zettende individualisme. Volgens Schnabel past gemeenschapskunst juist goed in deze trend, omdat mensen als individuen aan de gang gaan om hun talenten te ontwikkelen. Gemeenschapskunst laat voldoende ruimte voor individuele ontplooiing en draagt tevens bij aan het sociale. Hierna kwam Jeanne van Heeswijk aan het woord. Zij vertelde uitgebreid over haar projecten, onder andere in opdracht van de provincie Zuid-Holland. De centrale doelstelling in haar projecten is het helpen van mensen om meer eigenaar te worden van de publieke ruimte die is geprivatiseerd en veelal gesegregeerd. Mensen moeten meer worden betrokken bij hun omgeving en bij elkaar. Kunst kan daarbij een uitstekend middel vormen. Kunst scheidt beelden die kunnen worden gedeeld. Zo kan in het proces van de totstandkoming van een kunstwerk, gemeenschappelijkheid tussen mensen ontstaan die sociaal doorwerkt en kan resulteren in een betere leefomgeving. Tot slot beklom Jan Franssen, Commissaris der Koningin in de provincie Zuid-Holland het spreekgestoelte. Als CdK bestaat een

groot deel van zijn werkzaamheden uit het leggen van contacten. Hij gaat overal in de provincie op bezoek, en als het even kan wordt er een gesprek ingepland met vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld. De gemeente stelt in het algemeen de gemeenschap en de gemeente op één lijn. In zijn carrière als bestuurder (onder andere voormalig burgemeester van Zwolle) heeft Franssen geleerd dat gemeenschap toch iets anders is dan 'de gemeente'. Volgens hem is in het Grote Stedenbeleid de Sociale pijler ook het moeilijkst te organiseren voor het lokale bestuur. Ten gevolge van de trend naar schaalvergroting maakt de burger ook deel uit van de 'Global Village', en is niet alleen inwoner van die gemeente, of lid van een gemeenschap. Gemeenten zijn vaak meer geïnteresseerd in grotere projecten. Het bouwen aan de gemeenschap vergt aandacht voor het kleinschalige, dat vinden veel gemeenten niet interessant genoeg. Gelukkig zijn er ook nog gemeenten die wel aandacht hebben voor kleinschalige projecten, zoals bijvoorbeeld op het gebied van

gemeenschapskunst. Als voorbeeld noemde Franssen onder andere Goeree-Overflakkee. Daar hebben burgers een musical geproduceerd over meekrap, een plant die vroeger veelal in Zeeland en op de Zuid-Hollandse eilanden werd verbouwd voor de textielnijverheid. Uit de wortels van de meekrap werd een rode verfstof gemaakt die geschikt was om textiel te kleuren. Zo zijn er in de afgelopen tijd diverse projecten rond gemeenschapskunst tot stand gekomen, met steun van de provincie in Zuid-Holland. Het lokale bestuur moet de commitment hebben om de vorming van gemeenschap te bevorderen, kunst en cultuur zijn daarvoor goed geëigende middelen. In al die projecten op het gebied van gemeenschapskunst draait het om de ontwikkeling van een stukje gezamenlijke identiteit. Via dergelijke processen komt integratie met vertegenwoordigers van andere culturen goed op gang. Het werken aan gemeenschapskunst leidt ertoe dat de deelnemers zich gaan bezinnen op hun kernwaarden en dat is nodig om culturele afstand te kunnen overbruggen. Vervolgens overhandigde Jan Franssen het eerste exemplaar van het boekje *Gemeenschapskunst in Zuid-Holland* officieel aan de vertegenwoordiger van het ministerie van OCW, Martin Berendse. (Voor een beschrijving van dit boekje, zie elders in dit nummer.)

De genomineerden

Als volgend programma onderdeel vond er een interview plaats met de genomineerden voor de Stimuleringsprijs van €20.000,- die door Cultuurfonds BNG ter beschikking was gesteld. De genomineerden waren:

- Exota Q4 in Venlo. Vertegenwoordigd door Tieneke Verstegen, cultureel ondernemer van Werkstation Q4. Exota Q4, een particulier cultureel initiatief in Venlo, ligt in het hart van de stadsvernieuwingswijk Q4. Het werkstation funktioneerde als een ontmoetingsplaats voor kunstenaars, bewoners, ondernemers en bezoekers en

Stand-up comedian Adam Fields voegde met bolletjes wol een nieuwe dimensie toe aan het begrip 'netwerken'. Het resultaat was een dicht 'netwerk' van vrolijk gekleurde draadjes waar brillen, mobiele telefoons en sleraden in bleven hangen.

Foto: afdeling communicatie BNG.

is een broedplaats voor creatieve ideeën.

- **Face your world in Amsterdam:**
Vertegenwoordigd door Jeanne van Heeswijk, zelfstandig beeldend kunstenaar en initiator en uitvoerder van het project. De Interactor is speciaal voor Face Your World ontwikkelde multi-user software. Door dit unieke product worden kinderen en jongeren in staat gesteld om in een fotorealistische weergave van hun wijk met behulp van onderhandeling, creativiteit en argumentatie hun eigen wereld opnieuw in te richten en direct het resultaat te zien. Hierin gaan stedelijke ontwikkeling, beeldende kunst, vormgeving, communicatie en filosofie hand in hand. Het Stedelijk Lab is een educatief praktijkmodel waarbinnen de Face Your World interactor op meerdere stedelijke vernieuwingsgebieden toegepast kan worden. Een cultureel model ontwikkeld voor participatie in stedelijke vernieuwing.
- **De Zaterdagmiddagshows in Veendam:**
Vertegenwoordigd door Hester Keijzer van Beijerle en Keijzer Kunstenaars en Floor Haanstra van Stichting Beeldende Kunst Veendam. De Zaterdagmiddagshows zijn de twee onderdelen van een community art project voor de wijk Veendam-Noord. De onderwerpen die de revue passeren weerspiegelen de ontwikkelingen in de

wijk van vroeger en nu, het beheer van het water inclusief een consult van een waterdokter en typische wijkgeigen materiele en immateriele souvenirs. Elke middag bestaat uit acht korte presentaties. Bewonersparticipatie, publieksverlichting, productinformatie. Educatie en entertainment worden samengebond in een licht verteerbare show.

De Workshops

In het middagprogramma stonden een aantal workshops open voor de deelnemers. Zelf heb ik gekozen voor de workshop *Multiculturele wijk werkt aan kunstwerk* die handelde over Delftse Kleden. Dit project is uitgevoerd in het kader van het provinciale programma Kleurrijke Wijken. De workshop werd begeleid door Monique Peltenburg en Reinier Weers, vertegenwoordigers van de afdeling Wijkzaken van de gemeente Delft, alsmede door Nathalie van der Hak en Tonny van Sommeren, respectievelijk als projectleider en kunstenaar betrokken bij Delftse Kleden.

De workshopbegeleiders legden het een en ander uit omtrent de achtergrond van het project. Delftse Kleden werd georganiseerd door Stichting Kunst en Welzijn en Kunstgebouw en is onderdeel van het project

Binnen voor Buiten. Binnen voor Buiten is onderdeel van Kunst in de Wijken van de gemeente Delft en Kleurrijke Wijken van de provincie Zuid-Holland. Beide programma's streven door middel van kunst en cultuur naar een grotere betrokkenheid van de bewoners uit Voorhof en Buitenhof bij het sociale en culturele leven in hun wijk. Binnen voor Buiten is financieel mogelijk door bijdragen van de gemeente Delft (Integratie en EZH-fonds) en de provincie Zuid-Holland. Vervolgens werd er in de workshop toch wel iets bijzonders vertoond. De workshopbegeleiders toerden van onder een aantal (onschuldig ogende) tafelkleden borduurgaan, naalden en lapjes te voorschijn. Het was de bedoeling dat de workshopdeelnemers zelf een stukje gingen borduren. Er volgde een instructie en al bordurende werd er verder gepraat over het project Delftse Kleden, (zie foto pag. 45). De groep vrouwen kwam 20 weken lang, een keer per week bij elkaar. In totaal deden er 310 vrouwen aan mee. Het vermoeden bestaat dat er incognito een man heeft deelgenomen, die thuis zijn lapjes borduurde en ze door zijn vrouw liet afleveren. Het project was namelijk alleen op vrouwen gericht, om deelname van moslima's te stimuleren. Men had als doelstelling om honderd vrouwen te bereiken, maar het werden er steeds meer en meer. Het samen borduren

leide ook tot andere activiteiten, zoals samen koken (en eten), en de oprichting van een textielatelier in een Brede School in een van de wijken. In totaal zijn er vier kleden geborduurd. Het allereerste borduurproject, Bruidsschat genaamd, vond plaats in Rotterdam Delfshaven, in het kader van Rotterdam Culturele Hoofdstad van Europa, daar bleef de teller staan op 180 deelnemers. Je moet het een keer hebben meegemaakt om te snappen wat de waarde is van een dergelijk project. In de workshop heerste een welhaast serene atmosfeer, af en werd de geconcentreerde stilte onderbroken door het rustig en zachtjes uitwisselen van informatie en stellen van vragen. Het samen handwerken leidt tot een ontspannen situatie waarin het bepaald gemakkelijk is om goed met elkaar kennis te maken.

Afsluiting

Aan het einde van het congres werd Exota Q4 uit Venlo tot winnaar van de Stimuleringsprijs van €20.000,- uitgeroepen. De prijs werd ter plekke uitgereikt door het Cultuurfonds van de BNG tijdens het congres 'Kunst, Cultuur en Gemeenschapszin' in Ede. Deze prijs stimuleert de uitvoering van projecten op het gebied van gemeenschapskunst en stelt de winnaar in de gelegenheid extra te investeren

in een project. Naast de prijs van €20.000,- heeft het bestuur van het Cultuurfonds besloten de twee andere genomineerden, 'Face Your World' (Amsterdam) en De Zaterdagmiddagshows (Veendam) allebei een cheque toe te kennen van €5.000,-. De deelnemers hebben zelf tijdens het congres de winnaar gekozen van de Stimuleringsprijs via het invullen van een heus stembiljet. De drie genomineerden waren geselecteerd door de onafhankelijke adviescommissie van het Cultuurfonds BNG uit een totaal van 46 inzendingen.

Ook werden de rapporteurs uit de verschillende workshops ten tonele geroepen om hun indrukken uit te spreken. Vervolgens ontspan zich een forumdiscussie waarvan enige belangwekkende uitkomsten de volgende waren:

1. Een sociaal-artistiek project moet van de mensen zijn om te kunnen slagen en niet voor de mensen
2. De rol van de kunstenaar is cruciaal, maar er wordt wel erg veel gevraagd van de kunstenaar die een sociaal-artistiek project uitvoert. Veelal doet de kunstenaar ook de acquisitie en onderhandeling omtrent de projectvoorwaarden met de opdrachtgever, alsmede de procesvoering in het project en daar zouden andere professionals

uitstekend bij kunnen helpen, zoals welzijnswerkers.

3. In Deventer is om de kunstenaar hierin tegemoet te komen een cultuurmakelaar aangesteld. De makelaar bemiddelt tussen verschillende relevante organisaties en is in staat om aldus te zorgen voor een meer steunende werksetting voor de kunstenaar.

De dagvoorzitter eindigde de bijeenkomst met de aankondiging van het optreden van Adam Fields uit Londen. Deze stand-up comedian voegde via zijn 'performance' een, voor vele aanwezigen nieuwe dimensie toe aan het begrip 'netwerken'. Hij begon bolletjes wol de zaal in te gooien. Wie het bolletje opving moest het verder gooien naar iemand anders, waar je aldus mee gaat netwerken. Vanuit vele plekken in de zaal werden er meer en meer bolletjes wol de zaal ingegooid, almaar met de opdracht aan het publiek om de bolletjes verder te gooien. Het resultaat was een dicht 'netwerk' van vrolijk gekleurde draadjes waar brillen, mobiele telefoons en sieraden in bleven hangen (zie fotopag.46).

<

De cultuur van de lokale economie, de economie van de lokale cultuur

Bij uitgeverij van Gorcum verscheen onlangs de publicatie *De cultuur van de lokale economie, de economie van de lokale cultuur*. In dit boek komen diverse dimensies en aspecten van de 'cultural turn' in de stedelijke economie aan bod.

De laatste jaren is er een opmerkelijke belangstelling voor de wederzijdse relaties tussen economie en cultuur. Regelmatig zien we dat steden en stedelijke ontwikkeling in een opzienbarende stroomversnelling komen vanwege culturele objecten en 'events'. Treffende voorbeelden zijn het Guggenheim Museum in Bilbao, de Gasometer in Duisberg, de Disney Concert Hall in Los Angeles en het Groninger Museum en de Amsterdam Arena in ons eigen land. Tevens kunnen we vaststellen dat lokale

culturen en tradities weer 'in' zijn. De publicatie van Richard Florida *The rise of the creative class* uit 2002 heeft veel reacties opgeleverd, bij wetenschappers, maar zeker ook bij politici en beleidsmakers.

In *De cultuur van de lokale economie, de economie van de lokale cultuur* komen diverse dimensies en aspecten van de 'cultural turn' in de stedelijke economie aan bod; de plaats van de culturele industrie in stedelijk Nederland en binnen stedelijke agglomeraties; de woonlocaties van de 'creative class'; het locatiekeuzeprocess van kleine culturele ondernemingen; netwerken van creativiteit en reproductie; de (on)mogelijkheden van planning van de culturele stad; de kunst van consumptie; erfgoed en cultuur en het toeristische imago van steden

en identiteitsstrategieën en de verbeelding van (nieuwe) steden

Er is nog veel onderzoek nodig om de betekenis van de 'cultural turn' voor de stedelijke economie goed te doorgronden. Een van de verdiensten van dit boek is dat het een variëteit aan disciplinele aangrijpingspunten en inspiraties levert om onze kennis en inzichten in de relaties tussen cultuur en stedelijke economie verder te kunnen verruimen.

De cultuur van de lokale economie, de economie van de lokale cultuur, redactie Huib Einste en Frans Boekema, Koninklijke Van Gorcum, Assen, ISBN 90 2232 4181 9, prijs: €27,50

<

Gemeenschapskunst in Zuid-Holland

Op het BNG-congres overhandigde Commissaris der Koningin van Zuid-Holland, Jan Franssen officieel het eerste exemplaar van de publicatie *Gemeenschapskunst in Zuid-Holland* aan een vertegenwoordiger van het ministerie van OCW die de helaas verhinderde staatssecretaris Medy van der Laan verving. Het betreft een gedegen overzicht van het project *Kleurrijke Wijken* dat heeft gedraaid in de periode 2002-2004.

Het boekje bevat een voorwoord van de gedeputeerde Cultuur, Erik van Heijningen. Ook bevat het, naast beschrijvingen van alle projecten, een overzichtsartikel over *Gemeenschapskunst – ontstaan en praktijk*. Het boekje wordt gecompleteerd met een aantal interessante interviews met deskundigen. Dit alles maakt het tot een waarachtig overzichtswerk dat veel meer informatie verschaft dan de titel doet vermoeden: het is een must voor iedereen in Nederland die met sociaal-artistieke projecten aan de slag wil.

Gemeenschapskunst betreft bewoners op een actieve manier bij culturele projecten met een artistieke invalshoek en geeft een impuls aan de sociale cohesie van buurt, wijk of gemeente.

Wat is gemeenschapskunst eigenlijk? Wat is de historische achtergrond? Hoe kijken kunstenaars tegen gemeenschapskunst aan? Hoe ervaren bewoners de betrokkenheid van kunstenaars bij hun leefomgeving? Kunnen kunst en cultuur, in een steeds individualistischer wordende samenleving, een bijdrage leveren aan het bevorderen van de gemeenschapszin? In deze publicatie geven de kunstenaars Jeanne van Heeswijk en Ida van der Lee en de wetenschappers Rik Pinxten en Sandra Trienekens antwoord op deze vragen.

Kunstgebouw organiseerde de afgelopen jaren in de provincie Zuid-Holland enkele opmerkelijke kunstprojecten op het gebied van de gemeenschapskunst. In Delft waren dat de projecten *Delftse Kleden*, *Mammoet op de vensterbank*, *Isaac da Costa aan tafel* en *In Holland staat een flat*. In Gorinchem werd *Langs de lijn van de toekomst* gerealiseerd en in Naaldwijk het kunstproject *Grenzeloos*. Deze succesvolle praktijkvoorbeelden zijn

voor Kunstgebouw aanleiding om stil te staan bij gemeenschapskunst.

Het boekje *Gemeenschapskunst in Zuid-Holland* (ISBN-10: 9076340102, ISBN-13: 9789076340104) is te bestellen via telefoonnummer 015-2154515 of email: karel.winterink@kunstgebouw.nl, prijs: € 7,50 (ex. porto).

<

Kunst als samenlevingsopbouw

De laatste Wissel, het Opbouwkatern van de Stichting Onderneming Opbouwwerk Rotterdam SONOR, die voor de vakantie uitkwam, ging over de rol van kunst in de samenlevingsopbouw.

Het katern is geproduceerd door Harry Broekman en Annemarie Sour en verraadt in de titel al een visie op kunst: kunst is samenlevingsopbouw.

In het Voorwoord schrijven Hugo Mulder en René van der Voorn dat SONOR drie redenen heeft gehad om dit katern te laten maken:

- Allereerst de door hen gesignaleerde trend van het ontstaan van een bloeiende praktijk van werken aan de maatschappij onder kunstenaars en het inschakelen van kunstenaars door professionals op sociaal gebied. Het verkennen en bevorderen van deze combi's vormen een eerste reden voor SONOR om deze Wissel te laten maken.
- Een tweede argument ontleent SONOR aan haar manier van kijken naar de wereld van kunst- en cultuurproductie. Als relatieve outsider kan SONOR zich even niets aantrekken van versterde indelingen, heilige huisjes of gevestigde belangen die ongetwijfeld ook in dergelijke circuits bestaan. De opbouwwerker ziet dan kansen voor samenwerking, sociale leerprocessen en competentietoename bij betrokkenen. Creatieve kansen vooral ook voor uitvoerende kunstenaars en de instellingen.
- In de derde plaats beschouwt SONOR sociaal artistieke projecten als een vehikel (met krachtige motor) om publieksgroepen te bereiken. Met name publieksgroepen die noch door de kunstwereld, noch door de sociale sector opererend op de solotoer, bereikt kunnen worden. Samenwerken biedt daarentegen openingen voor nieuwe vormen van deelnemen.

SONOR heeft deze Wissel in nauwe samenwerking met deskundigen uit het werkveld

ontwikkeld. De auteur en de interviewster werden bijgestaan door een klankbordgroep. Deze klankbordgroep fungeerde ook als gastheer voor een miniconferentie halverwege het schrijftraject. Op die conferentie werd het in ruwe vorm beschikbare manuscript becommentarieerd door lokale experts.

Naast een aantal praktijkbeschrijvingen bevat het katern ook meer beschouwend materiaal, waaronder het slothoofdstuk waarin vier basistypen van culturele producties worden onderscheiden naar hun doelstellingen. Doel is:

- om de binding binnen de eigen gemeenschap te versterken ('bonding');
- om bevolkingsgroepen met elkaar in verbinding te brengen ('bridgeing');
- om de stedelijke omgeving een hoogwaardiger kwaliteit te geven;
- het kanalen te graven naar nieuwe publieksgroepen (cultuurspreiding).

Deze vier typen worden onderling vergeleken om duidelijk te maken dat niet op elk potje elke deksel past. Niet elke behoefte aan samenlevingsopbouw kan met willekeurig welke culturele productie bevredigd worden. Elk van de vier typen aanbod kent z'n gebruiksaanwijzing.

Tot slot spreekt de directie van SONOR de hoop uit dat de publicatie bijdraagt in een uitwisseling en samenwerking tussen de sociale professionals en de kunstenaars. In de praktijk zijn er al zulke mooie voorbeelden, zoals de Theaterstraat, buurtsoaps, het dwaallicht en de kidsparade, dat een verdere praktijkontwikkeling in Rotterdam op zijn plaats is.

Wissel. Kunst als samenlevingsopbouw. Harry Broekman en Annemarie Sour. Prijs €10,—. Te bestellen per mail info@sonor.nl of telefonisch 010-2652737.

<

Meer dan een uiting van *creatief talent?*

Kunst in de wijk blijkt niet alleen een bindmiddel om mensen van verschillende culturen en achtergronden met elkaar in contact te brengen, het kan ook de sociale en culturele sector met elkaar verbinden, zo blijkt uit onderstaande voorbeelden van diverse activiteiten op het snijvlak van kunst en welzijn.

Wanneer en kunst en welzijn elkaar treffen, gaat het vaak over leefbaarheid. Kunst blijkt bij uitstek een goede invalshoek als het gaat om de bevordering van de sociale cohesie in buurten en wijken. 'Wijkkunst' krijgt in dat verband vaak het predikaat community art. Over de exacte definitie van community art lijkt men nog niet uit gediscussieerd, maar de Raad voor Cultuur is van mening dat het bij community art gaat om 'sociaal maatschappelijke thematiek en een sterke welzijnscomponent'. Deze wordt vertaald in een kunstbeoefening met een hoge artistieke doelstelling. Meer over community art leest u op www.cultuurnetwerk.nl/beleid/community-arts.htm.

Kunst is vanuit dit sociaal-agogische uitgangspunt in staat om de leefbaarheid in buurten en wijken een impuls te geven. Het kan een bindmiddel zijn om groepen mensen nader tot elkaar te brengen of een com-

municatie-instrument zijn om een boodschap of een statement te verspreiden. Een bijkomend effect van kunst met een sociaal-agogische grondslag is, dat het de mensen die betrokken zijn bij sociaal-artistieke projecten kan activeren en stimuleren. Door actief bezig te zijn met kunst ontdekken mensen talenten bij zichzelf die ze eerder niet zagen.

Kunst als brug tussen culturen

In onze multiculturele samenleving lijkt kunst een bindmiddel om verschillende culturen met elkaar in contact te brengen. Het muurgedichtenproject in de Leidse Slaaghwijk probeert te benadrukken dat verschillende culturen een verrijking kunnen zijn voor de samenleving in plaats van een belemmering of een probleem. Kunst wordt hier dus ingezet als bindende factor en is daarmee een instrument voor het bevorderen van de sociale cohesie in de wijk.

Een leefbaarheidonderzoek in de Leidse Slaaghwijk wees de wijk een aantal jaren geleden aan als 'één van de slechtste wijken van Leiden'. De gemeentelijke werkgroep Leiden Stad van Vluchtelingen nam in samenwerking met de Wijkgroep Slaaghwijk het initiatief om kunstwerken in deze multiculturele wijk te realiseren om de buurt een beter aanzien te geven en de leefbaarheid in de wijk te vergroten. De zijwanden van vijf door de Wijkgroep geselecteerde flatgebouwen werden door de Stichting Tegen-Beeld voorzien van internationale muurgedichten. De kunstwerken vertegenwoordigen de nationaliteiten van

de vijf grootste bewonersgroepen in de wijk.

Een beschrijving van het project vindt u in het dossier Buurt & Wijk op www.x-s2.nl of op www.muurgedichten.nl.

Kunst en leefbaarheid in de wijk

Er zijn ook andere kunstvormen die inspelen op thema's rond leefbaarheid in de wijk. Een voorbeeld hiervan is de Buurtsoap. De Buurtsoap is ontstaan naar aanleiding van een in 1999 gehouden onderzoek naar de problemen in de Utrechtse wijk Ondiep. Deze problemen bleken vooral hun oorsprong te vinden in de mentaliteit van de bewoners en de daardoor ontstane negatieve sfeer in de wijk.

Sociale professionals trachtten in gesprek te komen met de bewoners en hen te stimuleren betrokken te raken bij de aanpak van de problemen. Omdat traditionele methoden niet werkten, werd gezocht naar een vernieuwende aanpak. Deze werd door acteur/scenarioschrijver Bert van der Roest gevonden in de Buurtsoap (www.kapok.nl/buurtsoap/buurtsoapindex.htm).

In de Buurtsoap worden een aantal scènes gespeeld over problemen die zich in de wijk afspelen. Nadat de scène een keer helemaal is uitgespeeld, wordt deze herhaald en mag het publiek gedurende het toneelspel aangeven waar het fout gaat en wat er anders moet, of een rol nemen in het stuk. Het publiek herschrijft als het ware het script zodat het zoveel mogelijk aansluit bij de situatie in hun buurt. De herkenbaarheid die

Kunst kan ook worden ingezet om verpaupering van leefgebieden te voorkomen. In het Belgische Gent werden op vijf plaatsen spandoeken opgehangen, in afwachting van het definitieve ontwerp ter verfraaiing van de blinde muren.

zo ontstaat bevordert de betrokkenheid van het publiek, zelfs zodanig dat de Buurtsoap niet langer wordt ingezet als middel voor de communicatie over buurtaanpak in de breedte, maar als middel om te werken aan mentaliteitsverandering.

In het verlengde van de Buurtsoap liggen de Wijktheaters. Wijktheater is theater dat voor en door bewoners wordt gemaakt, waarbij hun leefwereld de input vormt voor de voorstellingen. De voorstellingen geven vanuit een artistieke invalshoek lucht aan sociaal-maatschappelijke vraagstukken die in de wijk aan de orde zijn, zoals bijvoorbeeld drugsoverlast, geweld op straat of cultuurverschillen. Voorbeelden van wijktheaters zijn bijvoorbeeld te vinden in Utrecht (www.stut.nl) en Rotterdam (www.rotterdamswijktheater.nl).

Naast het wijktheater zijn er andere vormen van kleinkunst te bedenken die zich bij uitstek lenen om de maatschappelijke realiteit in artistiek verband te brengen. Zo maakt de Rotterdamse organisatie Formaat (www.formaat.org) gebruik van verschillende methoden van participatief drama om maatschappelijke thema's via theater uit te spelen.

Kunst en sociaal-fysieke wijkaanpak

Kunst kan ook worden ingezet als het gaat om voorkomen van verpaupering van leefgebieden. Hierbij valt te denken aan het verfraaien van sloopterreinen of het beschilderen van blinde muren in de wijk om leefbaarheid te verhogen.

In het Belgische Gent ging het stadsbestuur de dialoog aan met haar bewoners. Zij liet zich door de stad leiden langs tal van aandachtsplekken, waarbij bewoners aangaven wat anders kon of wat juist moest blijven. In totaal kwamen 49 voorstellen voor ontwerpen binnen voor het verfraaien van de blinde muren. Er werden vijf ontwerpen uitgekozen en op de vijf muren werd in afwachting van de realisatie een spandoek opgehangen met de tekst: 'Hier komt een kunstwerk'. Dit project werd getrokken door de Dienst Kunsten Stad Gent.

Sociale en culturele sector verbonden?

Kunst lijkt vele talen te spreken en doorbreekt als zodanig ingewikkelde barrières. Kunst als sociaal-agogisch middel slaat bruggen tussen mensen van verschillende culturen en achtergronden. Genoemde

voorbeelden illustreren dat er tal van manieren zijn om tot resultaten te komen en ook dat het mogelijk is de sociale en culturele sector met elkaar te verbinden. Kunstenaars zijn als geen ander in staat om buiten geldende conventies te zoeken naar oplossingen voor bestaande problemen in de wijk en als zodanig te prikkelen, te stimuleren en aan te wakkeren. Creativiteit is daarbij steeds het toverwoord en het middel dat de sociale professional, die een hele andere bril op heeft dan de kunstenaar, kan inzetten bij het bestrijden van problemen in de wijk.

Kunst in de wijk is als bindmiddel dan ook een belangrijk instrument in het versterken van de samenwerkingsrelatie tussen de sociale en culturele sector.

<

Derde Internationaal Wijk Theater Festival in Grote variëteit van

Theatermakers uit onder andere Bristol, Antwerpen, New York, Berlijn en Zuid Afrika troffen elkaar in maart 2005 op een festival over community based theatre. Ze waren te gast bij het Rotterdams Wijk Theater die dit evenement voor de derde maal organiseerde.

Thema van het festival was: wat zijn de publieksgroepen van community theater en hoe bereiken we die?

Uit de voorstellingen en workshops kwam een grote variëteit van praktijken in het community theater naar voren. In dit artikel laten we een aantal voorstellingen en theatergroepen de revue passeren. Invalshoek daarbij is de relatie met het publiek en met de mensen die meedoen aan het maken met de producties.

ACTA Community Theater:

het publiek komt met de deelnemers

ACTA Community Theater uit de Britse havenstad Bristol maakte indruk met de voorstelling *'For love nor money'*. Het stuk speelt zich af in een buurt met sociale huurflats en gaat over een dilemma waar veel bewoners in deze buurten voor staan: blijven in een vertrouwde omgeving met familie en bekenden, of vertrekken om elders een beter bestaan op te bouwen.

Het stuk kwam tot stand via improvisaties met bewoners rond dit thema, vertelt regisseur Neil Beddow. In een eerste versie stonden twee sterke karakters centraal. Jo kiest voor vertrek en gaat naar de grote stad om

te studeren. Mel blijft in de buurt om te zorgen voor haar vader en broertje. "Maar we waren daarmee toch niet tevreden", zegt Beddow. "Het was te simpel en het zou de verkeerde boodschap zijn, want de meeste mensen in deze buurten zijn niet zo sterk en kunnen moeilijk keuzen maken." Er kwam een derde personage bij, Denny. Het leven overkomt haar, ze raakt zwanger als ze achttien is, ze blijft in de buurt en krijgt nog enkele kinderen van verschillende vaders.

Het verhaal wordt verteld in retrospectief. Jo is inmiddels stedenbouwkundige die voor de woningcorporatie werkt aan een sloop- en nieuwbouwplan voor haar vroegere buurt. Ze komt tegenover Mel te staan die actief is in de buurt en actie voert tegen de sloopplannen. Ook Denny is tegen sloop. In een confrontatie met Jo laat Mel zich overtuigen dat sloop en nieuwbouw de beste keuze is en gaat ze onderhandelen over mogelijkheden voor terugkeer naar de nieuwe woningen van de bewoners. Denny blijft tegen.

Verwikkelingen rond de sloopplannen worden afgewisseld met beelden uit de schooltijd van Jo, Mel en Denny toen ze nog vriendinnen waren. De voorstelling opent met een prachtige scène waarin zes meiden een sigaretje roken op het toilet en voor de spiegel staan om zich op te tutten. De verwickelingen zijn uit het leven gegrepen en naturalistisch vormgegeven. De scènes spelen zich af op de bank voor de tv, met een bloemetjeskleed op tafel. Voor de toeschouwers die nooit een theater bezoeven vergroot dit de herkenning, licht Beddow toe. 'Het was echt', is een veel gehoorde reactie.

Op een vraag of het stuk anders had kunnen aflopen en bewoners de sloop hadden kunnen tegenhouden schudt hij zijn hoofd. "Dat is geen realistische optie", zegt hij. "Bewoners van de verouderde en verloeder-

de woontorens schieten daar niet mee op. Nieuwbouw biedt kansen voor een betere buurt en een beter leven."

De regisseur benadrukt dat de stukken van ACTA niet worden bedacht door een auteur, maar gemaakt in een intensieve coproductie van de regisseur met bewoners en buurtorganisaties. Via een overleggroep ('devising group') van bewoners worden thema, karakters, verhaallijnen en dialogen ontwikkeld. Deelnemers dragen zelf teksten aan.

ACTA ontwikkelde deze werkwijze voor het maken van 'community plays', breed opgezette voorstellingen in een buurt met een grote bezetting en deelname van kinderen, volwassenen en ouderen. De groep is voor zo'n productie drie jaar in een buurt aan het werk, met workshop, overleggroepen en repetities. Bewoners nemen in samenwerking met de professionals van ACTA alle onderdelen van de productie voor hun rekening: het script en het spel, de decors, het licht, de muziek en de organisatie. Daarbij zijn vaak meer dan honderd mensen betrokken. Na het vertrek van ACTA moet een toneelgroep in de buurt zijn gevormd die zorgt voor continuïteit.

ACTA zet zich in voor een toegankelijk en inclusief proces bij het maken van een voorstelling. Een open uitnodiging tot deelname is onvoldoende om er voor te zorgen dat iedereen mee kan doen. Om sociaal kwetsbare en geïsoleerde mensen te betrekken bij een productie worden workshops georganiseerd in dagcentra voor geestelijk gehandicapten, opvanghuizen, scholen en ouderencentra.

Uitgangspunt van het werk van ACTA is dat iedereen over creatieve talenten beschikt. Ontwikkeling van creativiteit leidt tot het vergroten van zelfvertrouwen en eigenwaarde van de deelnemers en tot sociaal sterkere buurten. Een belangrijk sociaal

Rotterdam

praktijken

Openingscène uit *For love no Money* van theatergroep ACTA Community Theater uit de Britse havenstad Bristol

effect is dat contact ontstaat tussen jongeren en ouderen in een buurt.

Theater is een onbekend verschijnsel voor de meeste mensen waarop ACTA zich richt. Het is in Engeland iets voor de middenklasse, zegt Beddow, en veel mannen in de buurten waar ACTA werkt hebben helemaal niets met toneel. Om contact te leggen wordt soms gestart met het maken van een voorstelling met kinderen. Ouders komen wel kijken naar het optreden van hun kinderen en dat is een kans om volwassenen te werven.

Het publiek komt met de deelnemers, is de ervaring van Beddow. Werving gaat via mond tot mond reclame. Bewoners kunnen

zich vaak niet veel voorstellen bij een toneelstuk, maar ze komen wel kijken als er mensen meedoen die ze kennen. Het publiek bestaat uit familie, buren, vrienden en bekenden van de spelers. Als er honderd mensen meedoen, zoals in community plays, ben je dus verzekerd van een publiek.

De voorstelling 'For love nor money' is een experiment en wijkt in een aantal opzichten af van eerdere stukken. Het is een productie voor gevorderden met deelnemers die eerder mee deden in een stuk. De spelers zijn afkomstig uit verschillende buurten. Nieuw is ook dat de voorstelling gaat toeren langs acht buurten met naoorlogse huurflats aan de rand van Bristol.

De sociale situatie in deze buurten is vergelijkbaar en de voorstelling moet dus herkenbaar zijn voor de bewoners. Bij de voorbereiding van de tournee worden contacten gelegd met sleutelfiguren en instellingen om zo publiek te werven. Of het op deze manier lukt om toeschouwers te trekken voor de voorstellingen weten we over een half jaar, besluit Neil Beddow.

Rotterdams Wijk Theater:
samenwerken met partners in een wijk
ACTA heeft zich bij het opzetten van een tournee langs verschillende buurten laten inspireren door de praktijk van het Rotterdams Wijktheater. De producties van het RWT worden gemaakt met bewoners en

partners in een wijk en daarna een jaar lang gespeeld in buurthuizen en wijkcentra in andere buurten van de stad.

Ook het RWT maakt de stukken zelf omdat het publiek zich niet herkent in het bestaande repertoire. Bij het leggen van contacten met bewoners die willen meedoen aan een stuk en bij het werven van publiek voor de voorstellingen wordt nauw samengewerkt met partners in de wijk: buurthuizen, sociaal werkers en bewonersorganisaties.

Voor het maken van theater voor en door bewoners zijn bruggenbouwers in buurten nodig zegt Peter van den Hurk, artistiek leider van het RWT. Hij signaleert in een vraaggesprek over het publiek van het wijktheater dat het moeilijker wordt deze intermediairs te vinden door bezuinigingen op sociaal cultureel werk.

Van den Hurk benadrukt dat voor hem de belangrijkste doelstelling van wijktheater is om mensen die nooit een schouwburg bezoeken in contact te brengen met theater. Empowerment van deelnemers en de bijdrage aan sociale cohesie in buurten zijn intrinsiek verbonden met de werkwijze van het wijktheater, maar niet zijn doel.

Vanaf de start heeft het RWT geïnvesteerd in het opbouwen van relaties met het publiek. Centraal daarbij staan de ruim tachtig buurthuizen in Rotterdam. Voor het RWT zijn dat de belangrijkste plaatsen om in contact te komen met bewoners en voorstellingen te geven. Andere partners zijn wijkgebouwen, jongerencentra en scholen. Naast wijkproducties maakt het RWT voorstellingen over maatschappelijke thema's in samenwerking met instellingen voor hulpverlening. Op het festival werd de videoregistratie vertoond van 'Hou mijn hart vast', een productie over huiselijk geweld. De voorstelling werd gespeeld in samenwerking met een zorginstelling voor vrouwen die worden geconfronteerd met geweld en misbruik.

De publiekmedewerkers van het RWT, Edith Knoops en Arno Brouwer, geven aan dat het publiek van het RWT de afgelopen tien jaar is verbreed. Het oorspronkelijke publiek, bezoekers van buurthuizen, is zeer gemiddeld geworden. Een nieuwe publieksgroep zijn jongeren, vaak met een lage opleiding. Op het festival liet een groep Nederlands Caribische jongeren uit Hoogvliet hun talenten zien in 'Matties', een voorstelling

met muziek en dans die veel herkenning en bijval oproep bij het (jeugdige) publiek. Stukken waarin mensen zich herkennen is een eerste vereiste voor het werven van een nieuw publiek. Ook de plek van de voorstelling, in de buurt of op scholen, verlaagt de drempel. De publieksmedewerkers van het RWT onderstrepen het belang van een informele sfeer en een warm welkom van bezoekers. Spelers gaan na de voorstelling in gesprek en vragen naar reacties. Stelregel is dat er geen bezoeker naar huis gaat zonder dat contact is gemaakt.

Bezoekers krijgen ook een formuliertje waarop ze kunnen aangeven dat ze op de hoogte gehouden willen worden van nieuwe producties of de nieuwsbrief willen ontvangen. Het RWT heeft zo een mailing-list opgebouwd van zo'n vijfduizend personen. Jaarlijks bereikt het RWT een publiek van zo'n achtduizend personen, met gemiddeld tachtig voorstellingen. "Na twaalf jaar beginnen we te merken dat we een nieuw publiek hebben opgebouwd", zegt Peter van den Hurk. "We kunnen tegen hen zeggen: kom nou eens naar een theater." Naast voor-

De Dordtse theatergroep BAF (Bureau d'Arts sans Frontières)

stellingen in buurthuizen wordt een samenwerkingsprogramma gestart met Theater Zuidplein.

Sering:
verhalen delen

Sering werkt vanuit een eigen theatertje (een verbouwde garage) in de wijk Borgerhout in Antwerpen. De publieksgroepen van Sering zijn dezelfde als de spelers, aldus regisseur/auteur Mia Grijp: mensen die een zwaar verleden hebben, door verslaving, psychische problemen of een handi-

cap. Het zijn mensen met verschillende culturele achtergronden en leeftijden. De stukken ontstaan via lange gesprekken met elkaar. Doel is het delen van verhalen. Iedereen kan daarmee het zijne doen. Uit de verhalen wordt een thema gekozen voor een script. Door deze werkwijze ontstaat een sterke identificatie met het stuk.

De voorstelling van Sering, 'Vogels voor de kat' was een groot succes op het festival. Het stuk wordt gespeeld door een groep oudere vrouwen. Ze kennen elkaar van een

buurthuis. Ze hebben een leven achter zich waarin ze zich moesten opofferen voor hun gezin. Nu zegt de maatschappij over hen: jullie zijn oud. De vrouwen leggen zich daar niet bij neer. Ze vinden dat zij nu aan de beurt zijn en gaan toneelspelen. Ze spelen het verhaal van vier zussen die wachten op de komst van de vijfde zus die terugkomt uit Afrika. Ze hebben elkaar lang niet gezien en het afscheid jaren geleden was pijnlijk. De zussen praten over hun jeugd, de spanningen in de familie en geldzorgen waardoor ze geliefde erfstukken moesten verkopen. Ze zien op tegen de ontmoeting met hun zus die haar eigen weg ging. Het weerzien is gespannen tot de fles op tafel komt en de verhalen uit hun jeugd loskomen. Het inspireert de oudste zus zelfs tot een dansje op de muziek van 'I feel pretty', onder toejuichingen van het publiek. Het samenzijn is van korte duur. De jongste zus blijkt snel weer terug te gaan naar Afrika want ze is opnieuw getrouwd. Tot consternatie van de anderen is haar nieuwe echtgenoot 'een zwarte'.

De voorstelling wordt gespeeld in het eigen theater in Borgerhout en gaat ook op tournee langs bejaardenhuizen waar het veel reacties oproept. Voor veel bezoekers is het theatertje van Sering een thuis. Ze blijven hangen na de voorstelling en gaan in gesprek met de spelers. Mia Grijp ziet haar rol naar het publiek als 'een goeie café-baas'. Ze constateert dat ook het reguliere publiek de weg vindt naar het community theater. Ze denkt dat dit te maken heeft met de behoefte aan een andere manier om kunst te beleven. Mensen zoeken warmte en contact en dat ontbreekt vaak in het officiële kunstcircuit.

Mia Grijp vraagt zich af wat wordt bedoeld met 'de publieksgroepen van het wijktheater'. Zijn dat hele groepen van een bepaald soort mensen, of zijn het gewoon allerlei soorten mensen die nooit naar het theater gaan? Sering werkt zo veel mogelijk met mensen met verschillende achtergronden en streeft naar 'doelgroep overstijging'. "Van al die verschillende mensen maken wij een groep", zegt de regisseur. "Die mensen spelen samen en dat geeft vanzelf ook een mix in de zaal. Ze hebben allemaal hun eigen contacten en dan begint de tamtam te werken." Verder werkt Sering ook samen met instellingen voor hulpverlening bij het leggen van contacten met deelnemers en het werven van publiek.

Een belangrijk sociaal effect van wijktheater is dat contact ontstaat tussen jongeren en ouderen in een buurt

Pregones: vertrouwen wekken

Ook Pregones werkt vanuit een eigen theatertje, een vroeger kerkje in de Zuid Bronx in New York. Artistiek leider Rosalba Rolon kondigde trots aan dat in het najaar een nieuw theater wordt geopend in de wijk. Een eigen plek is belangrijk voor het contact met het publiek dat merendeels bestaat uit Puertoricens en andere Latino's. Pregones ontstond uit de behoefte van immigranten in New York om de eigen (theater)cultuur in stand te houden en begon in 1978 met het spelen van de klassieken uit Puerto Rico. Ze maken nu theater over het leven van immigranten in de USA. De inspiratie vanuit het klassieke theater is gebleven. De producties zijn een combinatie van theater, muziek en beweging. Ook vormgeving is een belangrijk element in de voorstellingen.

Muziek is een grote trekker en maakt dat de mensen zich thuis voelen bij Pregones. De banden met het publiek zijn verder gebaseerd op etniciteit en klasse. Publiek werven begint met vertrouwen wekken, zegt Rolon. "We laten zien dat we allemaal tot dezelfde gemeenschap behoren. We zorgen binnen ons theater voor een goede en veilige atmosfeer. Daardoor krijgen de bezoekers het gevoel dat ze gerespecteerd worden. Niemand hoeft zich beter voor te doen dan hij is."

Iedere maandagavond houdt Pregones open huis, met poëzie en muziek. Het biedt een gelegenheid tot ontmoeting en kennisgeving met de mensen van Pregones en met buurtgenoten.

De groep gaat ook veel op reis en speelt in scholen, wijkcentra en buurten waar veel Latino's wonen. In samenwerking met buurtorganisaties en buurtwerkers wordt

jaarlijks een Summertour georganiseerd met optredens in parken en op pleinen. Het kost veel organisatie om dat tot een succes te maken maar na vier jaar samenwerken komen er honderden mensen af op. Om het publiek vast te houden spreken medewerkers van Pregones mensen aan en verzamen namen voor de mailing-list.

Een ander belangrijk middel om contacten te leggen zijn cursussen voor jongeren. Als je wilt dat theater een belangrijk onderdeel wordt van de gemeenschap, moet je het interessant maken voor jongeren, is het advies van Pregones. Maar dat is niet eenvoudig, is de ervaring van Rosalba Rolon. Theater moet vechten tegen de massacultuur waarin alles groots, snel en flitsend is. Het is moeilijk voor een theatergroep om daar tegen op te boksen.

Opvallend kenmerk in het werk van Pregones is de mix van klassieke en populaire elementen. Het theater programmeert ook ballet. Op het festival presenteerde de groep een programma met oorlogslederen met teksten van Bertold Brecht, Walt Whitman, Sandra Maria Esteves e.a., gemixt met Spaanse en Ierse vrijheidsliederen. Het programma 'Preccatoribus' (zondaren) was tevens een protest tegen de oorlog in Irak die dichtbij is de Bronx, waar werkloze jongeren worden geworven door het Amerikaanse leger.

Inclusief proces

Op het festival kwam ook de actuele politieke situatie in Nederland aan de orde. De Dordtse theatergroep BAF presenteerde de voorstelling 'Reunie' waarin drie Marokkaanse jongens in discussie gaan over de islam. De bezoekers van het festival vroegen zich af wat er in Nederland aan de hand is. Peter Ngwenya van de Sowetho Youth Drama Society toonde zich bezorgd over de discussies over Marokkanen. "Het doet me denken aan manier waarop bij ons over blacks werd gesproken."

De vlam sloeg in de pan tijdens een debat over een 'wijkfilm' van Anna Spohr getiteld 'Schilderswijk', waarin een Marokkaanse drugsdealer zichzelf portretteert en door de wijk rijdt in een grote auto. Filmmaakster Jacqueline Bakker verweet Spohr dat ze de Marokkaanse jongen gebruikt om aan spannend materiaal te komen. Ook een documentairemaakster kan zich niet verschuilen achter het argument dat ze 'de werkelijkheid van deze jongen' wil laten zien. "Wat is jouw rol in de montage en de presentatie van de werkelijkheid, waar is de reflectie op

wat hij doet, wat zijn de gevolgen van deze film voor het leven van deze jongen?" Cees Commijs, speler in de RWT productie 'Full Colour' over het Oude Westen, had niet geslapen na te zien van de film. Hij vroeg zich af wat de bedoeling was van zo'n film. Moeten de Marokkaanse jongens die zaterdagochtend vroeg vakken staan te vullen bij de Aldi op het idee worden gebracht dat ze met het rondbrengen van bolletjes tien keer zo veel kunnen verdienen?

Er kwam een verschil in betrokkenheid aan de oppervlakte. "Onze manier van theater maken is niet vrijblijvend", verwoordde Cees Bavius van BAF de opstelling van veel van de deelnemers van het festival. Het engagement uit zich meestal niet in politieke statements, maar in de betrokkenheid op de mensen met wie wordt samengewerkt en met de publieksgroepen voor wie je speelt. Het woord 'doelgroepen' gebruiken theatermakers niet graag. Een terugkerende uitspraak van de theatermakers op het festival was; wij zijn geen sociaal werkers. Bedoeld wordt: wij zijn als theatermakers een andere discipline en bij producties werken we samen met opbouwwerkers en sociaal cultureel werkers. Ieder zijn vak, maar we vinden elkaar in een betrokkenheid bij groepen mensen die in de hoek zitten waar klappen vallen.

Sally Gordon van El Teatro de la Realidad uit Los Angeles formuleerde het principe van haar community based theatre zo: "We zijn betrokken bij de mensen met wie we werken en zoeken naar een andere verhouding met hen dan gebruikelijk is in het theater. Onze werkwijze is een integraal en inclusief proces, met kinderen, volwassenen en ouderen. We sluiten niemand uit en geven iedereen een plek."

Het uitgangspunt dat iedereen mee moet kunnen doen aan community theatre blijkt in de praktijk lastig. De spanning tussen het proces en het artistieke product kwam tot uiting bij de voorstelling 'Totier' van 'VZW Kunst in de stad' uit Gent dat het recht claimt op 'cultuur voor iedereen'. De regisseur, afkomstig uit het reguliere circuit, schitterde door afwezigheid bij de voorstelling. Hij had zich verzet tegen de uitvoering, meldde een van de spelers, omdat hij zijn naam niet wilde verbinden met de productie.

De finale van het festival gaf een botsing te zien tussen een 'inclusieve werkwijze' en de harde wereld van de TMF-jeugdcultuur. In

een zaal met zeshonderd Caribisch Nederlandse jongeren speelde het RWT 'Matties', een zeer dynamische voorstelling over macho's, stringparties en strijd tussen jongens en meiden. De verwickelingen en breakdance performances werden luidkeels begeleid door het publiek.

Daarvoor had José Joaquín García van de New Yorkse Rubi Theatre Company het resultaat laten zien van een jongerenworkshop voor festivaldeelnemers. De presentatie van muziek, dans en theater was een expressie van de eigen kracht, kwaliteiten en zelfvertrouwen van de deelnemers. In zijn introductie bracht García het ontstaan van de hiphop in herinnering, onder immigranten in de Bronx waar Puerto Ricans zelf muziek maakten om te overleven temidden van armoede. Hij riep op tot verzet tegen de commerciële jeugdcultuur.

Voor de theatergroepen uit Zuid Afrika die optraden tijdens het festival is maatschappelijke betrokkenheid een vanzelfsprekendheid. Ze maakten veel indruk met voorstellingen over vrouwen die gevangen zitten en over straatkinderen. De theatermakers werken in situaties met veel geweld, in het kader van projecten tegen AIDS/HIV en seksueel misbruik. Ze lieten voorstellingen zien die ook buiten deze context aangrijpend theater vormen. De groep SOS uit Diepsloot gebruikt in de communicatie met straatkinderen een klassieke toneeltaal ontleend aan Samuel Becket. Community singing en dans gaven de voorstellingen een ritueel en religieus karakter.

Relaties met het publiek

Zoals uit dit overzicht blijkt zijn de praktijken van de theatergroepen die zich manifesterden op het festival zeer divers. Ter afsluiting sommen we enkele elementen op die terugkeren in de verschillende praktijken.

Naast buurtgerichte producties werden ook themagerichte voorstellingen besproken tijdens het festival, zoals de productie 'Hou mijn hart vast' van het RWT over huiselijk geweld. Dit type voorstelling wordt meestal gemaakt in samenwerking met een sociale instelling en richt zich op specifieke publieksgroepen die niet gebonden zijn aan een buurt. Werving van publiek voor deze voorstellingen verloopt via instellingen en de netwerken van deze groepen.

Buurtgerichte producties kunnen worden gezien als wijktheater in de letterlijke zin

van het woord. Het is theater door en voor 'bewoners' van een wijk of een buurt. Uit de presentaties en discussies kwamen de volgende aandachtspunten naar voren in relatie tot het publiek van het wijktheater:

- Om buurtgerichte producties te kunnen maken is aansluiting nodig bij sociale ontwikkelingen in buurten en bij ervaringen van groepen bewoners. Dit vraagt om de ontwikkeling van samenwerkingsrelaties met sleutelpersonen, organisaties en sociaal werkers in buurten.
- Een voorwaarde om de beoogde publieksgroepen te bereiken is dat bezoekers zich kunnen herkennen in de stukken die worden gespeeld. Theatermakers beschikken over diverse methodieken om producties te maken die zijn gebaseerd op de ervaringen van de betrokken groepen.
- Deelnemers aan wijktheater producties en publieksgroepen zijn divers: 'buurtbewoners', mensen met een zwaar verleden, 'Latino's' et cetera. Bij de start van een wijktheaterproductie moet een keuze worden gemaakt voor de groepen bewoners met wie de voorstelling wordt gemaakt en voor het publiek waarop de productie zich richt.
- Een open uitnodiging tot deelname is onvoldoende om er voor te zorgen dat verschillende groepen bewoners betrokken worden bij het maken van een productie. Workshops in opvangcentra, bejaardenhuizen, scholen, et cetera, zijn methoden om een toegankelijk proces te organiseren waarin diverse groepen kunnen participeren.
- Deelname van bewoners die onbekend zijn met theater kan worden gestimuleerd door te beginnen met voorstellingen voor kinderen. Ouders komen vaak wel kijken naar het optreden van hun kinderen.
- Jongeren kunnen worden betrokken via laagdrempelige cursussen muziek, dans en theater.
- 'Het publiek komt met de deelnemers': veel bezoekers zijn familie, vrienden, bekenden en burens van de spelers en andere deelnemers aan de productie.
- Ook partners waarmee wordt samengewerkt, zoals buurthuizen, sociale instellingen en buurtorganisaties, kunnen een belangrijke rol spelen bij het werven van publiek.
- De bezoekers moeten zich welkom voelen. Een informele sfeer en een persoonlijke benadering zijn belangrijk.

- De voorstellingen moeten plaats vinden op een laagdrempelige plek, in een gebouw dat algemeen bekend is bij bewoners.
- Een aantal theatergroepen werkt vanuit een eigen theatertje in een wijk. Dit biedt de mogelijkheid om een eigen herkenbare sfeer te scheppen voor bezoekers.
- Een werkzame methode is ook om naar het publiek toe te gaan en te spelen in buurthuizen, bejaardencentra en scholen, op pleinen en in parken.
- Het maken van lawaai of muziek kan bezoekers trekken naar een voorstelling.
- Belangrijkste publiciteitsmiddel is mond tot mond reclame, aangevuld met flyers op de juiste plaatsen en free publicity in lokale bladen.
- Middelen om het publiek vast te houden zijn een mailing-list en nieuwsbrieven.

Een van de festivaldeelnemers vroeg zich af of niet iets was vergeten bij het opsommen van de conclusies: een goed stuk. Dat staat uiteraard bovenaan en het is mogelijk een goed thema voor een volgend festival.

Anne van Veenen, zelfstandig onderzoeker, is partner in IGG Voogt & van Veenen, en oud directeur opbouwwerk te Rotterdam.

1) Neil Beddow, 2001, Turning Points, the impact of participation in community theatre; Bristol: Southwest Arts, isbn ISBN 1874396299

<

Theatermakers en
sociaal
werkers vinden
elkaar in een
betrokkenheid bij
groepen mensen
die in de hoek
zitten waar de
klappen vallen

Kunstgebouw-debat in

Artistieke potenties in polder en metropool

Zuid-Holland lijkt een vat vol tegenstellingen. De metropool versus de polder. Een snelle versus een trage wereld. Vernieuwing versus traditie. Al deze gezichten van de provincie komen voorbij tijdens het debat dat het jubilerende Kunstgebouw op 1 september 2005 in de Rijswijkse Schouwburg organiseerde. De vraag was hoe de artistieke kracht van Zuid-Holland te duiden en te vergroten. Daar denkt, zoals het een dynamische provincie betaamt, niet iedereen hetzelfde over.

Over één ding zijn de aanwezige beleidsmakers, kunstenaars en cultuuraanbidders het in Rijswijk snel eens: Zuid-Holland als culturele entiteit bestaat niet. Reden waarom Erik van Heijningen, gedeputeerde Cultuur van de provincie Zuid-Holland, liever wil spreken over het artistieke vermogen *in* en niet *van* Zuid-Holland.

Ook de in Zwijndrecht opgegroeide publicist Mohammed Benzakour is er in zijn voorgedragen column duidelijk over: "Wie heeft er nou een emotionele of artistieke band met Zuid-Holland? Je voelt je niet thuis in een provincie, maar in een buurt of stad." Voor hem zelf is zijn thuis Rotterdam, een stad die hem past als een kostuum "In veel andere steden ben ik een dagjesmens, leuk om even op bezoek te gaan, maar zo'n stad is niet van mij."

Als burger heeft Van Heijningen ook weinig met de provincie. Als bestuurder moet hij er uiteraard wat mee hebben. "Maar ik wil niets

opleggen, alleen maar inspireren." Hoe het dan zit met die andere poot, de identiteit, uit het provinciale Cultuurplan *Identiteit en inspiratie*, wil gespreksleider Ruben Maes weten. "Die identiteit mogen mensen zelf invullen, dat is juist het mooie."

Kunstgebouwdirecteur Marco Bentz van den Berg ten slotte beschouwt de veelkleurige identiteit van Zuid-Holland als gegeven. Een gegeven waar je wat mee moet doen. "Maak de verscheidenheid ten nutte in plaats van ten nadele."

Paprikokunstenaar

Mooi gezegd, maar hoe doe je dat: culturele verscheidenheid benutten? Benzakour geeft daar in zijn column wel enkele aanzetten of beter gezegd waarschuwingen voor. Hoed je voor het Thorbecke-principe en hoed je voor cultureel exotisme. Kunst is geen kunst omdat de meerderheid het mooi vindt en iets is al helemaal geen kunst louter en alleen omdat de maker allochtoon is. Ware kunst ontroert over grenzen heen:

"Surinaamse winti-muziek is niet te genieten als je niet gelooft, dus dat is geen kunst. Traditionele Berberzang en de Matthäus Passion zijn dat wel."

Via opvoeding en oefening kun je mensen cultureel besef bijbrengen. Maar daarin moeten autochtonen niet eenkennig zijn, aldus Benzakour. Hij bepleit een wederkerige volksverheffing: "Niet alleen moeten moslimmeisjes leren van Rembrandt te houden, Hollanders moeten ook Berbermuziek en Arabische kalligrafie leren waarderen."

Dat valt zeker te vertalen naar provinciale verhoudingen, vinden de anderen. Van Heijningen haakt aan bij de eenkennigheid: "Ik ben wel trots op mijn omgeving en die wil ik ook best promoten, maar er is meer in de wereld." Bentz van den Berg herkent het cultureel exotisme ook op lokaal niveau:

"Daar moeten we op letten. Iets is niet goed alleen omdat het uit de polder komt." Dat dilemma van boerenexotisme komt impliciet ook naar voren bij het vertonen

van enkele fragmenten uit het culturele programma *Vernis*, van TV Rijnmond en TV West. Programmamaaksters Vegt & Loeven gingen op pad in de polder om te tonen wat daar allemaal aan culturele en artistieke initiatieven te vinden is. In de Rijswijkse schouwburg worden fragmenten getoond uit de afleveringen over een paprikakunstenaar, buitenmusici en natuurdichter Eelse Bies. "Zo'n paprikakunstenaar zou in de grote stad nooit overleven", denken de programmamaaksters. De vraag is natuurlijk, om met Benzakour te spreken, of die kunstenaar dan wel echte kunst maakt. Wat weer niet wil zeggen dat Kunstgebouw hem links kan laten liggen. Sterker, Bentz van den Berg zou met die in *Vernis* getoonde kunstenaars graag meer willen doen. Ze vormen onderdeel van de artistieke potentie van de polder.

Kassenbouw

Bert van Meggelen, voormalig intendant van Rotterdam Culturele Hoofdstad en directeur van bureau Maatwerk, heeft een andere boodschap voor cultureel beleidsmakers: beperk je niet alleen tot wat er gevraagd wordt. Hij omschrijft Zuid-Holland als "het meest dynamische, innovatieve en snel transformerende gebied van Nederland" en dus als "een paradijs voor kunstenaars". "Je hebt een hele snelle en een hele trage wereld dicht bij elkaar. Zoveel verschillen in één gebied, dat is een inspiratie voor artistieke vermogens." Daar zouden provincie en Kunstgebouw veel actiever gebruik van kunnen en moeten maken. Met als leidraad: hoe kunnen kunstenaars inhaken op wat er gebeurt? Van Meggelen noemt de totstandkoming van de gemeente Westland als voorbeeld. "Dat brengt een hoop gedoe en onrust met zich mee, kortom een geweldige kans om met kunst iets te doen. Nog een voorbeeld: de dynamiek van de kassenbouw. En laat dat dan op een andere manier uitvoeren dan door zo'n paprikakunstenaar."

Rijswijkse Schouwburg

Performance in de Rijswijkse Schouwburg ter gelegenheid van het tien-jarig jubileum van Kunstgebouw

Is zijn tafelenoot wel een goed voorbeeld? vraagt gespreksleider Maes, wijzend op Else Bies die samen met Van Meggelen op het podium zit. Bies laat zich als dichter en cultuuraanjager inspireren door zijn omgeving, de Hoeksche Waard. Zo start hij binnenkort een project met lokale verhalenvertellers. Maar dat is niet wat Van Meggelen beoogt. "Dat is te veel naar binnen gericht. Op veel plekken is een dwaas die wat kan en wil. Het is zaak die dwaas op te sporen, hem kansen te geven en zijn vermogen om boven zichzelf uit te stijgen te prikkelen." Dat gebeurt nog onvoldoende, vindt hij. Want waarom heeft Zuid-Holland geen plaats als Watou (poëziefestival) of Diepenheim (proeftuin voor beeldend kunstenaars)? "Als poëzie kan gedijen in de Hoeksche Waard moet Kunstgebouw of de provincie Else Bies vragen boven zichzelf uit te stijgen. En dat Hoeksche poëziefestival moet over poëzie gaan en niet over de Hoeksche Waard."

Maar, protesteert Van Heijningen, de overheid kan kunstenaars niets opleggen, ze kunnen alleen ondersteunen en faciliteren. "Dat vind ik te weinig", reageert Van Meggelen. "Politici moeten hoognodig nadenken over de betekenis van kunst en cultuur en daar conclusies aan verbinden." Bies is daar beducht voor: "Lokale politici hebben cultuur heel laag op hun prioriteitenlijstje staan."

Spanning

Als Van Meggelen cadeau aan het jarige Kunstgebouw mocht geven, wist hij het wel. Hij zou een Innovatief Kunst & Cultuurfonds Zuid-Holland in het leven roepen en de provincie een internationale kunstenaarswedstrijd laten uitschrijven. "Toon dat internationale artistieke gezicht", luidt zijn advies. Waar Van Meggelen het grote gebaar bepleit, zou Bies graag aandacht vragen voor het kleine. Zijn advies aan Kunstgebouw luidt: "Kijk naar wat er in de

verschillende regio's leeft en kies voor maatwerk.

Tot slot geeft Maes het woord aan de jubilaris. Heeft de middag munitie opgeleverd om daadwerkelijk het artistieke vermogen in de provincie te vergroten?

Kunstgebouwdirecteur Bentz van den Berg ziet wel wat aanknopingspunten. Zoals het genoemde aanhaken door kunstenaars bij onrust en verstoringen elementen in de omgeving. Verder is het zaak zowel het kleine als het grote te koesteren, het lokale en het internationale, de polder en de metro-pool. "Er zit een spanning tussen beide en die spanning moet vooral blijven. Onze uitdaging is juist dat we daaruit interessante dingen laten ontstaan."

Dit artikel is door Bea Ros, Zunneberg & Ros Tekstproducties geschreven in opdracht van het Kunstgebouw

<

stimio De schakel in uw

communicatieketen

Een ideaal communicatie-concept

De communicatie-keten telt vele schakels. U heeft ideeën nodig en teksten, vormgeving, drukwerk, een congres, een videofilm of een Internet-site om die ideeën werkelijkheid te laten worden. Daarbij schakelt u specialisten in, zoals vormgevers, tekstschrijvers, drukkers, communicatie-adviseurs enz.

Maak daarbij gebruik van een beproefd concept. Bij u om de hoek, bij wijze van spreken. Eén adres, waar u met al uw wensen en vragen rond communicatie terecht kunt. Of het nu gaat om advisering of uitvoering, om kleine of grote projecten, om één dienst of product of een combinatie van meerdere diensten en producten. Aan u de keuze:

- teksten/interviews voor folders, brochures, tijdschriften en videoproducties
- advisering & uitvoering interne en externe communicatie
- coaching van pr-medewerkers
- beleidsadviesing & -implementatie, informatievoorziening & monitoring
- organisatie van conferenties & congressen
- samenstelling & productie van videofilms
- vormgeving, dtp & drukwerk

Flexibiliteit, kwaliteit, snelheid en creativiteit

Stimio bewijst al 15 jaar een uitstekende partner te zijn als het gaat om flexibiliteit, kwaliteit, snelheid en creativiteit. Bovendien beschikken wij door onze duurzame relaties met opdrachtgevers in de non profit-sector over de nodige ervaring en deskundigheid op beleids-terreinen als welzijn, gezondheidszorg, arbeidsmarktbeleid, minderhedenbeleid en onderwijs. Wij werk(t)en voor o.a.: de ministeries van VWS, Binnenlandse Zaken en Onderwijs & Wetenschappen, Arbeidsvoorziening Nederland, het Landelijk Centrum Opbouwwerk, JMW, de FIOM, de NP/CF, de NOT, Nederlands Politiemuseum, Compaq Nederland, SAP enz.

Geïnteresseerd in een vrijblijvende kennismaking?
Bel ons voor toezending van onze bureau-brochure
of voor het maken van een afspraak.

stimio

COMMUNICATIE PROJECTEN BV

communicatie- & beleidsadviesing
informatievoorziening & monitoring
tekstschrijven & journalistieke producties
management conferenties & symposia
audio-visuele producties
vormgeving & dtp
drukwerk

HSA001000191
206
Tijdschriften MO

Den Bommel 2
4194 TZ Meteren
Tel 0345 - 569844
Fax 0345 - 569825
e-mail stimio@wxs.nl